

Univerzita Karlova v Praze

Právnická fakulta

Disertační práce

Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí a mezinárodní právo soukromé.

The Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction and the International Private Law.

Školitelka: Prof. JUDr. Monika Pauknerová, CSc., DSc.

Doktorandka: JUDr. Miroslava Jirmanová

Praha, 10. března 2012

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma „Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí a mezinárodní právo soukromé“ vypracovala samostatně a uvedla jsem všechny použité zdroje.

V Praze dne 10. března 2012

JUDr. Miroslava Jirmanová

Poděkování:

Dovoluji si tímto poděkovat prof. JUDr. Monice Pauknerové, CSc., DSc. za její odborné vedení, pomoc a poskytnutí cenných rad při vypracovávání této doktorské práce.

Obsah

Úvod a vymezení předmětu a cíle práce	6
1. Obecná východiska a prameny úpravy	10
1.1 Haagská úmluva a mezinárodní právo soukromé	10
1.2 Prameny mezinárodního práva soukromého	12
2. Obecná charakteristika Haagské Úmluvy	13
2.1 Vznik Haagské úmluvy - historický exkurs	13
2.2 Cíle a předmět Haagské úmluvy	15
2.3 Povaha Haagské úmluvy a jejích norem z hlediska mezinárodního práva soukromého	19
2.4 Interpretace Haagské úmluvy	19
2.5 Příčiny mezinárodních únosů dětí	20
2.6 Výklad základních pojmů Haagské úmluvy	22
2.6.1 Dítě	22
2.6.2 Zájem dítěte	23
2.6.3 Obvyklé bydliště dítěte	27
2.6.4 Právo péče o dítě	33
2.6.5 Právo styku s dítětem	40
2.6.6 Záruky, mirror orders, safe harbour orders	43
2.7 Institut ústředních orgánů	48
2.8 Řízení o navrácení dítěte	52
2.9 Důvody pro nenavrácení dítěte	61
2.10 Výkon rozhodnutí o navrácení dítěte podle Haagské úmluvy	75
2.11. Všeobecná a závěrečná ustanovení Haagské úmluvy	82
2.11.1 Všeobecná ustanovení Haagské úmluvy	82
2.11.2 Závěrečná ustanovení Haagské úmluvy	83
3. Vztah Haagské úmluvy k nařízení Brusel IIa	85
3.1 Obecná charakteristika nařízení Brusel IIa	85
3.1.1 Věcná působnost nařízení Bruel IIa	87
3.1.2 Vymezení základních pojmů	87
3.1.3 Vymezení pojmu příslušnosti a pravidla příslušnosti	89
3.2 Vztah Haagské úmluvy a nařízení Brusel IIa	92

3.3 Zvláštnosti řízení o navrácení dítěte	94
3.3.1 Důsledky zamítnutí návrhu o navrácení dítěte podle Haagské úmluvy	95
3.4 Uznávání a výkon rozhodnutí	96
3.4.1 Uznávání rozhodnutí a důvody pro jeho neuznání ve věcech rodičovské zodpovědnosti	96
3.4.2 Řízení o prohlášení vykonatelnosti rozhodnutí.....	97
3.4.3 Vykonávací řízení	98
3.5 Uznání a výkon rozhodnutí o navrácení dítěte.....	99
3.5.1 Výkon rozhodnutí o úpravě práva na styk s dítětem.....	101
3.6 Výkon rozhodnutí o navrácení dítěte ve světle judikatury Soudního dvora Evropské unie.....	101
4. Problematika mezinárodních únosů dětí ve vztahu k nesmluvním státům Haagské úmluvy	109
5. Úprava mezinárodních únosů dětí v českém právním řádu	115
5.1 Důvody přijetí zvláštní úpravy	115
5.2. Průběh řízení o navrácení dítěte.....	118
5.2.1 Zahájení řízení.....	118
5.2.2 Příslušnost soudu.....	121
5.2.3 Účastníci řízení.....	121
5.2.4 Povaha řízení o navrácení nezletilého dítěte.....	123
5.2.5 Zajištění podmínek pro navrácení dítěte	125
5.2.6 Nařízení jednání	128
5.2.7. Rozhodnutí	130
5.2.8 Výkon rozhodnutí	132
5.3 Postavení Úřadu pro mezinárodní ochranu dětí.....	134
5. 4 Institut „styčného soudce“.....	135
5.5 Aplikace Úmluvy v rozhodovací činnosti českých soudů	137
6. Závěr	146
6.1 Zhodnocení významu Haagské úmluvy	146
6.2 Zhodnocení české právní úpravy	149
Abstrakt	150
Abstract	153
Seznam použité literatury.....	157

Úvod a vymezení předmětu a cíle práce

Rychle se rozvíjející světová integrace v druhé polovině 20. století, kterou ovlivnil i rozpad socialistického bloku v 90. letech téhož století, měla a má za následek stále se zvyšující migraci lidí, což bezprostředně ovlivňuje i Českou republiku. Lidé stále častěji odjíždějí do zahraničí za prací či studovat, mnozí z nich touží po lepších životních podmínkách. V důsledku migrace dochází také k nárůstu manželství či soužití lidí, jež jsou příslušníky různých států s rozdílnými kulturními či náboženskými tradicemi. Nezřídka se stává, že taková manželství končí rozvodem či soužití rozpadem. Jestliže z takového svazku pocházejí děti, neshody jejich rodičů se odrážejí i ve vztahu k nim. Vystavávají otázky další výchovy dítěte, placení výživného či styku rodičů s dítětem. Dochází také k situacím, kdy nespokojený rodič řeší vzniklou konfliktní situaci tak, že se i s dítětem odstěhuje bez souhlasu druhého rodiče do jiného státu, jímž zpravidla bývá stát, jehož je státním příslušníkem, s úmyslem se zde trvale usadit. Protože dítě, jak je např. již uvedeno v tzv. ženevské Deklaraci práv dítěte přijaté Ligou národů v roce 1924, potřebuje pro svou tělesnou a duševní nezralost zvláštní záruky, péči a zvláštní právní ochranu před narozením i po něm, jsou a byly v rámci jeho ochrany uzavírány dvoustranné a vícestranné mezinárodní smlouvy, jimiž se zúčastněné státy zavázaly práva dítěte ctít a chránit. Z tohoto důvodu mají i rodinněprávní normy své pevné místo v oboru mezinárodního práva soukromého.

Vedle dokumentů přijatých na půdě Valného shromáždění OSN (např. Deklarace práv dítěte z roku 1959 či Úmluva o právech dítěte z roku 1989) má na mezinárodním poli při unifikaci mezinárodního práva soukromého rozhodující postavení Haagská konference mezinárodního práva soukromého, dále jen „Haagská konference“¹. Mezi úmluvy vztahující se k ochraně dětí, které Haagská konference přijala, patří např. Úmluva o uznání a vykonatelnosti rozhodnutí o vyživovací povinnosti k dětem,² Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení³ či Úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci

¹ Haagská konference je mezivládní organizací založenou v roce 1893, jejímž účelem je pracovat na postupném sjednocování pravidel mezinárodního práva soukromého, viz sdělení MZV č. 18/2008 Sb. m., srov. <http://www.hcch.net>.

² Vyhláška MZV č. 14/1974 Sb.

³ Sdělení MZV č. 43/2000 Sb. m. s.

ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí.⁴ Patří mezi ně i Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí (dále jen Úmluva, popř. Haagská úmluva).⁵

Ochrana práv a zájmů dětí vedla k přijetí několika smluv také Radu Evropy⁶. Mezi tyto smlouvy lze řadit Evropskou úmluvu o výkonu práv dítěte,⁷ Úmluvu o styku s dětmi⁸ či Evropskou úmluvu o právním postavení dětí narozených mimo manželství.⁹

Nezanedbatelnou roli v souvislosti se vzrůstajícím počtem smluvních států sehrává při sjednocování mezinárodního práva soukromého Evropská unie. Ta se zabývá problematikou rodinného práva v Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 z 27. listopadu 2003 o příslušnosti a uznání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti, kterým se ruší nařízení ES č. 1347/2000 (dále jen „nařízení Brusel IIa“).¹⁰ Účinnosti již také nabylo Nařízení Rady (ES) č. 4/2009 ze dne 18. prosince 2008 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a o spolupráci ve věcech vyživovacích povinností,¹¹ jenž upravuje vyživovací povinnosti vyplývající z rodinných vztahů, rodičovství, manželství nebo švagrovství.

Také Českou republiku, která je členem Haagské konference, Rady Evropy a od 1. 5. 2004 Evropské unie, normotvorné aktivity zmíněných institucí ovlivňují, a mění tak i její mezinárodní právo soukromé.

Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí upravuje v úvodu popsanou situaci, spočívající v přemístění dítěte do jiného státu, kdy takové přemístění je považováno za mezinárodní únos, a rodič, který se únosu dopustil, je označován za únosce. Cílem této práce je provést rozbor Haagské úmluvy, která ne vždy bývá laickou (a někdy i odbornou) veřejností přijímána, a často vzbuzuje nepochopení. Snahou bude vysvětlit její základní pojmy a vyložit zásady, na nichž je

⁴ Sdělení MZV 141/2001 Sb. m. s.

⁵ Sdělení MZV č. 34/1998 Sb.

⁶ Rada Evropy je mezivládní organizace, která má v současné době 47 členů a která si za hlavní cíl své činnosti stanovila ochranu lidských práv, viz <http://www.coe.int>.

⁷ Sdělení MZV č. 54/2001 Sb. m. s.

⁸ Sdělení MZV č. 91/2005 Sb. m. s.

⁹ Sdělení MZV č. 47/2001 Sb. m. s.

¹⁰ Ústřední věstník EU L 338, 23. 12. 2003, s. 1 – 29, česká verze viz Kapitola 19, Svazek 06, s. 243 – 271, k opravě české verze viz Ústřední věstník EU L 223, 26. 8. 2006, s. 36 – 36.

¹¹ Ústřední věstník EU L 007, 10. 1. 2009, S. 1 – 79.

řízení o navrácení dítěte založeno. Protože Úmluva také upravuje zabezpečení výkonu práva styku s dítětem, bude část práce zaměřena i na řešení této otázky.

Problematicky mezinárodních únosů dětí se dotýká i nařízení Brusel IIa, které Úmluvu modifikuje a doplňuje, resp. konkretizuje některá její ustanovení a stanoví předpoklady pro uznání a výkon rozhodnutí ve věcech navrácení unesených dětí. Proto bude další část práce věnována otázce vztahu těchto dvou dokumentů. V souvislosti s tím bude podána stručná charakteristika nařízení Brusel IIa, včetně vymezení jeho základních pojmů, podrobněji budou vyložena ta ustanovení nařízení, která se k mezinárodním únosům vztahují. Stejně tak bude zmíněna úprava týkající se zabezpečení výkonu práva styku s dítětem.

Na vnitrostátní úrovni je úprava mezinárodních únosů dětí zakotvena v občanském soudním řádu, kde je v § 193a až § 193e upraveno zvláštní řízení. Práce si rovněž klade za cíl podrobit rozboru tuto právní úpravu a zmínit důvody, které k jejímu přijetí vedly.

V rámci výkladu Haagské úmluvy bude věnována pozornost rozhodovací činnosti Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku (dále též jen „ESLP“), který dohlíží, jak jsou v řízení o navrácení uneseného dítěte dodržována základní lidská práva a svobody, vymezené v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod (dále též jen „Evropská úmluva“).¹²

Stejně tak bude v souvislosti s nařízením Brusel IIa věnována pozornost rozhodovací činnosti Soudnímu dvoru Evropské unie v Lucemburku (dále též jen „SDEU“), kterému na základě čl. 267 Smlouvy o fungování Evropské unie (dřívější čl. 234 Smlouvy o Evropském společenství) přísluší rozhodovat o předběžných otázkách týkajících se výkladu Smluv (o založení ES) a platnosti a výkladu aktů přijatých orgány, institucemi nebo jinými subjekty Unie.

Pro přiblížení, jak se promítá úprava mezinárodních únosů v rozhodovací praxi českých soudů, bude zmíněno i několik jejich rozhodnutí a bude provedena jejich analýza.

Závěr práce je věnován zhodnocení právní úpravy a je proveden nástin dalšího možného vývoje situace v této specifické oblasti.

¹² Úmluva byla vyhlášena Radou Evropy dne 4. 11. 1950 a vstoupila v účinnost dne 3. 9. 1953.

Předmět práce je současně vymezen i předmětem mezinárodního práva soukromého, neboť oba dokumenty, tj. Haagská úmluva i nařízení Brusel IIa, tvoří prameny tohoto práva.

Při zpracování této práce byly použity české i zahraniční publikace, včetně důvodové zprávy k Úmluvě, zpracované paní Peréz-Vera. Dále byly informace čerpány ze zahraničních i českých časopisů. Většina citovaných zahraničních rozsudků je zveřejněna na webových stránkách INCADAT, popř. webových stránkách Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku či Soudního dvora Evropské unie v Lucemburku. Cenné informace byly získány i na webových stránkách Haagské konference. Rozhodnutí Ústavního soudu lze nalézt na webových stránkách tohoto soudu, některá rozhodnutí českých soudů uveřejněna nebyla.

1. Obecná východiska a prameny úpravy

1.1 Haagská úmluva a mezinárodní právo soukromé

Představuje-li Haagská úmluva pramen mezinárodního práva soukromého, je třeba vyložit, co lze rozumět pod pojmem mezinárodní právo soukromé. Mezinárodním právem soukromým se obecně rozumí soubor právních norem, které výlučně upravují soukromoprávní vztahy (tj. vztahy práva občanského, obchodního, rodinného a pracovního) s mezinárodním prvkem, včetně právních norem upravujících postup soudů a jiných orgánů a účastníků, příp. i jiných osob, a vztahy mezi nimi vznikající v řízení o soukromoprávních věcech, v němž je obsažen mezinárodní prvek.¹³ Druhá skupina právních norem se označuje jako mezinárodní právo procesní.¹⁴ V souvislosti s definicí mezinárodního práva soukromého je nezbytné vymezit i pojem evropského mezinárodního práva soukromého. To tvoří soubor předpisů Evropské unie (dále také jen EU), resp. Evropského společenství (dále také jen ES), které upravují soukromoprávní vztahy s mezinárodním prvkem anebo obsahují normy mezinárodního práva, a mezinárodní smlouvy uzavírané členskými státy mezi sebou a upravující otázky a vztahy spadající do této oblasti¹⁵. Jednotlivé normy mezinárodního práva soukromého bývají zařazovány do různých kategorií, přičemž k nejvýznamnějším patří členění norem na kolizní, hmotněprávní a normy mezinárodního procesního práva¹⁶.

Důležitým pojmem mezinárodního práva soukromého je „hraniční určovatel“. Hraničním určovatelem je určitá skutečnost významná pro daný druh právních vztahů nebo otázek označených v rozsahu kolizní normy, která rozhoduje o určení (výběru) práva, jehož se má použít pro jejich úpravu.¹⁷ Skutečnost použitá ke konstrukci hraničního určovatele může a) souviset s některým prvkem soukromoprávního vztahu s mezinárodním prvkem nebo b) být jinak významná pro

¹³ Kučera, Z.: Mezinárodní právo soukromé, 7., opravené a doplněné vydání, nakladatelství Doplněk, Brno – Plzeň 2009, s. 22, s. 18 – k pojmu mezinárodní prvek (dále jen „Kučera MPS“).

¹⁴ Kučera MPS s. 378.

¹⁵ Srov. Kučera MPS s. 54, Pauknerová, M. Evropské mezinárodní právo soukromé. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 2 a násl.

¹⁶ Pauknerová, M. Evropské mezinárodní právo soukromé. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 6, kde normy mezinárodního procesního práva jsou označovány jako normy mezinárodního civilního procesního práva.

¹⁷ Srov. Kučera, MPS, s. 121.

právní vztah.¹⁸ Se subjektem právního vztahu souvisí státní příslušnost (*lex patriae*), bydliště, domicil (*lex domicilii*). Kritériem pro určení rozhodného práva pro některé hmotněprávní vztahy může být i sídlo soudu či úřadu (*lex fori*), u něhož se vede řízení týkající se tohoto vztahu.¹⁹

Směřuje-li řízení o navrácení uneseného dítěte k vydání rozhodnutí o jeho navrácení, je pro potřeby práce rovněž třeba vymezit právní pojmy uznání a výkon cizích rozhodnutí.

Uznání rozhodnutí spočívá v tom, že se cizímu rozhodnutí přiznávají tytéž právní účinky jako rozhodnutí tuzemskému.

Výkon rozhodnutí obecně spočívá v přinucení osoby, které je rozhodnutím uložena určitá povinnost, k splnění této povinnosti, jestliže ji na základě rozhodnutí sama nesplnila. Výkon cizího rozhodnutí funguje na stejném principu a rozhodnutí se vykonává stejně, jako se v takovém případě vykonává rozhodnutí vnitrostátního orgánu.²⁰ Aby mohlo být cizí rozhodnutí vykonáno, musí být nejdříve uznáno. Uznáno bývá tím, že se výkon rozhodnutí nařídí.²¹

Uznání a výkon cizího rozhodnutí na území jiného státu jsou vázány na různé podmínky, jež nacházejí svůj odraz buď v dvoustranných smlouvách o právní pomoci, nebo vícestranných smlouvách, které obsahují zvláštní ujednání o uznání a výkonu rozhodnutí, zdrojem úpravy může být i vnitrostátní předpis.

¹⁸ Srov. Kučera, MPS, s. 121.

¹⁹ Srov. Kučera, MPS, s. 130.

²⁰ Srov. Kučera MPS, s. 410.

²¹ Kučera MPS, s. 410.

1.2 Prameny mezinárodního práva soukromého

Prameny mezinárodního práva soukromého můžeme podle jejich původu rozlišit na normy vnitrostátní, mezinárodní a unijní.²²

Základním vnitrostátním předpisem je zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním (dále též jen „ZMPS“), jenž byl postupně měněn a doplňován dalšími zákony. Účel zákona je vyjádřen v ustanovení § 1 tak, že je jím stanoveno, jakým právním řádem se budou řídit soukromoprávní vztahy obsahující mezinárodní prvek. Současně ZMPS upravuje i mezinárodní právo procesní, v rámci něhož i právo rodinné, a dále uznání a výkon cizích rozhodnutí. Vnitrostátními prameny jsou i další předpisy, z hlediska předmětu této práce je třeba upozornit na Ústavu a další ústavní zákony, a to v souvislosti s vymezením pojmu veřejného pořádku.²³

Vedle vnitrostátních předpisů tvoří důležitý pramen mezinárodního práva soukromého mezinárodní smlouvy. Vztah mezi vnitrostátním předpisem a mezinárodní smlouvou při jejich aplikaci a přednostního použití mezinárodní smlouvy vyplývá z § 2 ZMPS a dále z čl. 10 Ústavy, podle něhož vyhlášené mezinárodní smlouvy, k jejichž ratifikaci dal Parlament souhlas a jimiž je Česká republika vázána, jsou součástí právního řádu; stanoví-li mezinárodní smlouva něco jiného než zákon, použije se mezinárodní smlouva.

Dalším pramenem mezinárodního práva soukromého jsou právní předpisy Evropské unie, resp. Evropského společenství. Podle čl. 288 Smlouvy o fungování EU (bývalý článek 249 Smlouvy o ES) pro výkon pravomocí Unie přijímají orgány nařízení, směrnice, rozhodnutí, doporučení a stanoviska. Nařízení má obecnou působnost a je závazné v celém rozsahu a přímo použitelné ve všech členských státech. V oblasti mezinárodního práva soukromého pak takovými předpisy jsou právě nařízení. Je-li část práce věnována vymezení vztahu mezi Haagskou úmluvou a nařízením Brusel IIa, je nezbytné uvést, že nařízení vymezuje svůj vztah k jiným mezinárodním smlouvám v závěrečných ustanoveních.

²² Pro zjednodušení tento pojem zahrnuje i pojem komunitární normy, který byl používán k označení dokumentů přijatých orgány Evropské unie před přijetím Lisabonské smlouvy.

²³ Srov. Kučera, MPS, s. 46.

2. Obecná charakteristika Haagské Úmluvy

2.1 Vznik Haagské úmluvy - historický exkurs

Únosy dětí nejsou z historického pohledu fenoménem poslední doby, řešení tohoto problému však nestálo v centru pozornosti. V době příprav Úmluvy byl za modelový případ únosu dítěte považován takový, kdy děti byly soudem svěřeny do výlučné péče matky a otec, jemuž byl odepírán styk s nimi, děti unesl do zahraničí, kde se s nimi skrýval.²⁴ Postupně však bylo zjištěno, že vzrůstá počet případů, kdy děti unesly jejich matky. Tento jev byl spojován se skutečností, že jsou to právě ženy, které se stěhují do zahraničí z důvodu uzavření manželství, a v případě, že dojde k jeho rozpadu, se vrací do země, ze které pocházejí. Haagská konference si začala problém mezinárodních únosů dětí uvědomovat na počátku sedmdesátých let. Konkrétně byl problém nastíněn na zasedání zvláštní komise v lednu 1976, kdy v rámci diskuse o její další činnosti navrhl kanadský expert Bradbrooke Smith, aby se Konference začala zabývat právními únosy dětí. Tehdejší zástupce generálního tajemníka Georges Droz učinil předběžný průzkum, který předložil na 13. zasedání Haagské konference v říjnu 1976. Z něho vyplývalo, že klasický přístup mezinárodního práva soukromého k uznání a výkonu smlouvy by nedokázal reagovat na všechny situace, které by v souvislosti s únosem dětí mohly nastat.²⁵ Sám zastával názor, že efektivnější by bylo prohloubit spolupráci mezi příslušnými národními orgány. Následně na jaře 1977 se začal únosy dětí zabývat Stálý výbor. Tehdejší první tajemník Adair Dyer provedl nejen právní analýzu, ale ve spolupráci s organizací Mezinárodní sociální služba²⁶ se zabýval i sociologickými aspekty únosů. V létě 1978 byla státům Haagské konference zaslána zpráva spolu s dotazníkem. Z odpovědí na něho vyplynulo, že státy odmítly vytvoření zvláštního tribunálu, který by se únosy dětí zabýval. Současně však podpořily hlubší spolupráci a některé z nich poukázaly na systém ústředního orgánu, který byl přijat již

²⁴ Srov. Beaumont, Paul R., McEleavy, Peter. E. *The Hague Convention on International Child Abduction*, Oxford University Press, 2004 (dále jen „Beaumont, Paul R., McEleavy, Peter. E. *The Hague Convention on International Child Abductin*“), s. 9 s dalšími odkazy.

²⁵ Tamtéž s. 17.

²⁶ Mezinárodní sociální služba (International Social Service) je mezinárodní nevládní organizací, která pomáhá jednotlivcům, dětem a rodinám se sociálními problémy, týkajícími se dvou nebo více států v důsledku mezinárodní migrace nebo vysídlení.

v Úmluvě o vymáhání výživného přijaté v New Yorku v roce 1956.²⁷ Mnohé státy souhlasily s rychlejším řízením o uznání a výkon rozhodnutí a souhlasily s vytvořením mechanismu pro navrácení dítěte, některé chtěly ponechat možnost v rámci tohoto mechanismu rozhodnout ve věci samé. Následně v březnu 1979 se sešla zvláštní komise, jejímž předsedou byl A. E. Anton z Velké Británie a místopředsedou H. A. Leal z Kanady. Její členkou byla také Španělka Mille E. Pérez-Vera (jako zpravodajka). Důležité dokumenty pro zvláštní komisi pak připravil Adair Dyer, první tajemník Stálého výboru Haagské konference. Cílem zvláštní komise bylo najít shodu ohledně přístupu, který by se mohl stát základem budoucí úmluvy.²⁸ Další jednání ukázala na velké rozpory týkající se uznání a výkonu rozhodnutí, proto byl nakonec přijat závěr, že úmluva žádná ustanovení o uznání a výkonu rozhodnutí obsahovat nebude. Na druhé straně se státy postupně shodly na vytvoření ústředních orgánů, jež by vzájemně spolupracovaly. Také se dohodly na mechanismu navrácení dítěte a možnosti navrácení dítěte odmítnout v případě, že by jeho zájmy byly vážně ohroženy. Následně v září 1979 byl vytvořen návrh, který již vycházel z porušení skutečně vykonávaného práva péče o dítě a z obvyklého bydliště dítěte.²⁹ Tento návrh se stal základem pro koncipování vlastní úmluvy. Po přijetí předběžného návrhu smlouvy zvláštní komisí v listopadu 1979 paní Mille Pérez-Vera připravila důvodovou zprávu a návrh byl opět předložen vládám k vyjádření. Ačkoliv se objevila řada připomínek, největší pozornost byla věnována výjimkám týkajícím se nenavrácení dítěte. Mnohé státy také chtěly, aby úmluva obsahovala ustanovení o tom, že soudy mohou posoudit, co je v nejlepším zájmu dítěte. Jako kompromis bylo nakonec do úmluvy zařazeno ustanovení o tom, že návrh může být odmítnut, kdyby to nedovolovaly základní zásady požadovaného státu o ochraně lidských práv a svobod. Poté již nic nebránilo delegátům Haagské konference v podpisu Závěrečného aktu, jenž se skládal z textu Úmluvy a Doporučení, které obsahovalo modelový vzor (model form), podle kterého má být v případě únosu dítěte postupováno.

²⁷ Vyhláška MZV č. 33/1959 Sb.

²⁸ Beaumont, P. R., McEleavy, P. E., *The Hague Convention on International Child Abduction*, s. 19s dalšími odkazy.

²⁹ Beaumont, P. R., McEleavy, P. E., *The Hague Convention on International Child Abduction*, s. 20. Tento návrh byl označen jako the Sketch of a Preliminary Draft of a Convention on International Child Abduction by One Parent.

2.2 Cíle a předmět Haagské úmluvy

Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí byla formálně přijata na zasedání Haagské konference 24. 10. 1980, následující den byla Úmluva včetně příloh podepsána³⁰ a vstoupila v platnost 1. 12. 1983. Mezi prvními ratifikujícími státy byla Francie v roce 1982 a Kanada, Portugalsko a Švýcarsko v roce 1983. V současné době k Úmluvě přistoupilo již 87 států,³¹ čímž tvoří stěžejní pramen mezinárodního práva soukromého v oblasti mezinárodních únosů dětí.

Pojem „únos dítěte“ vyvolává představu, že se jedná o unesení dítěte osobou odlišnou od jeho rodičů, a to ať již z důvodu jejich vydírání či z důvodu obchodu s dětmi, nebo dítě unese žena, která sama nemůže mít vlastní děti. Únos dítěte v tomto smyslu je většinou spojen s trestněprávními následky, a nejinak je tomu v českém právu. Podle trestního zákoníku se únosu dopustí ten, kdo dítě odejme z opatrování toho, kdo má podle jiného právního předpisu nebo podle úředního rozhodnutí povinnost o ně pečovat.³² Také v zahraničí bývá únos dítěte považován za trestný čin, např. v Anglii a Walesu únos dítěte upravuje zákon o únosu dítěte 1984 (Child Abduction Act 1984), který již reaguje i na text Úmluvy. Vedle toho však dochází k únosům dětí jejich vlastními rodiči, a to tím způsobem, že jeden z rodičů unese dítě bez souhlasu druhého rodiče. K únosu může dojít v rámci určitého státu nebo při něm dochází k překročení státních hranic. Ve druhém ze zmíněných případů sleduje rodič, který se k tomuto kroku rozhodl, získat v tomto státě právo péče o dítě, a tak svůj únos legalizovat. Před přijetím Úmluvy bylo v případě únosu dítěte do jiného státu těžké dovolat se nějaké ochrany. I v případě, že se podařilo zjistit, kde dítě je, soudy obecně rozhodovaly o navrácení dítěte ve zdlouhavém řízení, což v důsledku znamenalo, že navrácení dítěte již nebylo v jeho zájmu.³³

³⁰ Peréz-Vera, E: Explanatory Report (Důvodová zpráva k Haagské úmluvě o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí z roku 1980, publikovaná Haagskou konferencí mezinárodního práva soukromého), dále jen: Peréz-Vera Report, s. 426, č. 1, v textu označeno jako „důvodová zpráva“.

³¹ Seznam států je uveřejněn na stránkách Haagské konference (http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.status&cid=24).

³² Ustanovení § 200 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

³³ Brownet, Noah L. Relevance and Fairness: Protecting the Rights of Domestic-Violence Victims and Left-Behind Fathers under the Hague Convention on International Child Abduction, Duke Law Journal, Volume 60 č. 5, s. 1198, uveřejněný na <http://scholarship.law.duke.edu>.

Haagská úmluva představuje právní nástroj regulace mezinárodních únosů dětí a zakotvuje mechanismus jejich návratu. Jak již z jejího názvu vyplývá, nezabývá se možnými trestněprávními důsledky takového jednání, byť i ono může být v některých státech trestné, ale zaměřuje se pouze na jeho občanskoprávní aspekty. Samotný pojem „únos“ Úmluva používá pouze ve svém názvu, jinak je tento pojem spojován s „protiprávním přemístěním či zadržením dítěte, v jehož důsledku došlo k porušení práv osoby mající právo péče o dítě“.

Úmluva vychází ze základní myšlenky, že únos dítě poškozuje a je v rozporu s jeho zájmy. Při únosu je dítě vytrženo z rodinného prostředí, dochází k narušení či přerušení pout s jeho druhým rodičem, což u dítěte může vyvolat různé emoční a psychické problémy.³⁴ Stejně tak je dítě náhle izolováno od svých přátel či spolužáků a ztrácí kontakt s prostředím, na které bylo zvyklé. V některých případech může být odloučeno i od svých sourozenců. Únos dítěte má však negativní vliv i na druhého rodiče. Tento rodič, stejně jako jeho příbuzní, může mít pocit ztráty, úzkosti a beznaděje, stejně jako pocit nejistoty, jak tuto situaci řešit.³⁵ V mnoha případech pak musí vynaložit velké finanční prostředky na zajištění navrácení dítěte, nemalé částky mohou představovat i cestovní výdaje, chce-li dítě navštívit.

Hlavními cíli a předmětem Úmluvy je proto chránit děti mezinárodní úpravou před škodlivými účinky jejich protiprávního přemístění nebo zadržení a

- a) zajistit bezodkladný návrat dětí protiprávně přemístěných nebo zadržovaných v některém smluvním státě,
- b) zajistit, aby práva týkající se péče o dítě a styku s ním podle právního řádu jednoho smluvního státu byla účinně respektována v ostatních smluvních státech.

Tyto cíle obsažené v čl. 1 Úmluvy jsou shrnuty ve zprávě Pérez-Vera k této Úmluvě následovně: „Vzhledem k tomu, že charakteristický faktor posuzovaných situací spočívá ve skutečnosti, že rodič, který dítě odvedl, tvrdí, že jeho žaloba je legalizována příslušným orgánem státu, ve kterém našel útočiště, účinný způsob, jak ho odradit je, že jeho žaloby budou zbaveny všech praktických a právních důsledků. Za tímto účelem stanoví Úmluva jako jeden z nejdůležitějších cílů cíl obnovit *status quo* prostřednictvím navrácení dětí neoprávněně odebraných nebo zadržených

³⁴ Srov. Brown, Noah L. Relevance and Fairness: Protecting the Rights of Domestic-Violence Victims and Left-Behind Fathers under the Hague Convention on International Child Abduction, Duke Law Journal, Volume 60 č. 5, s. 1198, uveřejněný na <http://scholarship.law.duke.edu>.

³⁵ Srov. Reynolds, Sara. E. International Parental Child Abduction: Why We Need to Expand Custody Rights Protected under the Child Abduction Convention. Family Court Review. Volume 44, č. 3, July, 2006, 464 – 483 s., s. 466, článek je dostupný na <http://web.ebscohost.com>.

v jakémkoliv smluvním státě“.³⁶ ... „Kromě toho, i když cíl stanovený pod písm. b) „zajistit, aby práva péče o dítě a práva styku s ním podle právního řádu jednoho smluvního státu byla účinně respektována v ostatních smluvních státech“, se jeví jako samostatný cíl, jeho teleologické spojení s cílem „návratu dítěte“ je i tak evidentní. Ve skutečnosti je možné oba cíle považovat za jeden, který je řešen ve dvou časových rovinách; zatímco bezodkladný návrat dítěte odpovídá přání obnovit situaci, která byla jednostranně a nuceně změněna únoscem, účinné respektování práv péče o dítě a práva na styk s ním náleží do roviny prevence, protože musí vést k zániku jedné z nejčastějších příčin únosů dětí. Vzhledem k tomu, že Úmluva nespecifikuje prostředky, kterými má stát zabezpečit dodržování práva péče o dítě, jež existují v jiném smluvním státě, je třeba uzavřít, že s výjimkou nepřímých prostředků ochrany práva péče o dítě, jež zahrnují závazek vrátit dítě nositeli práva péče o dítě, je problematika dodržování práva péče o dítě téměř výhradně mimo Úmluvu. Na druhé straně právo styku s dítětem je předmětem ustanovení, které, i když je neúplné, naznačuje i tak zájem na zabezpečení pravidelného kontaktu mezi rodiči a dětmi, a to i v případě, že právo péče o dítě bylo přiznáno jen jednomu z rodičů nebo třetí osobě. ... Jakýkoliv pokus o stanovení hierarchie cílů Úmluvy by měl jen symbolický smysl. Skutečně se zdá nemožné vytvořit hierarchii mezi těmito dvěma cíly, jež pramení ze stejného zájmu. Nakonec umožnění návratu dítěte nebo přijetí opatření nezbytných k zabránění jeho přemístění směřují ke stejnému cíli.³⁷

Ke splnění takto zformulovaných cílů má přispět spolupráce mezi smluvními státy, které jsou povinny přijmout na svém území vhodná opatření, a zároveň určit ústřední orgán, jehož činnost a spolupráce s ústředními orgány jiných smluvních států bude také k naplnění cílů Úmluvy směřovat (čl. 2 a čl. 7).

Má-li být zabráněno vzniku škodlivých následků, jež jsou s únosem dítěte spojeny, je nezbytné, aby byl návrat dítěte do jeho přirozeného prostředí zajištěn bezodkladně. Proto jednou ze zásad, na níž je řízení o navrácení dítěte založeno, je jeho rychlost. Jedině při respektování této zásady bude zabráněno tomu, aby nedošlo k úplnému odcizení mezi dítětem a rodičem, který se únosu nedopustil, a aby návrat do původního prostředí neznamenal pro unesené dítě další zátěž. Současně rychlost rozhodování o navrácení dítěte může odradit potencionální únosec od takového jednání.

³⁶ Pérez-Vera Report, čs. 429 č. 16.

³⁷ Pérez-Vera Report s. 430, č. 17.

Další zásadou, ze které úprava mezinárodních únosů dětí vychází, je, že rozhodnutí o návratu dítěte, vydané podle Úmluvy, se nedotýká věcné úpravy práva péče o dítě (čl. 19). Tato úprava je svěřena příslušnému soudu (zpravidla) smluvního státu, z něhož bylo dítě uneseno. Přijetí této úpravy vychází z předpokladu, že právě tento soud může nejlépe posoudit, jaká další úprava poměrů bude v nejlepším zájmu dítěte.

Zájem dítěte ovšem sleduje i Haagská úmluva, která již v Preambuli stanoví, že ve věcech péče o děti mají zájmy dětí prvořadou důležitost. Ve smyslu Úmluvy je však podle autorky třeba zájem dítěte vykládat jednak ve spojitosti s obnovou jednostranným jednáním rodiče - únosce změněného stavu, a dále v zajištění práva na styk (viz dále podkapitola Výklad základních pojmů, Zájem dítěte).

Jak již bylo uvedeno, pojem „únos dítěte“ je použit pouze v názvu Úmluvy, jinak ho Úmluva chápe jako protiprávní přemístění či zadržení dítěte. Čl. 3 Úmluvy považuje přemístění či zadržení dítěte za protiprávní, jestliže

- a) bylo porušeno právo péče o dítě, které má osoba, instituce nebo kterýkoliv jiný orgán buď společně, nebo samostatně, podle právního řádu státu, v němž dítě mělo své obvyklé bydliště bezprostředně před přemístěním nebo zadržením,
- b) v době přemístění nebo zadržení bylo toto právo skutečně vykonáváno, společně nebo samostatně, nebo by bylo takto vykonáváno, kdyby bylo nedošlo k přemístění či zadržení.

Z uvedené definice vyplývá, že Úmluva se vztahuje jen na mezinárodní přemístění či zadržení dítěte, že toto přemístění musí být z místa, kde dítě mělo obvyklé bydliště, a že tímto přemístěním či zadržením bylo porušeno právo péče o dítě skutečně vykonávané fyzickou či právnickou osobou právo péče o dítě (v předkládané práci je za osobu vykonávající právo péče o dítě někdy označován pro zjednodušení jen rodič, který bývá v naprosté většině zaznamenaných případů únoscem dítěte). Pojem „zadržení“ pokrývá situace, kdy se dítě nachází namísto mimo svůj obvyklý pobyt se souhlasem osoby, která za normálních okolností vykonává právo péče o dítě, a nebylo vráceno zpět osobou, u které bylo. To je typická situace, kdy přemístění dítěte je výsledkem nezákonného výkonu práva styku.³⁸ Pro posouzení, zda lze chování rodiče, který dítě unesl do jiného smluvního státu, považovat za protiprávní přemístění či zadržení, je nezbytné vysvětlit pojmy,

³⁸ Pérez-Vera Report č. 57, s. 442.

se kterými čl. 3 protiprávní přemístění či zadržení spojuje. Výklad těchto pojmů včetně pojmu „dítě“, „vhodná opatření“ a pojmu „práva styku s dítětem“, je podán v podkapitole Výklad základních pojmů.

2.3 Povaha Haagské úmluvy a jejích norem z hlediska mezinárodního práva soukromého

Haagské úmluva je vícestrannou mezinárodní smlouvou, která obsahuje normy týkající se jednak vymezení základních pojmů, jež jsou pro stanovení cílů Úmluvy nezbytné, dále normy, které upravují návrat dítěte a právo styku s dítětem, a dále normy, které mají všeobecnou povahu a upřesňují podmínky, které se týkají řízení o navrácení dítěte. Z tohoto pohledu je Haagská smlouva pramenem mezinárodního práva soukromého procesního. Pokud jde o povahu jejích norem, lze v ní nalézt normy mající hmotněprávní a procesněprávní povahu, stejně jako normy smíšené. Do první skupiny patří čl. 3 a čl. 5, v nichž jsou vymezeny základní pojmy Úmluvy, mezi procesní normy patří např. čl. 8, upravující náležitosti návrhu o navrácení dítěte. Normu se smíšenou povahou lze např. nalézt v čl. 4.

2.4 Interpretace Haagské úmluvy

Jedním z prostředků sloužících ke splnění cílů mezinárodní smlouvy, je její jednotný výklad ve smluvních státech.

Při výkladu Haagské úmluvy se stejně jako při výkladu jiných mezinárodních smluv uplatní pravidla obsažená v čl. 31, 32 a 33 Vídeňské úmluvy o smluvním právu ze dne 23. 5. 1969.³⁹ Podle čl. 31 odst. 1 této úmluvy smlouva musí být vykládána v dobré víře, v souladu s obvyklým významem, který je dáván výrazům ve smlouvě v jejich celkové souvislosti, a rovněž s přihlédnutím k předmětu a účelu smlouvy. Při výkladu textu se přihlédne rovněž k preambuli a přílohám, které s uzavřením smlouvy souvisejí. Čl. 32 úmluvy dále upravuje doplňkové prostředky (přípravné materiály smlouvy a okolnosti, za nichž byla smlouva uzavřena) výkladu

³⁹ Vyhláška MZV č. 15/1988 Sb.

pro případ, kdy výklad provedený podle čl. 31 ponechává význam nadále nejednoznačným nebo nejasným nebo vede k výsledku, který je zřejmě protismyslný nebo nerozumný. Čl. 33 se vztahuje k výkladu smluv, jejichž původní vyhotovení je ve dvou nebo více jazycích. Zde obecně platí, že text smlouvy má stejnou platnost v každém z těchto jazyků, stejná zásada platí i pro použité výrazy.

Vedle těchto v úmluvě zakotvených interpretačních pravidel je nepostradatelným pomocníkem při výkladu Haagské úmluvy obsáhlá důvodová zpráva vypracovaná prof. Pérez-Vera. Jednotnému výkladu napomáhá i příručka vydaná Haagskou konferencí „Guide to Good Practice“, jejíž čtyři díly jsou dostupné na webových stránkách Haagské konference.

Velký význam při výkladu Úmluvy má také znalost judikatury zahraničních soudů, která je přístupna na webových stránkách Haagské konference v databázi INCADAT, a jež obsahuje i rozhodnutí ve věcech nařízení Brusel IIa. Stejně tak je důležitá znalost judikatury ESLP, který Úmluvu zkoumá z hlediska Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. ESLP zkoumá, zda při únosu dítěte nebylo porušeno jeho právo na rodinný život (čl. 8 Evropské úmluvy), popř. zda v řízení o navrácení dítěte nebylo porušeno právo na spravedlivý proces (čl. 6 Evropské úmluvy).

2.5 Příčiny mezinárodních únosů dětí

Rozhodnutí muže nebo častěji ženy opustit zemi, ve které dosud žil nebo žila, a následovat svého partnera do země, ze které pochází on nebo ve které v současné době žije, s sebou přináší větší či menší zásah do způsobu života, na který byla tato osoba dosud zvyklá. Tento zásah je tím větší, čím rozdílnější je prostředí, ve kterém se hodlá usadit. Proto by takovému rozhodnutí mělo předcházet seznámení se základními sociálními, kulturními či náboženskými podmínkami nové země a smíření se s nutností tyto podmínky přijmout. Tato potřeba je naléhavější v případě, kdy zde partneři chtějí založit rodinu. Rozdílné sociální či kulturní kořeny partnerů mohou být totiž důvodem i jejich rozdílného vnímání rodinných vztahů a v mnoha případech vedou k rozpadu manželství nebo partnerského soužití.

Právě krize v manželství nebo jeho rozpad patří mezi nejčastější příčiny, které vedou nespokojeného partnera a rodiče k rozhodnutí odejít z nové země a vrátit se do svého domovského státu, jehož je obvykle i státním příslušníkem. Zpravidla pro ženu je pak nemyslitelné odejít bez svých dětí.

Rozpory v manželství nemusí nutně souviset s přestěhováním se do jiného státu, neboť rozvody či rozluky manželství nejsou ve většině zemí neobvyklým jevem. Většinou za nimi stojí partnerská nevěra, vzájemné odcizení, rozdílné zájmy, pracovní vytížení některého z manželů a nedostatek času na rodinu, násilí v rodině, finanční problémy, problémy s alkoholem, gamblerství, psychické onemocnění partnera apod.

Vedle těchto příčin se však u smíšených manželství přidávají příčiny, jež souvisejí s tím, že každý z manželů či partnerů pochází z rozdílného prostředí. Proto mohou manželé obtížněji dospět k dohodě týkající se uznávání rozdílných životních zásad, rozdílných životních stylů či rozdílných názorů na náboženství.

Objeví-li se rozpory v rodině, bývá pro rodiče, který se přestěhoval do nové země, složitější orientovat se v jejím právním či sociálním systému, mnohdy neví, na koho se obrátit o pomoc, a to zvláště tehdy, je-li v zemi krátce. Nemá-li finanční prostředky na zajištění právní pomoci, setkává-li se s lhostejností či nečinností příslušných orgánů, je-li mu dáváno najevo, že je v dané zemi cizincem a nemůže-li se domoci rozhodnutí, kterým by byly upraveny vztahy v rodině a vztahy k dětem, zvláště tehdy, dochází-li v rodině k násilí, jeví se útek do domovské země jako nejlepší řešení.

Vedle příčin souvisejících s partnerským soužitím mohou stát za rozhodnutím vrátit se do domovského státu i příčiny jiné. Mezi ně patří především stesk po domově, rodičích a přátelích či po společenském životě. Někdy jsou to i samotní rodiče, kteří nabádají své dítě, aby se vrátilo „domů“. Stejně tak nedostatečná znalost jazyka, těžkosti při hledání zaměstnání, pocity osamění, neschopnost přizpůsobit se novému prostředí a mentalitě lidí mohou podpořit rodiče v rozhodnutí odejít ze země, ve které dosud žil.

Jindy bývá motivem k únosu dítěte přesvědčení rodiče, že tak činí v jeho zájmu. Je tomu tak v případě, kdy má rodič obavy z bezpečnostní situace v zemi či sociálního napětí, stejně jako v případě, kdy je např. nespokojen s úrovní zdravotní péče (její nedostupností) nebo má výhrady k úrovni školství nebo ho k tomu vedou ekonomické důvody. Přitom právě návrh, aby omezené vyhlídky na vzdělání či

ekonomické perspektivy byly zařazeny jako další výjimky ospravedlňující nenavrácení dítěte, byl při sjednávání Úmluvy zamítnut.⁴⁰

Z rozhodnutí, jež jsou dostupná v databázi INCADAT, se jeví jako nejčastější důvod únosu dítěte rozpad manželství či partnerského soužití spojený s domácím násilím.

Ať již je důvod únosu dítěte jakýkoliv, je třeba mít současně na paměti, že jím dochází k zásahu do práva dítěte být vychováván oběma rodiči (čl. 7 a č. 18 Úmluvy o právech dítěte) a současně je porušeno jeho i právo druhého rodiče na rodinný život (čl. 8 Evropské úmluvy). Z pohledu Haagské úmluvy, která takové přemístění dítěte považuje za protiprávní, proto musí být rodič únosce srozuměn s tím, že v případě rozhodnutí o navrácení dítěte bude dítě navraceno do země jeho obvyklého bydliště.

2.6 Výklad základních pojmů Haagské úmluvy

2.6.1 Dítě

Za dítě se v právním smyslu považuje potomek v prvním stupni. Na rozdíl od později přijaté Úmluvy o právech dítěte, která pro účely úmluvy dítětem rozumí každou lidskou bytost mladší osmnácti let, pokud podle právního řádu, jenž se na dítě vztahuje, není zletilosti dosaženo dříve (čl. 1), Úmluva tímto způsobem dítě nevymezuje, v čl. 4 však stanoví, že se použije na každé dítě mladší šestnácti let, které mělo své obvyklé bydliště ve smluvním státě bezprostředně před porušením práva péče o ně nebo styku s ním. Důvod, proč Haagská úmluva omezila tímto způsobem svoji působnost, vyplývá z vymezení jejího předmětu. I v případě, že dojde k únosu dítěte (popř. je bráněno ve styku s dítětem), nelze ignorovat ze strany jednoho nebo obou rodičů, stejně jako ze strany soudních či správních orgánů, že osoba starší šestnácti let má již na věc vlastní názor.⁴¹

Anglický soud se zabýval výkladem čl. 4 Úmluvy ve věci *Re H.* (Abduction: Child of 16) [2000] 2 FLR 51, INCADAT cite: HC/E/UK 476⁴².

⁴⁰ Pérez-Vera Report, č. 116, s. 461.

⁴¹ Pérez-Vera Report, s. 450, č. 77.

⁴² Rozhodnutí je dostupné na <http://www.incadat.com>.

Návrh o navrácení dítěte se týkal dvou dětí, které dosáhly věku 14 a 11 let, když byly protiprávně přemístěny. Obě do té doby žily v Austrálii. Na dalšího sourozence ve věku 13 let se řízení nevztahovalo, neboť zůstal v Austrálii. Rodiče se rozešli koncem roku 1987. V řízení konaném v roce 1988 byly děti svěřeny do péče matky a otec byl oprávněn se s dětmi stýkat. Matce bylo rovněž dovoleno se přestěhovat do jiné části Austrálie. V lednu 1995 se rodiče dohodli, že jejich druhé dítě bude žít u otce. V dubnu 1998 vzala matka děti, které měla ve své péči, do Anglie. Až do prosince 1998, kdy otec obdržel dopis od staršího syna, nevěděl, že chce matka zůstat v Anglii trvale. Proto podal v září 1999 (předtím dostal od právního zástupce špatnou informaci) návrh o navrácení dětí.

V době, kdy mělo být dítě vyslechnuto, dosáhlo šestnácti let, a proto se na něho nemohla již Haagská úmluva vztahovat. Soud však zároveň rozhodl, že žádost o navrácení by mohla být posouzena podle anglických předpisů. U mladšího sourozence soud rozhodl o jeho navrácení do Austrálie, protože přemístění bylo protiprávní a nebyl shledán žádný z důvodů, pro něž lze navrácení odepřít.

2.6.2 Zájem dítěte

Jedním ze základních pojmů, jenž bývá v případech mezinárodních únosů dětí připomínán, je zájem dítěte, který je v prvním odstavci preambule Úmluvy vyjádřen tak, že ve věcech péče o děti mají zájmy dětí prvořadou důležitost.

Jak již bylo řečeno v úvodu práce, děti zasluhují zvláštní zacházení a ochranu. Ta vyplývá z jejich specifického postavení, neboť vzhledem k jejich fyzické a mentální nezralosti nejsou schopny bez pomoci dospělých vést dlouhodobě samostatný život.

Ochrana dítěte se proto promítá do právní úpravy většiny států, stejně jako do mezinárodních dokumentů, z nichž vůdčí postavení má Deklarace práv dítěte, přijatá na IVX. Zasedání Valného shromáždění OSN, a již zmíněná Úmluva o právech dítěte z roku 1989.

Obecně bývá zájem dítěte hodnocen z pozice dospělých, vyplývá z jejich představy o tom, co je pro dítě vhodné a co nikoliv, ať už těmito dospělými chápeme

rodiče, soudce nebo sociální pracovníky.⁴³ Lze ho např. vymezit jako možnost dítěte harmonicky rozvíjet svoji osobnost a schopnosti v rodinném prostředí vyznačujícím se vzájemnou láskou a porozuměním mezi jednotlivými členy rodiny.

Jednotlivé právní normy tento pojem často užívají, ale konkrétně jej nevymezují. Tak tomu je i v případě mezinárodních smluv. Pojem zájem dítěte, popř. nejlepší zájem dítěte, aniž je definován, užívá ve svém textu Úmluva o právech dítěte, která v článku 3 odst. 1 stanoví, že zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoliv činnosti týkající se dětí, ať už jsou uskutečňovány veřejnými nebo soukromými zařízeními sociální péče, soudy, správními nebo zákonodárnými orgány. Stejně tak Evropská úmluva o výkonu práv dítěte v čl. 1 odst. 2 stanoví, že účelem této smlouvy je v nejlepším zájmu dětí podporovat jejich práva...⁴⁴ Podobně např. Listina základních práv Evropské unie (2007/C 303/01), která nevytváří žádná nová práva, ale tvým textem potvrzuje práva, svobody a zásady, které členské státy obecně respektují, v čl. 24 odst. 2 stanoví, že při všech činnostech týkajících se dětí, ať už uskutečňovaných veřejnými orgány nebo soukromými institucemi, musí být prvořadým hlediskem nejvlastnější zájem dítěte.

Vedle zájmu dítěte je ve zmíněných dokumentech, ale i v dalších, také užíván pojem nejlepší zájem dítěte či blaho dítěte (anglicky *child's welfare*), přičemž ani v tomto případě není uvedeno, co je třeba pod těmito pojmy rozumět. Nejobecněji lze blaho dítěte vymezit jako vytváření prostředí přátelského dětem, jež v sobě zahrnuje fyzické i duševní složky (zajištění potravin, bydlení stejně jako vytváření emocionálního prostředí), zatímco pod pojmem zájem dítěte se v úmluvách spíše rozumí jen v aplikační sféře realizace určitého práva v konkrétní záležitosti týkající se dítěte.⁴⁵

Ani Haagská úmluva pojem zájem dítěte neřeší. Příčiny, proč tomu tak je (a proč obecně tento pojem není definován ani v jiných smlouvách), lze nalézt v Důvodové zprávě k Úmluvě, v níž je v části týkající se rozboru cílů Úmluvy současně vysvětleno, proč je tento pojem zmiňován právě zde.

⁴³ Hrušáková M.: *Dítě, rodina, stát (Úvahy nad právním postavením dítěte)* Brno, Masarykova univerzita 1993, s. 24.

⁴⁴ Sdělení MZV č. 54/2001 Sb. m. s.

⁴⁵ Srov. Berman, George A. *The Impact of Uniform Law on National Law. Limits and Possibilities*, International Academy of Comparative Law, Mexico, 2010, s. 420. Brátková Š. *Problematika mezinárodních únosů dětí*. Diplomová práce. Universita Palackého v Olomouci. Právnická fakulta. Olomouc 2010.

Zpráva uvádí, že tyto důvody se ozřejmí, když na jedné straně uvážíme, že v tomto kontextu se často odkazuje na zájmy dítěte, a na druhé straně by mohlo být tvrzeno, že cíl Úmluvy sledující zabezpečení návratu dítěte musí být vždy podřízený posuzování zájmu dítěte. Zpráva dále uvádí, že v tomto ohledu byla správně vyzvednuta skutečnost, že „právní standard nejlepšího zájmu dítěte“ je na první pohled tak vágní, že se spíše podobá sociologickému paradigmatu než konkrétnímu právnímu standardu. Jak je možné ho vymezit bez ponoření se do úsudků o tom, jaké jsou skutečné zájmy dítěte, které vyplývají ze systému morálních hodnot určité kultury? Slovo „skutečný“ okamžitě vyvolává problémy, když se dosadí do rovnice, poté co všeobecná specifikace standardu neurčuje, zda „zájmy“ dítěte, které se mají sledovat, jsou ty, které jsou bezprostředním důsledkem rozhodnutí, nebo ty, které souvisí s dospíváním dítěte, ranou dospělostí, plnoletostí, stárnutím či stářím. Na druhé straně nelze opomenout, že právě s odkazem na „nejlepší zájem dítěte“ jednotlivé státy v minulosti často pravomocně přiznávaly výkon práva péče o dítě osobě, která neoprávněně přemístila nebo zadržela dítě. Může se stát, že takové rozhodnutí je nejspravedlivější, ale nemůžeme ignorovat skutečnost, že takový výklad tohoto pojmu orgány na vnitrostátní úrovni zahrnuje riziko zaujímání určitých kulturních, sociálních či podobných stanovisek, které samy o sobě odrážejí společenské názory určitého státu, a tak v podstatě vnucují svůj subjektivní hodnotový systém společnosti, ze kterého bylo dítě nedávno vytrženo. Také i z těchto důvodů normativní část Úmluvy nepodmiňuje cíl Úmluvy, kterým je zabezpečit bezodkladný návrat dítěte protiprávně přemístěných nebo zadržených v některém smluvním státě, výslovným odkazem na zájem dítěte. Taková absence by neměla vést k závěru, že Úmluva ignoruje sociální paradigma (model), které stanoví nezbytnost zvážení zájmů dětí při úpravě všech problémů, které se jich týkají. Naopak od začátku smluvní státy deklarují, že jsou pevně přesvědčeny, že ve věcech péče o děti mají zájmy dětí „prvořadou důležitost“; vedené právě tímto přesvědčením vytvořily Úmluvu „přejíce si chránit děti mezinárodní úpravou před škodlivými účinky jejich protiprávního přemístění nebo zadržení a stanovit postupy k zajištění jejich bezodkladného návratu do státu jejich obvyklého bydliště, jakož i zajistit ochranu práva styku s nimi“.⁴⁶ Tyto dva odstavce preambule Úmluvy odrážejí dostatečně jasně filosofii Úmluvy v této otázce. Je možné ji definovat takto: boj s velkým nárůstem mezinárodních únosů dětí musí být vždy inspirovaný touhou děti chránit a měl by být založen na interpretaci jejich skutečných zájmů. Právo nebýt přemístěné nebo zadržované ve jménu více či méně diskutabilních práv vztahujících se k jeho osobě je jedním z nejobjektivnějších příkladů toho, co je podstatou zájmu dítěte. V tomto směru by bylo možné se též odvolat na Doporučení 874 (1979) Parlamentního shromáždění Rady Evropy, jehož první všeobecná zásada uvádí, že děti nesmí být považovány za vlastnictví rodičů, ale musí být uznávány jako jedinci se svými vlastními právy a potřebami.⁴⁷

Z citované důvodové zprávy tak vyplývá závěr, že zájem dítěte musí být vykládán v souladu s účelem smlouvy, jenž je vyjádřen v preambuli Úmluvy. Současně musí být přihlédnuto k jednotlivým okolnostem každého případu a

⁴⁶ Pérez-Vera Report, č. 20 až 23, s. 430, 431. V rámci č. 20 je obsažena zpráva Adaira Dyera s. 22 – 23.

⁴⁷ Pérez-Vera Report, č. 24., s. 431.

k právům, která jsou dítěti přiznána jinými mezinárodními smlouvami. Haagská úmluva je tak novátorská v tom, že se snaží odpovědět na zájmy dětí kolektivně (kolektivní nejlepší zájem dítěte). Aniž by umožňovala detailní analýzu nejlepších zájmů dítěte v každém případě, povoluje jen omezené zkoumání, zda dítě bylo protiprávně přemístěno. Jestliže přemístění bylo protiprávní a jestliže únosce neprokázal existenci výjimky ospravedlňující únos dítěte, dítě musí být bezodkladně vráceno do státu jeho obvyklého bydliště, aby tak mohlo být rozhodnuto o sporu týkajícím se práva péče o dítě. Tím, že Úmluva povoluje soudci v řízení podle Úmluvy posoudit jen otázku protiprávního přemístění a nikoliv otázku práva péče o dítě, chrání současně soudce ve věcech únosů dětí od toho, aby vyjádřili svůj vlastní názor – výsledek jejich vlastní kultury, společnosti a země... Vymezení otázky řízení o navrácení dítěte bylo nezbytné proto, aby došlo ke změně smýšlení soudců, kteří byli do té doby zvyklí posuzovat individuální nejlepší zájem dítěte...⁴⁸

V souladu s vyjádřeným názorem se k řešení otázky, jakým způsobem má být vykládán zájem dítěte podle Úmluvy, postavil Nejvyšší kanadský soud ve věci Thomson v. Thomson. [20/10/1994; Supreme Court of Canada; Superior Appellate Court] Thomson v. Thomson [1994] 3 SCR 551, 119 DLR 4th 253, 6 RFL (4th) 290, INCADAT cite: HC/E/CA 11.⁴⁹ S odvoláním na případ odvolacího soudu v Ontariu ve věci *Pollastro v Pollastro*; 1999 Carswell Ont 848, v rozsudku uvedl, že preambule hovoří o zájmech dětí obecně, nikoliv o zájmu určitého dítěte před soudem, a že Zvláštní komise (Haagské konference) vycházela z předpokladu, že únos dítěte obecně blaho dítěte poškozuje. Proto by navrácení dítěte mělo být nařízeno až na výjimky stanovené v Úmluvě i tehdy, že další vyšetřování by mohlo odhalit, že blaho dítěte by bylo lépe ochráněno v dožádaném státě.

⁴⁸ Srov. Brown, Noah L. Relevance and Fairness: Protecting the Rights of Domestic-Violence Victims and Left-Behind Fathers under the Hague Convention on International Child Abduction, Duke Law Journal, Volume 60 č. 5, 1193 – 1238 s., s. 1200, s dalšími odkazy, uveřejněný na <http://scholarship.law.duke.edu>.

⁴⁹ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.incadat.com>.

2.6.3 Obvyklé bydliště dítěte

Jako určující faktor pro posouzení otázky, zda dítě bylo protiprávně přemístěno či zadrženo, Úmluva zvolila obvyklé bydliště dítěte. Odpověď na otázku, co vedlo tvůrce Haagské smlouvy k výběru tohoto hraničního určovatele, nalezneme v důvodové zprávě. Podle této zprávy si Úmluva neklade za cíl rozhodovat o právu péče o dítě, toto rozhodování přenechává soudu, který je dítěti nejbližší a nejlépe může posoudit jeho zájmy, a právě za takový soud bývá považován soud v místě obvyklého bydliště dítěte. Určení obvyklého bydliště dítěte je tedy rozhodující i pro vyřešení otázky mezinárodní příslušnosti soudu k rozhodování o právu péče o dítě. Současně je nepochybné, že zvolený hraniční určovatel je mnohem flexibilnější a reaguje na mobilitu lidí, což v případě hraničních určovatelů domicile či státní příslušnosti nelze očekávat.

Český překlad Haagské úmluvy používá pro označení zvoleného hraničního určovatele pojem „obvyklé bydliště“. V souvislosti s výkladem nařízení Brusel IIa bývá někdy používán pojem „obvyklý pobyt“. Je tomu tak proto, že tento pojem lépe vystihuje autonomní povahu tohoto určovatele a odlišuje ho od pojmu „bydliště“, který užívá vnitrostátní úprava a který je obecně zažitý. Pro účely předmětu práce není třeba mezi oběma pojmy činit žádný rozdíl.

Úmluva pojem obvyklé bydliště dítěte jakožto právní pojem nedefinuje, stejně tak nebyl definován ani v jiných mezinárodních smlouvách, které si tento hraniční určovatel zvolily.⁵⁰ Důvodem toho je, že existuje všeobecná shoda, že na koncept obvyklého bydliště je třeba nahlížet jako na koncept faktický a nikoli právní.⁵¹ Pro posouzení obvyklého bydliště tak není podstatné, zda fyzická osoba má v úmyslu se v určitém místě zdržovat trvale, jako je to v případě bydliště nebo domicile. Obvyklé bydliště lze identifikovat pomocí různých faktorů, z nichž nejvýznamnější je délka pobytu a stupeň sociálního začlenění osoby v místě pobytu, důvody pobytu, podstatné je také hledisko dobrovolnosti se v určitém místě usadit. K založení obvyklého bydliště může dojít narozením či přestěhováním se do jiného místa. Nelze však spoléhat na to, že k založení obvyklého bydliště povede porušení či obcházení imigračních nebo jiných zákonů. Obecně lze říci, že obvyklé bydliště vzniká po určité době setrvání na určitém území s tendencí v tomto místě nadále

⁵⁰ Např. Haagská úmluva o ochraně dětí.

⁵¹ Beaumont, P. R., McEleavy, P. E., *The Hague Convention on International Child Abduction*, s. 91.

zůstat. Z hlediska české právní úpravy, která pro účely určení místní příslušnosti obecného soudu fyzické osoby rozlišuje mezi bydlištěm jako místem, kde se fyzická osoba zdržuje s úmyslem se zde trvale zdržovat, a místem, kde se fyzická osoba zdržuje bez tohoto úmyslu,⁵² lze obvyklé bydliště přirovnat „českému“ bydlišti.

Jde-li o obvyklé bydliště dětí, bývá pravidlem, že je odvozeno od obvyklého bydliště jejich rodičů či jiné osoby, které vykonává právo péče o dítě. Je to logické, neboť rodiče a jejich děti žijí společně na jednom místě.⁵³ Bude-li proto soud zkoumat, kde má dítě obvyklé bydliště, bude zpravidla zjišťovat, kde mají obvyklé bydliště jeho rodiče, přihlédne rovněž ke stupni začlenění dítěte do prostředí. U starších dětí nelze vyloučit, že jejich závislost na rodičích již nebude taková, a že se obvyklé bydliště dítěte bude posuzovat samostatně. Mnohé soudy také zjišťují, kdy se obvyklé bydliště dítěte změnilo. I v těchto případech budou vycházet zpravidla z úmyslu rodičů obvyklé bydliště změnit.

Otázku vázanosti obvyklého bydliště dítěte a jeho rodiče a otázku fakticity obvyklého bydliště řešil anglický soud např. ve věci *Re J. (A Minor) (Abduction: Custody Rights)* (1990) 2 AC 562, (1990) 1 All ER 961, (1990) 2 FLR 450, sum nom. *C. v. S. (A Minor) (Abduction)*, INCADAT cite: HC/E/UKe2.⁵⁴

Chlapec starší dvou let žil po celý život v Západní Austrálii. Jeho rodiče nebyli manželé a otec neměl ve vztahu k dítěti žádná opatrovnická práva. Matka dne 21. 3. 1990 vzala chlapce a odjela s ním do Anglie, její domovské země. Australský soud dne 12. 4. 1990 udělil otci výlučná poručnická a opatrovnická práva a dne 26. 4. 1990 rozhodl, že přemístění chlapce bylo protiprávní. Dne 19. 4. 1990 australský ústřední orgán požádal o navrácení dítěte. Dne 30. 4. 1990 anglický soud (High Court) rozhodl, že se nejedná ani o protiprávní přemístění ani o zadržení. K tomuto závěru se přiklonil i odvolací soud, který uvedl, že dítě ztratilo obvyklé bydliště v Austrálii v okamžiku, kdy tento stát s matkou opustilo. V době, kdy došlo k přemístění dítěte, měla právo výlučné péče o dítě jeho matka. Následné přiznání tohoto práva výlučně otci nemohlo učinit přemístění protiprávním. Anglické soudy se proto v tomto rozsahu necítily být vázány rozhodnutím australského soudu. Podle rozhodnutí je třeba na obvyklé bydliště nahlížet jako na faktický koncept. Obvyklé bydliště může být ztraceno během dne, je-li zde úmysl se nevrátit. Pro to, aby se pobyt mohl stát obvyklým, musí trvat určitou (znatelnou) dobu a osoba musí mít v úmyslu se zde usadit. Jestliže dítě bylo svěřeno do péče jediné osoby, místo jeho obvyklého bydliště bylo stejné jako u této osoby. Z tohoto důvodu dítě obvyklé bydliště v Západní Austrálii ztratilo.

⁵² Ustanovení § 85 odst. 1 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.

⁵³ HC/E/UKe 40[31/07/1991; Court of Appeal (England); Appellate Court] *Re F. (A Minor) (Child Abduction)* [1992] 1 FLR 548, [1992] Fam Law 195.

⁵⁴ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.incadat.com>.

Otázkou výkladu obvyklého bydliště se zabýval Soudní dvůr Evropské unie, dříve označený jako Soudní dvůr, v souvislosti s předložením předběžné otázky ve věci Korkein hallinto – oikeus – Finsko – rozsudek C-523/07⁵⁵. Žádost o rozhodnutí o předběžné otázce se týkala výkladu nařízení Brusel IIa, nicméně závěry soudu jsou použitelné i pro řízení podle Úmluvy z hlediska vymezení indicií rozhodných pro vymezení pojmu „obvyklé bydliště dítěte“.

Žádost byla předložena v rámci žaloby podané paní A, matkou dětí C, D a E, proti rozhodnutí Kuopion hallinto-oikeus [správní soud v Kuopio (Finsko)], jímž bylo potvrzeno rozhodnutí, na jehož základě perusturvalautakunta (výbor pro zajištění základních sociálních práv) přistoupil k okamžitému převzetí těchto dětí do péče a umístil je do odborně vedeného rodinného domova. V prosinci 2001 se děti C, D a E v doprovodu své matky A a svého nevlastního otce F usadily ve Švédsku. Dříve byly děti D a E převzaty do péče města X ve Finsku. Tento postup byl odůvodněn násilným chováním jejich nevlastního otce. Během léta 2005 opustila tato rodina Švédsko za účelem stravení prázdnin ve Finsku. Zůstala na území Finska, přičemž bydlela v obytných vozech na různých kempinkových místech, aniž by děti chodily do školy. Dne 30. října 2005 podala uvedená rodina u orgánů sociální péče města Y (Finsko) žádost o ubytování. Rozhodnutími perusturvalautakunta ze dne 16. listopadu 2005, přijatými na základě zákona 683/1983, byly děti C, D a E neprodleně převzaty do péče ve Finsku a umístěny do pěstounské rodiny z důvodu, že zůstaly opuštěné. A a F se domáhali zrušení rozhodnutí o tomto okamžitém převzetí do péče. Perusturvalautakunta zamítl rozhodnutími ze dne 15. prosince 2005 takto předložený návrh na zrušení, podle článku 16 zákona 683/1983 převzal děti C, D a E do péče a nařídil jejich umístění do odborně vedeného rodinného domova. A podala u Kuopion hallinto-oikeus žalobu na zrušení těchto rozhodnutí a na vrácení dětí do její péče. Upřesnila, že po dobu jejího odjezdu s F do Švédska v polovině listopadu 2005 zůstaly její děti ve Finsku u sestry jejich nevlastního otce. Soud zamítl rozhodnutím ze dne 25. října 2006 tuto žalobu a potvrdil napadená rozhodnutí. Své rozhodnutí odůvodnil zdůrazněním, že podle čl. 15 odst. 1 zákona 710/1982 zakročil perusturvalautakunta v rámci svých pravomocí. Uvedený soud dodal, že životní podmínky dotčených dětí vážně ohrožovaly jejich psychický stav, zdraví a vývoj. Proto jejich umístění do náhradní péče bylo nezbytné. A podala proti tomuto rozhodnutí u Korkein hallinto-oikeus (Nejvyšší správní soud) odvolání, přičemž uplatňovala nedostatek pravomoci finských orgánů. V tomto ohledu A uvedla, že děti C, D a E jsou od 2. dubna 2007 švédskými státními příslušníky, kteří mají již delší dobu ve Švédsku trvalé bydliště. Věc tudíž spadá do příslušnosti švédských soudů. A a F se domáhali zrušení rozhodnutí o tomto okamžitém převzetí péče.

SDEU vyvodil závěr, že pojem obvyklé bydliště podle čl. 8 odst. 1 nařízení č. 2201/2003 musí být vykládán v tom smyslu, že toto bydliště odpovídá místu, které

⁵⁵ Rozsudek je dostupný na <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=cs&jur=C,T,F&num=C-523/07&td=ALL>.

vykazuje určitou integraci dítěte v rámci sociálního a rodinného prostředí. Za tímto účelem musí být přihlédnuto zejména k trvání, pravidelnosti, podmínkám a důvodům pobytu na území členského státu a přestěhování rodiny do tohoto státu, ke státní příslušnosti dítěte, k místu a podmínkám školní docházky, k jazykovým znalostem, jakož i k rodinným a sociálním vazbám dítěte v uvedeném státě. Vnitrostátnímu soudu přísluší určit místo obvyklého bydliště dítěte s přihlédnutím ke všem konkrétním skutkovým okolnostem v každém jednotlivém případě.

K tomuto závěru se SDEU přihlásil v dalším rozsudku – C-497/10⁵⁶, ve věci žádosti o rozhodnutí o předběžné otázce Court od Appeal (England & Wales) (Civil Division) — (Spojené království) — Barbara Mercredi v. Richard Chaffe. Tato žádost byla předložena ve sporu mezi otcem dívky, R. Chaffem, a její matkou, B. Mercredi, ve věci práva péče o toto dítě, které se v současnosti nalézá se svou matkou na ostrově Réunion (Francie).

V této věci ze spisu předloženého Soudnímu Dvoru vyplývalo, že žalobkyně v původním řízení B. Mercredi, francouzská státní příslušnice narozená na ostrově Réunion, se během roku 2000 přestěhovala do Anglie, kde pracovala jako členka posádky pro leteckou společnost. Po dobu několika let žila s R. Chaffem, britským státním příslušníkem, takže dotčení tvořili nesezdaný pár. Z něho se dne 11. 8. 2009 narodila dcera Chloé s francouzskou státní příslušností. Týden po narození dítěte se rodiče, jejichž vztah již nebyl po určitou dobu stabilní a kteří již spolu nežili, rozešli. Dne 7. 10. 2009 opustila B. Mercredi a její dcera Anglii a odebraly se na ostrov Réunion, kam dorazily následující den. Otec nebyl o odjezdu matky a dcery předem informován, ale dne 10. 10. 2009 obdržel dopis, v němž mu B. Mercredi vysvětlovala důvody tohoto odjezdu. Bylo nesporné, že obvyklé bydliště dítěte před jeho odjezdem dne 7. 10. 2009 se nacházelo v Anglii. Rovněž bylo nesporné, že přemístění Chloé na ostrov Réunion bylo zákonné, jelikož B. Mercredi byla v době, kdy k němu došlo, jedinou osobou mající „právo péče o dítě“ ve smyslu čl. 2 bodu 9 nařízení.

Navíc SDEU v této věci uvedl, že, je třeba – pokud jde o situaci kojence, který se svou matkou pobývá pouze několik dní v jiném členském státě, než je členský stát jeho obvyklého bydliště, do něhož byl přemístěn – přihlédnout zejména k trvání, pravidelnosti, podmínkám a důvodům pobytu na území tohoto členského státu a přestěhování se matky do tohoto státu, a dále k věku dítěte, k zeměpisnému a rodinnému původu matky, jakož i k rodinným a sociálním vazbám, které matka a dítě udržují v tomtéž členském státě. Vnitrostátnímu soudu přísluší určit obvyklé bydliště

⁵⁶ Rozsudek je dostupný

<http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=cs&jur=C,T,F&num=C-497/10&td=ALL>.

dítěte s přihlédnutím ke všem konkrétním skutkovým okolnostem v každém jednotlivém případě. V případě, že by použití výše uvedených kritérií ve věci v původním řízení vedlo k závěru, že obvyklé bydliště dítěte nelze určit, musel by být příslušný soud určen na základě kritéria „přítomnosti dítěte“ ve smyslu článku 13 nařízení. K otázce obvyklého bydliště současně uvedl, že za účelem rozlišení mezi obvyklým bydlištěm a pouhou dočasnou přítomností je třeba zdůraznit, že pobyt musí obvykle určitou dobu trvat, aby vyznačoval dostatečnou míru stálosti. Nařízení Brusel IIa však nestanoví žádnou minimální dobu pobytu. Pro přesun obvyklého bydliště do hostitelského státu je totiž především třeba vůle dotyčného zřídit si zde trvalé nebo obvyklé centrum svých zájmů s úmyslem přiznat tomuto místu stálou povahu. Délka pobytu proto může být pouze indicií v rámci hodnocení stálosti pobytu, přičemž toto hodnocení je třeba provést ve světle všech konkrétních skutkových okolností jednotlivého případu.

Shora uvedenými rozsudky se také řídil Nejvyšší soud České republiky ve svém usnesení ze dne 27. 9. 2011, sp. zn. 30 Cdo 2244/2011,⁵⁷ kdy se pojmem obvyklé bydliště zabýval v rámci přezkumu mezinárodní příslušnosti soudu k projednání věci. V rozhodnutí mimo jiné uvedl, že právě důraz na zkoumání konkrétních skutkových okolností v každém jednotlivém případě vystihuje povahu „obvyklého bydliště“, které je konceptem skutkovým (faktickým), nikoliv právním, jako je tomu např. u trvalého bydliště, majícího evidenční charakter. V dané věci odvolací soud vystavěl svůj závěr o tom, že dítě má své obvyklé bydliště v SRN na skutečnosti, že zde s matkou bydlí více jako dva roky na stejné adrese a dále že se v místě bydliště integroval do společnosti. Otec v dovolání namítal, že bydliště dítěte v SRN je formální, že dítě je občanem České republiky, chodí zde do školy, do družiny, má zde své přátele a do SRN odjíždí až v podvečer se svoji matkou. Nejvyšší soud v odůvodnění svého rozhodnutí odvolacímu soudu vyčítá, že „pominul hodnotit poměr nezletilého k místu a podmínkám školní docházky, k jeho jazykovým znalostem, jakož i k rodinným a sociálním vazbám dítěte (na území ČR), ačkoliv tyto skutečnosti jsou pro správné vymezení obvyklého pobytu (bydliště) rovněž klíčové“. Uvedl, že školní docházka vykazuje rovněž určitý znak pravidelnosti a začlenění do společenského prostředí v důsledku kontaktu se školou a spolužáky, jakož i případnou zájmovou činností. Tato skutečnost ve spojení s rodinnými a dalšími

⁵⁷ Rozsudek je dostupný na [http : //www.nsoud.cz](http://www.nsoud.cz).

sociálními vazbami na území ČR může zeslabovat závěr o jednoznačném začlenění nezletilého do prostředí v SRN. Je proto úkolem soudu, s přihlédnutím ke všem okolnostem případu, určit poměr rodinného a společenského začlenění dítěte v jednom členském státu k rodinnému a společenskému začlenění dítěte v jiném členském státě. Kritéria pro rozlišení významnosti jednotlivých ukazatelů jsou uvedena ve shora zmíněných rozsudcích SDEU, přičemž poměr, který může posléze vyznít ve prospěch soudu některého z v úvahu přicházejících členských států, může být určen až s přihlédnutím ke všem okolnostem případu.

K délce pobytu, jakožto jednomu z faktorů hodnotících stálost bydliště, lze dodat, že soudy v USA, Austrálii a na Novém Zélandě považují za dostačující dobu šesti měsíců,⁵⁸ tuto délku považuje za dostačující také Evropský soud pro lidská práva. Není však vyloučeno, aby vzhledem k okolnostem případu byla kratší, jak dovozují soudy anglické.

V souvislosti s úmyslem osoby se v daném místě usadit bývá zmiňován případ, který řešil anglický soud, a který se týkal příslušníka americké armády. Ten tvrdil, že jeho přítomnost na Islandu byla „vynucena“, neboť tam byl odeslán v souvislosti s plněním vojenských úkolů, a proto se Island nemohl stát jeho obvyklým bydlištěm ani obvyklým bydlištěm jeho dětí, s nimiž tam žil, a že jeho obvyklé bydliště je v Michiganu. Anglický soud rozhodl, že dobrovolným přihlášením se do armády otec souhlasil i s tím, že může být poslán do jiných zemí, a že to bylo jeho dobrovolné rozhodnutí. Jiná by mohla být situace v případě, kdy by byl do armády povolán k aktivní službě. Postavení příslušníka ozbrojených sil lze přirovnat k postavení podnikatele či zaměstnance, kteří také vykonávají svoji činnost v zahraničí a z tohoto důvodu tam i žijí.⁵⁹

S otázkou vzniku obvyklého bydliště je úzce spjata otázka jeho zániku, což má význam hlavně v případě, kdy dojde k přemístění dítěte v průběhu řízení ve věcech péče o dítě.

Na tento problém reaguje např. rozhodnutí *Re S. (A Minor) (Custody: Habitual Residence)* [1998] AC 750, [1997] 3 WLR 597, INDICAT cite: HC/E/UK 3.⁶⁰

⁵⁸ Srov. Beaumont, P. R., McEleavy, P. E., *The Hague Convention on International Child Abduction*, s. 106.

⁵⁹ *Věc Re A. (Minors) (Abduction: Habitual Residence)* [1996] 1 WLR 25, INCADAT cite: HC/E/UK 38.

⁶⁰ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.incadat.com>.

Rodiče chlapce, jemuž byl v době protiprávního přemístění jeden rok, nebyli manžely a otec neměl žádná opatrovnická práva. Dítě se stěhovalo mezi Anglií a Irskem. Dne 11. 3. 1996, den po smrti jeho matky, chlapce odvezly jeho babička a teta do Irska. Dne 13. 3. 1996 anglický soud svěřil předběžně dítě do péče otci a nařídil navrácení dítěte (ne ve smyslu Úmluvy). Při jednání dne 4. 10. 1996 ve věci samé soud rozhodl, že dítě mělo v době vydání předběžného opatření stále obvyklé bydliště v Anglii. Byl přijat závěr, že i když nikdo nevykonává péči o dítě a dítě je přemístěno z jurisdikce soudu, neztrácí okamžitě své „současné“ obvyklé bydliště.

Z uvedených příkladů je zřejmé, že zjištění obvyklého bydliště dítěte bývá v některých případech složitější, a že i v těchto případech může být vodítkem při jejich řešení judikatura v databázi INCADAT, popřípadě judikatura SDEU.

2.6.4 Právo péče o dítě

Podle čl. 3 odst. 1 písm. a) Úmluvy se přemístění nebo zadržení dítěte považuje za protiprávní, jestliže bylo porušeno právo péče o dítě, která má osoba, instituce nebo kterýkoliv jiný orgán buď společně, nebo samostatně, podle právního řádu státu, v němž dítě mělo své obvyklé bydliště bezprostředně před přemístěním nebo zadržením.

Má-li být učiněn kvalifikovaný závěr o tom, zda dítě bylo protiprávně přemístěno či zadrženo, je třeba vedle pojmu obvyklé bydliště dítěte vyložit také pojem právo péče o dítě. Čl. 5 písm. a) Úmluvy stanoví, že pro účely Úmluvy „právo péče o dítě“ zahrnuje práva vztahující se k péči o osobu dítěte a zejména právo určit místo pobytu dítěte.

Pro potřeby přiblížení tohoto pojmu lze vyjít z české právní úpravy. Zákon o rodině⁶¹ v § 31 odst. 1 definuje pojem rodičovské zodpovědnosti jako soubor práv a povinností

- a) při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj,
- b) při zastupování nezletilého dítěte,
- c) při správě jeho jmění.

Práva a povinnosti rodičů při péči o nezletilé dítě lze chápat jako výchovu dítěte v nejširším smyslu, tedy rozhodování o dítěti. Vedle toho zákon o rodině

⁶¹ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb. ve znění pozdějších předpisů.

používá pojem výchova, a to v § 26 a § 50. Podle § 50 odst. 1 tohoto zákona dále stanoví, že nežijí-li rodiče nezletilého dítěte spolu a nedohodnou-li se o úpravě výchovy a výživy dítěte, může soud i bez návrhu rozhodnout, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu. Pojem výchova v tomto smyslu má spíše na mysli svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů.⁶² Česká právní úprava však také umožňuje svěřit dítě do společné, popř. střídavé výchovy obou rodičů, je-li to v zájmu dítěte a budou-li tak lépe zajištěny jeho potřeby (§ 26 odst. 2 zákona o rodině).

Z pohledu české úpravy lze pod právem péče o dítě rozumět výchovu dítěte v širším slova smyslu.

Právo péče o dítě ve smyslu Haagské úmluvy je však samostatný právní pojem, který je na národních právních řádech nezávislý, a jeho obsah musí být vykládán autonomně. Proto zařazení definice do Úmluvy mělo zabránit různému, popř. nesprávnému výkladu tohoto pojmu. V praxi autonomní výklad znamená, že pod pojem „právo péče o dítě“ lze zahrnout i takové situace, které by byly podle vnitrostátního práva tomuto pojmu podřaditelné jen těžko. Jako příklad bývá zmiňováno postavení (svobodných) otců, kterým ze zákona právo péče o dítě nepříslušelo. V této souvislosti lze zmínit věc *Re B. (A Minor) (Abduction)* [1994] 2 FLR 249, [1994] Fam Law 606, INCADAT cite: HC/E/UK 4.⁶³

Rodiče dítěte nebyli manžely a otec neměl k dítěti žádné právo péče o dítě. Chlapec, který měl v době přemístění přes šest let, žil celou dobu v Západní Austrálii. Nicméně šest měsíců před jeho přemístěním se o syna výlučně staral otec, neboť matka v dubnu 1992 odjela do Walesu, její domovské země. Dříve, než babička vnuka odvezla do Walesu k návštěvě jeho matky, otcův právník navrhl dohodu, podle níž měli rodiče společné opatrovnictví s tím, že otec bude vykonávat výlučnou péči o dítě. Tato dohoda nebyla registrována u místního soudu, takže nebyla podle práva Západní Austrálie vykonatelná. Dne 30. 4. 1994 nařídil soud (High Court) navrácení dítěte. Shledal, že otec nabyl právo péče o dítě ve smyslu Úmluvy, a to jednak aktivní péčí o syna, za druhé postavením, které mu matka a babička přiznaly jako straně, jejíž souhlas je nezbytný před přemístěním dítěte ze státu nebo k vydání pasu, a dále prostřednictvím práv, která vyplývala z dohody podepsané matkou. *Ta se* odvolala, ale i odvolací soud souhlasil s tím, že péče, kterou otec vykonával, byla dostačující pro závěr o vzniku práva péče o dítě. Rozhodující tedy je, zda práva, která rodič (popř. jiná osoba) má, jsou taková práva, jež lze ve smyslu Úmluvy pod pojem práva péče o dítě zařadit.

⁶² Hrušáková, M., Králíčková, Z. České rodinné právo. 3., přepracované a doplněné vydání. s. 223, 224.

⁶³ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.incadat.com>.

V souvislosti s tím se hovoří o tzv. *inchoate rights of custody* („neúplné, implicitní“ právo péče). Jedná se, jak vyplývá z výše zmíněné věci, o situaci, kdy rodiči (či jiné osobě) zákon ani soudní či jiné rozhodnutí právo péče o dítě nepřiznává, toto právo je však fakticky vykonáváno, tj. existuje. Ve věci *Re O. (Child Abduction: Custody Rights)* [1997] 2 FLR 702, [1997] Fam Law 781, INCADAT cite: HC/E/UK 5,⁶⁴ soud svěřil dítě do péče prarodičů, kteří se o něho fakticky starali.

V dané věci šlo o situaci, kdy dívka ve věku 4,5 let žila celý život v Německu. Dne 16. 12. 1996 matka a její britský partner vzali dívku do Anglie. Rodiče dívky nebyli manžely, ale nebyl to otec, kdo požádal o navrácení dítěte, nýbrž prarodiče dívky (matčina matka a matčin nevlastní otec). Žádný z nich neměl právo péče o dítě, avšak oba hráli podstatnou roli při její výchově, zvláště v posledních čtrnácti měsících před jejím přemístěním. Prarodiče zahájili dne 6. 10. 1996 opatrovnícké řízení u německých soudů, jejich návrh však matce nebyl doručen. Dne 18. 12. 1996 jim byla vnučka prozatímně svěřena do společné péče (*interim custody order*). Anglický soud nařídil navrácení dítěte poté, co dospěl k závěru, že role prarodičů v péči o dívku byla dostatečná pro to, aby jim svědčilo společné právo péče o dítě ve smyslu Úmluvy, a že matka přemístěním dítěte jejich právo porušila.

V souvislosti s „*inchoate*“ právem je třeba zmínit také rozsudek SDEU ve věci C-400/10 PPU,⁶⁵ v němž bylo rozhodnuto o žádosti o předběžné otázce předložené Nejvyšším soudem Irska v rámci sporu mezi J. McB., otcem tří dětí, a L. E., jejich matkou, o navrácení uvedených dětí, které se společně se svou matkou nachází v Anglii.

Ze spisu předloženého Soudnímu dvoru plyne, že žalobce v původním řízení, J. McB., irský státní příslušník, a žalovaná v původním řízení, L. E., britská státní příslušnice, kteří tvořili nesezdaný pár, spolu žili po dobu více než deseti let v Anglii, Austrálii, Severním Irsku a od listopadu 2008 v Irsku. Měli spolu tři děti, a sice J., narozeného v Anglii dne 21. prosince 2000, E., narozenou v Severním Irsku dne 20. listopadu 2002, a J. C., narozenou v Severním Irsku dne 22. července 2007. Vztahy mezi rodiči se ke konci roku 2008 zhoršily a na počátku roku 2009 se matka, jež tvrdí, že ze strany otce byla terčem agrese, několikrát uchýlila s dětmi do azylového domu. V dubnu 2009 se oba rodiče usmířili a rozhodli se dne 10. října 2009 uzavřít manželství. Nicméně otec dne 11. července 2009 po návratu ze služební cesty do Severního Irsku zjistil, že matka znovu opustila s dětmi domov a uchýlila se do azylového domu. Dne 15. července 2009 právní zástupci otce na jeho žádost vypracovali žalobu k příslušnému irskému soudu, tedy k District Court, směřující k získání práva péče

⁶⁴ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.incadat.com>.

⁶⁵ Rozsudek je uveřejněn na www.curia.europa.eu.

o jeho tři děti. Nicméně dne **25. července 2009** matka odletěla do Anglie a vzala s sebou tři výše jmenované děti, jakož i své nejstarší dítě, narozené z předchozího svazku. K uvedenému datu žaloba dosud nebyla matce doručena, takže v souladu s irským procesním právem nebyla žaloba řádně podána a řízení u irského soudu nebylo zahájeno. Dne 22. prosince 2009 J. McB. podal žalobu k High Court (Irsko), kterou se domáhal jednak rozhodnutí nebo zjištění, že přemístění jeho tří dětí dne 25. července 2009 bylo protiprávní ve smyslu článku 3 Haagské úmluvy, a jednak práva péče o děti. Rozsudkem ze dne **28. dubna 2010** uvedený High Court zamítl první z návrhů, protože otec neměl žádné právo péče vůči dětem ke dni jejich přemístění (v irském právu má biologický otec právo péče o své dítě, pouze pokud je mu přiznáno na základě dohody uzavřené mezi rodiči nebo na základě soudního rozhodnutí, zatímco matce přísluší takové právo automaticky, aniž by jí muselo být přiznáno), takže přemístění nebylo protiprávní ve smyslu Haagské úmluvy z roku 1980 ani podle nařízení č. 2201/2003. Ve zprávě generálního advokáta Niila Jääskinena je mimo jiné uvedeno, že... J. McB. ve skutečnosti požaduje, aby Soudní dvůr provedl výklad, na jehož základě by mohl podle EÚLP získat implicitní právo péče, jež je právem dotčeného členského státu neznámé, jež by mohl *ex post* prosazovat vůči matce, a tak *ex post* omezit její právo péče uznané právem dotčeného státu. To není možné. Výklad, který požaduje otec J. McB. by znamenal přímé použití EÚLP vůči jednotlivci. Přiznat biologickému otci *ex post* „implicitní“ právo péče o dítě by kromě toho způsobilo další problémy. Především by tento výklad mohl překážet volnému pohybu osob, jenž se podle Smlouvy týká také matky. Matka by již nemohla volně rozhodovat o bydlišti dítěte a v důsledku toho o vlastním bydlišti. Dále by dotčená osoba, tedy matka, nemohla mít přesnou představu o vlastním právním postavení. Konečně, takové „implicitní“ právo péče plynoucí pouze z biologického otcovství, přestože je dáno v kontextu soužití *de facto*, by bez jasného a ověřitelného právního základu, jako je osvědčení o osobním stavu nebo správní či soudní dokument dokládající existenci práv, jež mohou být kvalifikována jako právo péče (ze zákona, nebo na základě soudního rozhodnutí či platné dohody o právu péče o dítě) nebylo slučitelné ani s požadavkem jasnosti nezbytné k zajištění právní jistoty a řádného uplatňování nařízení č. 2201/2003 soudními a správními orgány členských států⁶⁶. SDEU pak následně rozhodl, že nařízení Brusel IIa musí být vykládáno v tom smyslu, že nebrání tomu, aby právo členského státu podřídilo přiznání práva péče o dítě otci dítěte nesezdanému s matkou dítěte tomu, aby otec získal rozhodnutí příslušného vnitrostátního soudu o přiznání takového práva péče, na základě čehož může být přemístění nebo zadržení dítěte jeho matkou považováno za protiprávní ve smyslu čl. 2 odst. 11 uvedeného nařízení.

Z uvedeného rozhodnutí je zřejmé, že přístup SDEU k otázce „implicitního“ práva péče o dítě je zdrženlivý a že bude vždy záviset na okolnostech každého případu, zda k takovému právu přistoupit, neboť toto právo znejišťuje právní postavení rodiče, do jehož péče bylo dítě svěřeno.

⁶⁶ Názor generálního advokáta Niila Jääskinena je dostupný na www.curia.europa.eu.

2.6.4.1 Prameny práva péče o dítě

Výčet pramenů, z nichž lze právo péče o dítě odvodit, je stanoven v čl. 3 odst. 2 Úmluvy, podle něhož právo péče o dítě může vyplývat zejména ze zákonů nebo soudního nebo správního rozhodnutí nebo z dohody platné podle právního řádu daného státu.

Uvedený výčet je pouze demonstrativní a výslovně uvádí čtyři nejčastější zdroje; je tomu tak proto, aby právo péče o dítě mohlo být odvozeno i na základě dalších pramenů.⁶⁷

Poměrně často docházelo k únosu dítěte v době, kdy ještě neexistovalo žádné rozhodnutí o tom, komu právo péče o dítě náleží, a kdy pravděpodobnost, že „opuštěný“ rodič získá dítě zpět, byla velmi mizivá. Proto Úmluva přistoupila k úpravě, podle níž se při určení práva péče o dítě předně vychází z právní úpravy státu obvyklého bydliště dítěte. Soud rozhodující o navrácení dítěte proto podle této právní úpravy bude posuzovat, zda osobě, která se dožaduje navrácení dítěte, takové právo náleží.

Dalším zdrojem, jenž je v čl. 3 odst. 2 Úmluvy zmíněn, je soudní či správní rozhodnutí, kterým je právo péče založeno. Tím je míněno jakékoliv rozhodnutí bez ohledu na jeho označení. Rozhodnutí může být vydáno ve státě, v němž má dítě svoje obvyklé bydliště, popř. ve třetím státě. Je-li vykonáváno právo péče na základě rozhodnutí třetího státu, Úmluva nevyžaduje, aby takové rozhodnutí bylo ve státě obvyklého bydliště dítěte formálně uznáno.⁶⁸

Právo péče o dítě může dále vyplývat z dohody, která je platná podle právního řádu státu obvyklého bydliště dítěte. Ten také stanoví, jaké náležitosti a jakou formu dohoda musí mít, zda vyžaduje schválení či registraci nějakým soudem či jiným orgánem popř. jaké další podmínky ke své platnosti potřebuje.

Kdo může být nositelem práva péče o dítě, vyplývá ze shora citovaného článku 3 odst. 1 písm. a) Úmluvy, dle něhož je může vykonávat osoba, instituce nebo kterýkoliv jiný orgán. Nejčastěji osobou, která bude právo péče o dítě vykonávat, bude jeho rodič. Vedle něho, a to v případě, že rodič nebude schopen se o dítě postarat, může toto právo vykonávat některý z jeho příbuzných, popř. i osoba bez příbuzenského poměru. V případě institucí či jiných orgánů se jedná o taková

⁶⁷ Pérez-Vera Report, č. 67, s. 447.

⁶⁸ Pérez-Vera Reporter, č. 69, s. 447.

zařízení, předmětem jejichž činnosti je právě výkon práva péče o dítě. Tato zařízení se mohou lišit tím, zda jsou zřizována státem či provozována soukromou právnickou osobou.

Právo péče o dítě může osoba vykonávat buď samostatně nebo společně s jinou osobou. Budou-li právo péče vykonávat rodiče - manželé bude se zpravidla jednat o společné právo. V případě vztahů mimo manželství může být rozsah a způsob rozdělení tohoto práva různý (viz shora uvedený irský případ).

2.6.4.2 Klausule „ne exeat“

Součástí práva péče o dítě je zejména právo určit místo pobytu dítěte. Vykonává-li právo péče výlučně některý z rodičů sám, bude záležet obvykle jen na něm, jaké místo pobytu dítěte zvolí. Mnohdy však toto právo bývá omezeno právní úpravou státu obvyklého bydliště dítěte v tom směru, že rodič nesmí s dítětem vycestovat bez souhlasu soudu. Stále častěji však vykonávají právo péče oba rodiče, což odpovídá zásadě rovnoprávnosti rodičů při výkonu jejich rodičovských práv a povinností. Zároveň tím je naplňován požadavek Úmluvy o právech dítěte, aby dítě bylo vychováváno oběma rodiči. Otázkou zůstává, zda v takovém případě rodič, který má dítě ve své osobní péči, tj. ve výchově, může také bez souhlasu druhého z rodičů změnit místo pobytu dítěte. Dle důvodové zprávy je přemístění dítěte jedním z rodičů bez souhlasu druhého protiprávní, přičemž tato protiprávnost nevyplývá z porušení nějakého zvláštního zákona, ale ze skutečnosti, že takové jednání nerespektuje práva druhého rodiče, která jsou také chráněna, a zasahuje do jejich normálního výkonu.⁶⁹ Jestliže rodič přesto přemístí dítě do jiného státu, zůstává druhému rodiči, který s tím nesouhlasí, zachováno právo veta, jež mu umožňuje obrátit se na soud v místě obvyklého bydliště dítěte, aby rozhodl o tom, kde jeho dítě bude nadále žít. V souvislosti s rozhodováním o právu péče o dítě soud může přímo rozhodnout, že rodič, kterému bylo dítě svěřeno do péče, nesmí s dítětem vycestovat bez souhlasu soudu popř. druhého rodiče (ne exeat right, ne exeat klausule). Povahou tohoto práva (ne exeat) ve spojení s právem styku se zabývaly soudy různých států, přičemž převládá názor, že spojení těchto práv je třeba pro účely Úmluvy podřadit

⁶⁹ Srov tamtéž, bod. 72, s. 447, 448.

pod právo péče o dítě.⁷⁰ Objevuje se i opačný názor, který vychází z úvahy, že toto právo nezahrnuje právo činit žádná rozhodnutí např. o lékařské péči či jiná rozhodnutí ohledně dítěte, a proto se nemůže jednat o právo péče o dítě. K tomuto názoru se přiklonil americký soud (United States Court of Appeals for the Second Circuit) ve věci *Croll v. Croll*, 229 F.3d 133 (2d Cir. September 20, 2000 cert. den. Oct. 9, 2001), INCADAT cite: HC/E/USf 313.⁷¹

Povahou *ne exeat* klausule se zbýval i Nejvyšší soud Spojených států ve věci *Abbott a Abbott* No 08-645, který se přiklonil k prvnímu ze zmíněných názorů.⁷²

V dané věci se britský otec a americká matka přestěhovali v roce 2002 do Chile i s jejich synem. V roce 2003 začali žít rodiče odděleně a chilský soud přiznal výlučnou péči o syna matce (daily care and control) a otci právo na styk (direct and regular visitation rights). Je-li přiznáno právo na styk, pak podle chilského práva (Chile Minors Law 16,618, dále jen chilský zákon) to automaticky znamená, že otec musí udělit souhlas, aby dítě mohlo opustit zemi (ne *exeat* right). V roce 2005, zatímco probíhalo u chilského soudu řízení, v němž se matka domáhala vydání *ne exeat* nařízení, které by zabránilo odvést panu Abbottovi syna do Velké Británie, matka odvezla syna do Texasu (USA) a zde podala u státního soudu návrh na rozvod manželství, v rámci něhož požadovala také změnu práva otce tak, že jen ona sama bude moci určit místo pobytu dítěte a že právo otce stýkat se synem bude omezeno. Otec podal v květnu 2006 u federálního soudu (United States District Court for the Western District of Texas) návrh na vrácení dítěte podle Úmluvy a podle zákona the International Child Abduction Remedies Act (ICARA), 42 U.S.C. § 11601 (ten stanoví, jak mají státní a federální soudy postupovat v případě návrhu na navrácení dítěte). Okresní soud rozhodl, že *ne exeat* právo není právem péče o dítě a návrh zamítl. Odvolací soud (the Fifth Circuit Court of Appeal) toto rozhodnutí potvrdil. Usoudil, že *ne exeat* právo představovalo jen právo veta týkající se synova odjezdu ze země. Odkázal přitom na předchozí rozhodnutí odvolacího soudu ve věci *Croll v. Croll*, 229 F. 3d 133 (2000) a vyslovil souhlas s v něm vyjádřeným názorem, že *ne exeat* právo nelze skutečně vykonávat. Věci se poté zabýval Nejvyšší soud Spojených států. Dovodil, že podle chilského zákona má pan Abbott společné právo určit místo obvyklého bydliště dítěte (výklad zákona byl proveden chilskou agenturou). Toto společné právo (joint right) je nejlépe definovat jako společné právo péče o dítě ve smyslu čl. 3 písm. a) Úmluvy. *Ne exeat* právo dává panu Abbottovi společné právo určit místo pobytu dítěte a společná práva týkající se péče o dítě. Uvedl, že *ne exeat* právo je svou povahou *inchoate* (implicitní) právo, proto nemusí být nijak vykonáváno s výjimkou případu, kdy jeden z rodičů usiluje

⁷⁰ Srov. Ptáček L., Přeshraniční únosy dětí. Příspěvek na mezinárodní konferenci ČAK, JA a ERA „právo rodinné v praxi“, Praha 26. 3. 2010.

⁷¹ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.incadat.com>.

⁷² Rozsudek je dostupný na

[39](https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:7kwDiX5gCd8J:www.supremecourt.gov/opinions/10pd f., srov. rovněž The Judges' Newsletter on International Child Protection. Volume XVII. Spring 2011. s. 15.</p></div><div data-bbox=)

o přemístění dítěte ze země. V takovém případě svoje právo vyjádří tím, že odmítne udělit souhlas, není-li přemístění v nejlepším zájmu dítěte. Proto se lze na základě tohoto práva domáhat navrácení dítěte podle Úmluvy. Rozhodnutí Nejvyššího soudu nebylo přijato jednohlasně, tři ze soudců s tímto výkladem nesouhlasili a považovali přemístění dítěte bez souhlasu pana Abbotta za porušení práva na styk.

Protiprávní přemístění či zadržení dítěte je současně spojováno s podmínkou, aby ten, komu právo péče o dítě svědčí, toto právo skutečně vykonával. Žadatel o navrácení dítěte proto musí poskytnout nějaký předběžný důkaz o tom, že se o dítě skutečně staral, což by za normálních okolností nemělo být těžké. Neformální povaha tohoto požadavku je vyjádřena v čl. 8 písm. c) Úmluvy, kde je stanoveno, že návrh musí obsahovat důvody, o které opírá navrhovatel svůj návrh na vrácení dítěte. Naopak podle čl. 13 Úmluvy musí ten, kdo brání navrácení dítěte, prokázat, že právo péče nebylo skutečně vykonáváno. Úmluva je tak jako celek založena na nevyslovené domněnce, že osoba, která se o dítě osobně stará, k němu také skutečně vykonává právo péče.⁷³

Pokud jde o přemístění dítěte do zahraničí jedním z rodičů z pohledu české právní úpravy a soudní praxe, je třeba uvést, že určení místa, kde bude dítě nadále žít, je považováno za důležitou otázku při výkonu rodičovské zodpovědnosti. Proto není žádný z rodičů oprávněn svévolně, bez souhlasu druhého rodiče nebo bez souhlasu soudu, dítě přemístit. Rodiči, který s přemístěním nesouhlasí, zůstává zachováno právo veta. Pokud se rodiče nedohodnou, kde bude mít jejich dítě bydliště, je třeba obrátit se na soud a žádat jej o rozhodnutí podle § 49 zákona o rodině, aby bylo najisto postaveno, že i bydliště dítěte bude určeno v souladu s jeho nejlepším zájmem.⁷⁴

2.6.5 Právo styku s dítětem

V době, kdy Haagská konference připravovala návrh Úmluvy, bylo obvyklé, že při rozvodu či rozchodu rodičů dítěte bylo dítě svěřeno do výlučné péče jednoho z rodičů a druhému rodiči bylo přiznáno právo styku s dítětem. Na právo styku bylo

⁷³ Pérez-Vera Report, č. 73, s. 448.

⁷⁴ Holub, M., Nová, H., Ptáček, L., Sladká Hyklová, J.: Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisejícími. 9. Vydání, Praha: Leges, 2011, s. 200.

nahlíženo jako na důsledek práva péče o dítě.⁷⁵ Protože Úmluva si klade za cíl zajistit ochranu práva styku, vymezila také, co je třeba pod pojmem právo styku rozumět. Podle čl. 5 písm. b) Úmluvy pro účely Úmluvy „právo styku s dítětem“ zahrnuje právo odvést dítě na omezenou dobu do jiného místa, než je obvyklé bydliště dítěte. Takovéto vymezení umožňuje, aby v případě, že dítě nebude navraceno do místa jeho obvyklého bydliště, mohlo být zahájeno řízení o jeho navrácení podle Úmluvy. Pro srovnání lze uvést, že Úmluva o styku s dětmi, definuje v čl. 2 „styk“ jako - pobyt dítěte, které po omezenou dobu zůstane nebo se setká s nějakou osobou uvedenou v člancích 4 a 5, - jakoukoliv formu komunikace mezi dítětem a touto osobou a – poskytnutí informací této osobě o dítěti nebo dítěti o této osobě.

Protože cílem nebylo regulovat právo styku vyčerpávajícím způsobem,⁷⁶ neukládá Úmluva žádné povinnosti soudním či správním orgánům, ale pouze ústředním orgánům, neboť zajištění výkonu tohoto práva považuje za jeden z jejích základních úkolů. Proto je také čl. 21 Úmluvy, který vymezuje právo styku s dítětem, založen na úpravě spolupráce mezi ústředními orgány. Ústřední orgány mají za úkol spolupracovat k zajištění klidného vykonávání práva styku s dítětem a ke splnění jakýchkoli podmínek, jež mohou být pro výkon tohoto práva stanoveny. Ústřední orgány jsou dále povinny přijmout opatření k odstranění všech překážek, které výkonu práva na styk brání (čl. 21 odst. 2). Úmluva tato opatření blíže neurčuje, aby zabránila jejich možnému restriktivnímu výkladu. Žadatel, jehož právo na styk musí vyplývat ze zákona, soudního či správního rozhodnutí nebo dohody platné podle právního řádu některého ze smluvního státu, se může obrátit na ústřední orgán buď s návrhem na úpravu práva styku s dítětem, nebo s návrhem na zajištění účinného vykonávání tohoto práva. Jeho návrh bude obsahovat podobné náležitosti jako návrh o navrácení dítěte podle čl. 8 Úmluvy. Ústřední orgány pak mohou samy nebo pomocí prostředníka zahájit řízení nebo pomáhat při zahájení řízení o úpravě nebo ochraně práva na styk s dítětem (čl. 21 odst. 3). Bude-li podán návrh na úpravu styku s dítětem u soudu, soud o takovém návrhu rozhodne podle vnitrostátního právního řádu (popř. práva určeného na základě kolizních norem), protože Úmluva toto řízení

⁷⁵Srov. Beaumont, P. R., McEleavy, P. E., *The Hague Convention on International Child Abduction*, s. 210.

⁷⁶Pérez-Vera Report, č. 125, s. 465.

(stejně jako řízení o ochraně práva na styk) neupravuje.⁷⁷ Příslušnost soudu bude založena na obvyklém bydlišti dítěte.

Výkladem čl. 21 Úmluvy z hlediska pravomoci soudu rozhodovat o návrhu na úpravu styku s dítětem na základě Úmluvy se zabývá rozhodnutí ve věci *Bromley v. Bromley*, 30 F. Supp. 2d 857 (E.D. Pa. 1998), INCADAT cite: HC/E/USf223.⁷⁸

Děti – dívka a chlapec – narozené v roce 1987 a 1989 žily po celý svůj život v USA. Rodiče se rozvedli. Matka měla děti svěřeny do výlučné péče (sole custody) a otec měl upraven styk s dětmi. Po nějaké době po rozvodu se otec odstěhoval do Anglie. Otec tvrdil, že mu byl opakovaně odepřen styk s dětmi. Následně se otec pokusil zjistit místo pobytu dětí prostřednictvím Národního centra pro ztracené a zneužívané děti (the National Center for Missing and Exploited Children). Poté, co toto místo bylo zjištěno, domáhal se na základě Úmluvy výkonu svého práva styku s dětmi. Jeho návrh byl odmítnut, protože zde nebyl dán žádný důvod jednat na základě Úmluvy v důsledku absence protiprávního přemístění či zadržení dětí.

Ke stejnému závěru dospěl v případě 2 UF 286/97 Oberlandesgericht Bamberg, INCADAT cite: HC/E/DE 488,⁷⁹ německý soud.

Návrh se týkal dvou dětí ve věku deseti a jedenácti let. Rodiče, kteří spolu nežili, byli stejně jako děti chilskými státními příslušníky. Matka a děti měly také německou státní příslušnost. Všichni až do roku 1995 žili v Chile. V létě 1995 matka podala návrh na povolení přestěhovat se i s dětmi do Německa. V té době měla děti svěřeny do své péče a otec měl upraven styk. Dříve, než soud rozhodl, matka i s dětmi do Německa odjela. Otec poté, co zjistil místo jejich pobytu, podal u německého soudu návrh na úpravu styku s dětmi, přičemž se dožadoval širšího kontaktu s nimi. Matka se vzájemným návrhem se dožadovala, aby návrh otce byl zamítnut a aby mu byl styk s dětmi zamítnut. Soud rozhodující ve věcech dětí (Familiengericht) oba návrhy zamítl. Oba rodiče se odvolali. Odvolání otce bylo zamítnuto, odvolání matky bylo vyhověno s odůvodněním, že styk otce s dětmi není v nejlepším zájmu dětí.

K odvolání otce odvolací soud uvedl, že „opuštěný“ rodič má několik možností, prostřednictvím nichž může usilovat o udržení kontaktu s dětmi. Buď může požádat o navrácení dítěte podle čl. 12 Úmluvy, nebo může podat návrh, který se týká jen styku s dětmi. Otec však na základě Úmluvy o navrácení dětí do Chile

⁷⁷ Pérez-Vera Report, č. 126, s. 465.

⁷⁸ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.incadat.com>.

⁷⁹ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.incadat.com>.

nežádal. Soud dále uvedl, že čl. 21 nepředstavuje právní základ pro rozhodování o úpravě styku, pouze stanoví povinnosti ústředních orgánů. Pravomoc rozhodovat o úpravě styku má tak soud státu, do něhož byly děti přestěhovány, a to podle příslušného práva. Jestliže již bylo vydáno rozhodnutí upravující styk rodiče s dítětem, může se rodič domáhat uznání a výkonu tohoto rozhodnutí nebo podat návrh na novou úpravu.

2.6.6 Záruky, mirror orders, safe harbour orders

Podle čl. 2 Úmluvy smluvní státy učiní všechna potřebná opatření k zajištění cílů Úmluvy na svých územích. S tímto cílem musí postupovat pro ně nejrychlejším možným způsobem. Mezi tato opatření patří také záruky (závazky).

Záruky (anglicky undertakings) představují slib nebo závazek, který žadatel o navrácení dítěte nabízí soudu, popř. je k němu soudem vyzván, a jehož cílem je zajistit urychlený návrat dítěte do místa jeho obvyklého bydliště a současně vyloučit hrozbu vážné újmy dítěti. Záruky vždy reagují na tvrzené důvody, v jejichž naplnění ten, kdo nesouhlasí s návratem dítě, spatřuje podklad pro zamítnutí návrhu na návrat dítěte podle čl. 13 písm. b) Úmluvy,⁸⁰ a mohou tak významným způsobem snížit počet zamítavých rozhodnutí. Navrhovatel jimi slibuje, že odstraní všechny překážky, které by mohly bránit návratu protiprávně přemístěného či zadrženého dítěte. Jejich podstatou je tedy zajistit ochranu navraceného dítěte, popř. jeho rodiče do doby, než příslušný soud obvyklého bydliště dítěte rozhodne ve věci samé. Proto mají své místo tam, kde by soudy bez jejich přijetí navrácení dítěte odmítly. Nelze vyloučit ani tzv. dobrovolné záruky, které přímo s čl. 13 písm. b) Úmluvy nesouvisí. Jimi chce pouze navrhovatel vytvořit lepší atmosféru pro návrat dítěte.⁸¹

Záruky mají svůj původ v angloamerickém common law a hrají důležitou roli ve věcech s mezinárodním prvkem. Byly také proto v Anglii, později ve Skotsku, Novém Zélandu, Austrálii a Spojených státech amerických poměrně rychle zařazeny mezi procesní pravidla, jež pro řízení o navrácení uneseného dítěte platí. Je např.

⁸⁰ Ptáček L., Přeshraniční únosy dětí. Příspěvek na mezinárodní konferenci ČAK, JA a ERA „právo rodinné v praxi“, Praha 26. 3. 2010.

⁸¹ Srov. Beaumont, P. R., McEleavy, P. E., The Hague Convention on International Child Abduction, s. 164.

uváděno, že anglický soud téměř nikdy nedovolí anglickému dítěti vycestovat bez záruky nějaké osoby, že bude vráceno zpět do jeho jurisdikce.⁸²

Obecně se záruky zaměřují na materiální zabezpečení dítěte a zpravidla i jeho únosce, na slib žadatele o navrácení dítěte, že vůči únosci nepovede trestní stíhání, a že po návratu nebude vynucovat právo péče o dítě, které mu bylo přiznáno po únosu soudem státu obvyklého bydliště dítěte.⁸³

Z judikatury soudů, která je založena v databázi INCADAT lze např. uvést následující rozhodnutí ve věci B. v B. (Abduction: Custody Rights) (1993) Fam 32, (1993) 2 All ER 144, (1003) 1 FLR 238, (1993) Fam Law 198, INCADAT cite: HC/E/UKe 10.⁸⁴

Matka původem Angličanka a otec, který se narodil v Rhodésii (dnešní Zimbabwe), uzavřeli v březnu 1977 manželství a v roce 1981 odjeli do Kanady do Ontaria a stali se občany Kanady. V roce 1985 se jim narodil syn. Otec navázal známost s jinou ženou a z tohoto vztahu se narodilo dítě o tři měsíce dříve než syn z manželství. V roce 1990 byla mezi rodiči uzavřena dohoda, že o dítě se bude starat matka a otec se s ním bude stýkat. Matka odjela v srpnu 1990 se synem do Anglie, a když se vrátila v listopadu téhož roku, zjistila, že jejich dům byl prodán. Proto se se synem odstěhovala do Kingstonu (Anglie). Mezi rodiči probíhalo rozvodové řízení a řízení o určení, kdo bude mít právo péče o dítě. Dne 2. 7. 1991 soud v Ontariu svěřil prozatímně dítě do péče matky a otci přiznal právo na styk. Dne 30. 1. 1992 kanadské úřady odeslaly do Anglie návrh na navrácení dítěte. Dne 3. 3. 1992 anglický soud (English High Court) dospěl k závěru, že se nejedná o protiprávní přemístění. Současně připustil, že byly splněny podmínky čl. 13 písm. b) Úmluvy, a že hrozí vážné nebezpečí, že by se návratem dítě dostalo do nesnesitelné situace. Odvolací soud dospěl k závěru, že došlo k protiprávnímu přemístění dítěte, souhlasil však se závěrem soudu nižšího stupně o hrozbě vážného nebezpečí. Tu spatřoval ve skutečnosti, že matka nedostávala od otce žádné peníze, musela bydlet v pronájmu, protože dům, který si rodiče dítěte pořídili, byl prodán. Peníze, které matka dostávala od sociálních orgánů, nestačily k zajištění jídla, a proto byla odkázána na charitu („food bank“). Odvolací soud však přijal záruky otce, že se nepokusí přemístit dítě z péče matky před rozhodnutím kanadského soudu, že nebude trvat na trestní stíhání matky, že bude spolupracovat, aby se co nejdříve konalo soudní rozhodnutí ve věci samé, že bude matce platit výživné a že zaplatí cestovní výdaje, a navrácení dítěte nařídil.

Podmínkou úspěšného fungování institutu záruk je, aby skutečně k urychlenému návratu dítěte do místa jeho obvyklého bydliště směřovaly, tj. aby

⁸² Srov. Beaumont, P. R., McEleavy, P. E., The Hague Convention on International Child Abduction, s. 157.

⁸³ Ptáček L., Přeshraniční únosy dětí. Příspěvek na mezinárodní konferenci ČAK, JA a ERA „právo rodinné v praxi“, Praha 26. 3. 2010.

⁸⁴ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.incadat.com>.

byly přiměřené a po vymezenou dobu dostatečně zajistily ochranu pro navracející se dítě, popř. i jeho únosce. Tuto roli neplní záruky, které jsou složité, těžko proveditelné a spíše vedou ke zdržování řízení.⁸⁵ Ústřední orgán USA mezi ně před několika lety zařadil např. požadavky na úplnou úhradu cestovních nákladů pro dítě a únosce, předchozí zaplacení poplatků amerického advokáta, zajištění auta pro únosce, uvolnění rodinného domu, na předchozí poskytnutí dlouhodobé finanční podpory pro navracejícího se únosce, který se v USA znovu oženil, a vůči němuž neměl žadatel o navrácení dítěte žádný finanční závazek, na získání vstupního víza pro únosce či stažení trestního oznámení proti únosci.⁸⁶ Uvedl, že podle čl. 26 Úmluvy mohou soudy nebo správní orgány, které ve věci rozhodují, je-li to vhodné, uložit osobě, která přemístila nebo zadržela dítě, aby zaplatila nezbytné výdaje vzniklé navrhovateli nebo jeho jménem, zejména cestovní výdaje, náklady právního zastoupení navrhovatele a výdaje spojené s návratem dítěte, jakož i všechny náklady spojené s vyhledáním dítěte, a tím vyjádřit nesouhlas s jejím počínáním, a že záruka, dle níž hradí cestovní výdaje navrhovatel, poskytuje výhodu únosci.⁸⁷

Právě zmíněné záruky byly např. přijaty ve věci 14/12/1988; Court of Appeal (England); Appellate Court] C. v. C. (Minor: Abduction: Rights of Custody Abroad) [1989] 1 WLR 654, [1989] 2 All ER 465, [1989] 1 FLR 403, [1989] Fam Law 228, INCADAT cite: HC/E/UK 34.⁸⁸ Zde se otec zavázal, že:

1) Nepovede vůči matce výkon rozhodnutí z 10. 10. 1988, jímž mu byl nezletilý svěřen do výchovy a nebude se snažit získat nezletilého z péče matky až do konečného rozhodnutí opatrovníckého soudu v Sydney, Austrálie, vydaného v řízení o výchovu nezletilého.

2) Poskytne matce na svoje náklady vhodné motorové vozidlo od okamžiku příletu po dobu dvou měsíců nebo do doby rozhodnutí soudu, jakkoliv dlouho bude trvat.

3) Získá nezařízené ubytování ve vhodné vzdálenosti od školy, kterou bude Thomas navštěvovat, za nájem ne nižší než 220 A\$ týdně; že matka bude platit nájemné až do výše 250 A\$ týdně. Otec poskytne vhodný a dostačující nábytek.

⁸⁵ Srov. Lowe, N., Overall, M., Nicholls, M. International Movement of Children. Law Practice and Procedure, Family Law, Bristol, 2004. Reprinted May 2008. s. 345.

⁸⁶ The Judges' Newsletter. Volume XI/2006. s. 47.

⁸⁷ Tamtéž s. 48.

⁸⁸ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.hcch.net/incadat>.

4) Co nejvíce se vynasnaží zajistit Thomasovi místo na Mosman Preparatory School a bude platit všechny výdaje, oblečení a vedlejší výdaje spojené s Thomasovým studiem na této škole.

5) Poskytne letenky pro matku a Thomase z Londýna do Sydney k cestě v termínu od 1. 1. 1989 a poskytne částku 50£ na pokrytí dodatečných nákladů cesty.

6) Nezahájí, ani nebude ze své vůle podporovat jakékoliv řízení směřující k potrestání nebo uvěznění matky v souvislosti s pohrdáním australským soudem, kterého se matka měla dopustit před tímto datem.

7) Po vyjmutí Thomasova jména z pasu matky se nebude snažit zabavit pas matky.

8) Bude platit výživné pro matku a Thomase od data jejich příletu do Austrálie až do soudního rozhodnutí ve výši 650 A\$ týdně, splatných předem. Jestliže matka získá práci, bude částka 650 A\$ snížena o 50 % platu, který matka obdrží. První čtyři týdenní platby budou učiněny v den příletu do Austrálie, poté pátá a následující platby týdně, předem.

9) Zaplatí všechny lékařské výdaje vynaložené matkou v rozumné míře za léčení Thomase v Austrálii.

Tyto výhrady ústředního orgánu USA mají určitě své opodstatnění, neboť záruky, jejichž splnění nemůže ten, kdo se k jejich splnění zavázal, ovlivnit, mohou těžko přispět k urychlenému návratu dítěte. Nicméně v určitých případech mohou i některé z kritizovaných záruk přispět k rozhodnutí o navrácení dítěte.

Soudy či příslušné správní orgány postupují různě při řešení otázky, zda materiální strádání únosce v místě obvyklého bydliště dítěte či jiné ekonomické nevýhody lze podřadit pod čl. 13 odst. 1 písm. b) Úmluvy. Považují-li to za důvod pro nenavrácení dítěte, mohou požadovat po žadateli materiální záruky.

Materiálními zabezpečení únosce a jeho dětí se zabýval anglický soud např. ve věci [15/07/1994; Court of Appeal (England); Appellate Court] Re M. (Abduction: Undertakings) [1995] 1 FLR 1021, INCADAT cite: HC/E/UKe 20⁸⁹.

Rodiče dětí uzavřeli manželství v roce 1989 a žili v Izraeli. Rodiče později začali žít odděleně a děti byly prozatímně svěřeny do péče matky. Matka tajně s oběma dětmi odjela v únoru 1994 do Anglie, kde zůstala u svých rodičů. V dubnu 1994 anglický soud nařídil návrat dětí do Izraele, i když matka tvrdila, že přemístění dětí nebylo protiprávní, protože s tím otec souhlasil, a dále že otec má velké dluhy a že má pochybnosti o tom, zda má otec nějakou práci atd. Zároveň neshledal podmínky pro nenavrácení dětí stanovené v čl. 13 písm. b) Úmluvy. Nicméně soudce požadoval po

⁸⁹ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.hcch.net/incadat>.

otci, aby před navrácením dětí splnil záruky, spočívající v zaplacení letenek pro děti, zajištění bytu, výživné pro děti a zaplacení poplatků za školku pro starší dítě. Odvolací soud k aplikaci čl. 13 písm. b) Úmluvy uvedl, že do doby, než rozhodne izraelský soud ve věci samé, dětem nehrozí, že by se dostaly do nesnesitelné situace, a že dále bude záležet na systému sociálních dávek buď v Izraeli či Anglii, aby vzniku takové situace zabránily. Dále uvedl, že soud musí věřit izraelskému soudci, že udělá to, co je pro děti správné, aby nebyly návratem do Izraele poškozeny. Dodal, že děti by se mohly dostat do nesnesitelné situace pouze tehdy, pokud by se ocitly ve stavu bídy a nemohly získat žádné sociální dávky od státu.

Podobně např. ve věci *Matznick v. Matznick* 1994 GWD 39-2277, INCADAT cite: HC/E/UHs 187,⁹⁰ přijal skotský soud otcovy záruky, že opustí rodinný dům, že bude pokračovat ve splácení hypotečního úvěru, zaplatí účty za domácnost a poskytne výživné matce i dětem do doby, než bude rozhodnuto o poměrech dětí.

Otázky také vzbuzují záruky, které se vztahují v osobě únosce. Tyto záruky jsou na místě obvykle tehdy, jestliže je dítě vázáno na osobu únosce natolik, že by odloučení od ní představovalo pro dítě hrozbu vážné újmy.

V některých případech bude vedle poskytnutí záruk navrhovatel vyzván, aby předložil i rozhodnutí soudu dožadujícího se státu o tom, že dítě, popř. jeho únosce, nebudou při návratu znevýhodněni.⁹¹ Takové rozhodnutí o bezpečném návratu je označováno jako *safe harbour order* (bezpečný přístav – rozhodnutí, příkaz).

Aby záruky, popř. *safe harbour order*, skutečně splnily svůj účel, je nezbytné, aby byla zajištěna jejich vymahatelnost v dožadujícím státě. Zatímco porušení záruk podle angloamerického práva může být potrestáno pokutou či uvězněním,⁹² v mnoha jiných státech chybí legislativa, která by umožňovala rozhodnutí obsahující záruky vydat. Proto by si měl soudce, který je chce přijmout, jejich vynutitelnost zjistit.

V tomto směru může být inspirací v otázce záruk Úmluva o styku s dětmi. Ta záruky a ochranné nástroje k zajištění řádného uplatňování styku a okamžitého vrácení dětí po uplynutí doby styku přímo zmiňuje v čl. 1, kde je vymezen předmět Úmluvy o styku, a dále je konkrétně rozvádí v čl. 10, přičemž současně v tomto článku v odstavci třetím stanoví, že pokud tyto ochranné nástroje nebo záruky mají být prováděny v jiném smluvním státě, příslušný soudní orgán pokud možno v rozhodnutí stanoví takové ochranné nástroje nebo záruky, které lze na území druhého státu vykonat.

⁹⁰ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.incadat.com>.

⁹¹ Beaumont, P. R., McEleavy, P. E., *The Hague Convention on International Child Abduction*, s. 167.

⁹² Beaumont, P. R., McEleavy, P. E., *The Hague Convention on International Child Abduction*, s. 166.

Jedním z prostředků, který slouží k vynutitelnosti záruk, jsou tzv. mirror orders (zrcadlová rozhodnutí, zrcadlový příkaz). Jejich smysl spočívá v tom, že dožadující stát vydá obsahově stejný předběžný příkaz, jako byl vydán v dožádaném státě, a jehož účinnost trvá až do doby meritorního rozhodnutí ve věci péče o dítě.

Vydání takového rozhodnutí požadoval např. Ústavní soud Jihoafrické republiky ve věci *Sonderup v. Tondelli* 2001 (1) SA 1171 (CC), INCADAT cite: HC/E/ZA 309.⁹³ Soud jednak přijal otcovy záruky, že upustí od podání trestního oznámení na matku dítěte, a dále záruky týkající péče o dítě, placení výživného a běžných nákladů domácnosti, a jednak současně požadoval, aby obsahově stejné rozhodnutí vydal Nejvyšší soud Britské Kolumbie (Kanada).

I když např. rodič žádající o navrácení dítěte nabízí záruky, neznamená to ještě, že je soud musí přijmout. Nepřijme je tehdy, bude-li se jednat o záruky, jejichž splnění by bylo těžko vynutitelné, popř. tehdy, bude-li mít signály od dožadujícího státu, že osoba rodiče nezaručuje, že záruky splní.

Tak např. kanadský soud odmítl přijmout záruky otce poté, co zjistil, že otec při své výpovědi lhal, že lži nabádal i členy své rodiny a porušoval soudní příkazy. Důvodem odmítnutí záruk bylo také zjištění, že otec je agresivní, že napadl svou manželku (matku uneseného dítěte) před jejími rodiči a v soudní síni vyhrožoval jejímu zástupci smrtí. Soud proto nevěřil, že otec nabízené záruky splní.⁹⁴

2.7 Institut ústředních orgánů

Jednou s povinností, kterou Úmluva stanovila státům, jež chtěly přistoupit k Úmluvě, bylo vytvoření ústředního orgánu. Nový členský stát má povinnost založit či určit ústřední orgán již v době přijetí a ratifikace Úmluvy, aby v okamžiku, kdy Úmluva vstoupí vůči tomuto státu v účinnost, byl ústřední orgán schopen plnit požadované úkoly. Smyslem této úpravy bylo zajistit snadnější a účinnější naplňování cílů Úmluvy, tedy především zajištění bezodkladného návratu protiprávně přemístěného nebo zadržovaného dítěte. Ustanovení ústředních orgánů s pravomocemi a úkoly vytýčenými Úmluvou představuje kompromis, ke kterému

⁹³ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.incadat.com>.

⁹⁴ Rozhodnutí *N. v. N. (Abduction: Article 13 Defence)* [1995] 1 FLR 107, [1995] Fam Law 116, INCADAT cite: HC/E/UK 19. Rozhodnutí je dostupné na <http://www.incadat.com>.

došlo při vytváření Úmluvy mezi těmi delegacemi Haagské konference, které chtěly ústřední orgány se širokými pravomoci, a dalšími, které viděly v ústředních orgánech jakýsi administrativní mechanismus, který bude podporovat jednání stran.⁹⁵ Pokud jde o podobu ústředního orgánu, Haagská konference si byla vědoma rozdílů, které existovaly ve vnitřním uspořádání smluvních států, a proto ponechala otázku struktury a oprávnění takového orgánu na úpravě každého státu⁹⁶. Znamená to, že každý smluvní stát určí povahu ústředního orgánu, jeho strukturu a stanoví jeho sídlo, stejně jako se rozhodne, zda vytvoří orgán nový, či zda úkoly ústředního orgánu převezme již existující instituce. Z čl. 7 Úmluvy dále vyplývá, že v kompetenci každého ústředního orgánu je, zda úkoly vytýčené v Úmluvě bude zajišťovat sám nebo pomocí prostředníka. Úmluva rovněž umožňuje federálním státům, státům s více než jedním právním systémem a státům majícím autonomní územní celky, aby si určily více než jeden ústřední orgán, přičemž musí označit územní rozsah pravomoci takového orgánu. Současně musí určit ústřední orgán, jemuž budou zasílány žádosti k postoupení příslušnému ústřednímu orgánu v tomto státě (čl. 6 Úmluvy).

Vedle obecné povinnosti vzájemně spolu komunikovat, spolupracovat a pomáhat si, Úmluva v čl. 7 stanoví pro ústřední orgány jednotlivé úkoly a povinnosti, přičemž bude záviset na ústředním orgánu jednotlivého smluvního státu, jaké kroky k jejich splnění učiní. Rámec jeho činností bude ohraničen právní úpravou daného smluvního státu.

Jako první úkol je vytýčeno zjištění místa pobytu dítěte. V mnoha případech navrhovateli toto místo bude známo, a proto ho uvede hned v návrhu. Jestliže tomu tak nebude, bude na ústředním orgánu, aby vyvinul úsilí ke zjištění, kde se dítě nachází. Ke zjištění místa pobytu (je-li znám smluvní stát) je možné využít např. registr obyvatel, popř. jiný registr, v němž jsou zaznamenávány údaje o osobách žijících v dané zemi. Ústřední orgán také může požádat o spolupráci policii. Francouzský ústřední orgán dokonce nabádá navrhovatele („opuštěného“ rodiče), aby ve věci podal trestní oznámení, neboť v takovém případě má policie větší pravomoci při hledání dítěte. Stejně tak tomu je v Kanadě, ve Spojených státech amerických takový postup zase umožňuje místní policii požádat o spolupráci

⁹⁵ Pérez-Vera Report, č. 88, str. 453.

⁹⁶ Pérez-Vera Report, č. 45, str. 438.

Interpol.⁹⁷ V mnohých státech také existují organizace a instituce, které se přímo hledáním ztracených dětí zabývají. Významně mohou pomoci i záznamy na letištích. Ústřední orgán, umožňují-li to právní předpisy dané země, rovněž bude moci zveřejnit popis dítěte na svých webových stránkách.

Úmluva dále ústředním orgánům ukládá, aby uchránily dítě další újmy a zúčastněné strany poškození tím, že učiní předběžná opatření nebo zařídí jejich přijetí. Jaké budou možnosti ústředního orgánu, bude opět záviset na právní úpravě smluvního státu, tj. zda bude moci sám nějaké předběžné opatření vydat nebo zda bude moci vydání předběžného opatření jen iniciovat.

Protože Úmluva jednoznačně preferuje dobrovolný návrat uneseného dítěte do místa jeho obvyklého bydliště, ukládá rovněž ústředním orgánům povinnost učinit potřebná opatření k zajištění dobrovolného návratu dítěte nebo usnadnění smírného řešení. Ústřední orgán se má pokusit o dobrovolné navrácení dítěte ještě předtím, než je zahájeno soudní či správní řízení, stejně jako během již zahájeného soudního či správního řízení. Je také na něm, aby rozpoznal, že snaha o dobrovolný návrat se neseťkává s pochopením, a popř. zahájil či usnadnil zahájení soudního či správního řízení. V některých smluvních státech, aby nedocházelo k průtahům ve věci, je hned zahájeno řízení o navrácení dítěte a prostor ke smírnému řešení sporu je tak dán jen v rámci tohoto řízení (např. Německo).⁹⁸ Protože ústřední orgán může činit potřebná opatření i prostřednictvím prostředníků, je zde vytvořen prostor pro pomoc mediátorů, popř. dalších organizací zabývajících se ochranou dětí. S navrácením dítěte je také spojena povinnost ústředního orgánu učinit potřebná opatření k tomu, aby tento návrat byl bezpečný. Může se jednat o pomoc při zajišťování cestovních dokladů, včetně víza, pomoc při jednání s imigračními úředníky apod.

Další úkoly ústředních orgánů jsou zaměřeny na poskytování informací, ať již o sociálním postavení dítěte v konkrétní věci či právních předpisech jejich státu, týkajících se provádění Úmluvy. Stejně tak mají ústřední orgány povinnost se vzájemně informovat o provádění Úmluvy, přičemž mají odstraňovat překážky, které provádění účelu smlouvy brání (čl. 7 písm. d/, e/, i/). Podle důvodové zprávy musí být výměna informací podle čl. 7 písm. i) Úmluvy chápána tak, že k ní dochází ve

⁹⁷ Lowe, N., Everall, M., Nicholls, M. *International Movement of Children. Law Practice and Procedure, Family Law*, Bristol, 2004, reprinted May 2008, s. 235.

⁹⁸ Lowe, N., Everall, M., Nicholls, M. *International Movement of Children. Law Practice and Procedure, Family Law*, Bristol, 2004, reprinted May 2008, s. 239.

dvou rovinách, jednak na rovině bilaterální, a jednak v rovině multilaterální, a to prostřednictvím účasti smluvních států na zasedáních pořádaných Stálým výborem.⁹⁹

Povinnosti pro ústřední orgány vyplývají i z dalších článků, ať již jde to pomoc při získání rozhodnutí či zjištění, že přemístění nebo zadržení bylo protiprávní podle čl. 15, či povinnosti v souvislosti s právem na styk (čl. 21 a čl. 7 písm. f/ Úmluvy.

Ačkoliv přímo z Úmluvy nevyplývají pro ústřední orgány žádné úkoly v oblasti prevence, měly by se s ohledem na svoji specializaci také zaměřit na rozšiřování povědomí o Úmluvě, a to jak mezi odbornou, tak laickou veřejností. Stejně tak by se měly zapojit do legislativního procesu ve svých státech, minimálně v rozsahu konzultací s orgány, kterým byla zákonodárná iniciativa udělena. Mohou také poskytovat poradenství a vystupovat jako mediátor.¹⁰⁰

Informace o činnosti ústředních orgánů jsou shromažďovány prostřednictvím Speciální komise při Haagské konferenci, která je vyhodnocuje, a její výsledky jsou dostupné na webových stránkách Haagské konference. Ta je také autorkou příručky (průvodce), která má ústředním orgánům pomáhat při plnění jejich úkolů.¹⁰¹ Na zasedání v červnu 2011 zvláštní komise vyzdvihla důležitost ústředních orgánů při zjišťování pobytu místa uneseného dítěte. Poukázala rovněž na nutnost rychlé výměny informací v souvislosti s rozhodováním o navrácení dítěte a podpořila jejich úsilí při překladu dokumentů, při elektronizaci komunikačních prostředků a zavádění vícejazyčných dokumentů.

Seznam ústředních orgánů smluvních států je dostupný na webových stránkách Haagské konference.¹⁰² Postavení českého ústředního orgánu, jímž je Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně, se práce věnuje v 5. kapitole (5.3.).

⁹⁹ Pérez-Vera Report, č. 98, str. 455.

¹⁰⁰ Janočková, M. Postavení ústředních orgánů dle Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí. Právní fórum, 2009, č. 8., s. 3, dostupné též na <http://www.pravnickeforum.cz/dokument/nahled-dokumentu/doc-d25633v33991-postaveni-ustredniho-organu-dle-umluvy-o-obcanskopravnich-aspektech-mezinarodnich-unosu-deti/>.

¹⁰¹ Guide to Good Practice under the Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction. Part I - Central Authority Practice (dostupné na www.hcch.net).

¹⁰² Viz <http://www.hcch.net>.

2.8 Řízení o navrácení dítěte

Řízení o navrácení dítěte, jehož smyslem je rozhodnout, zda dítě bylo protiprávně přemístěno či zadrženo, upravuje Úmluva v kapitole III (čl. 8 – 20). Řízení se zahajuje na návrh a k jeho podání je oprávněna osoba, instituce nebo jiný orgán, který tvrdí, že dítě bylo přemístěno nebo zadrženo jednáním porušujícím právo péče o dítě (čl. 8 odst. 1). Návrh se podává zásadně u ústředního orgánu obvyklého bydliště dítěte, Úmluva nicméně připouští, aby byl podán u ústředního orgánu jiného smluvního státu, k tomu by však mělo docházet pouze výjimečně.¹⁰³ Není ani vyloučeno, aby byl návrh podán přímo k soudu, jak vyplývá z čl. 29 Úmluvy.¹⁰⁴ Návrh musí obsahovat údaje o totožnosti navrhovatele, dítěte a osoby, o které se tvrdí, že dítě protiprávně přemístila či zadržela, stejně jako datum narození dítěte, pokud je navrhovateli znám. Navrhovatel také musí uvést všechny dostupné informace a údaje o pobytu dítěte a totožnosti osoby, u níž dítě pravděpodobně je. Dále je třeba v návrhu uvést důvody, o které navrhovatel opírá svůj návrh na vrácení dítěte. Navrhovatel především uvede skutečnosti rozhodné pro určení obvyklého bydliště dítěte a toho, že dítě bylo protiprávně přemístěno či zadrženo, a dále uvede, na základě jakých skutečností dovozuje svoje právo péče o dítě, jehož navrácení se domáhá. Vedle toho může navrhovatel k návrhu připojit ověřený opis jakéhokoliv rozhodnutí nebo dohody vztahující se k věci, potvrzení nebo místopřísežné prohlášení vystavené ústředním orgánem nebo jiným příslušným orgánem státu obvyklého bydliště dítěte nebo osobou k tomu způsobilou, týkající se právních předpisů tohoto státu použitelných v dané věci, popř. i jiný dokument, který se nějakým způsobem k věci vztahuje. Ačkoliv předložení uvedených dokumentů není povinné, jejich připojení k návrhu ulehčí práci ústřednímu orgánu a umožní mu zaměřit se hned na zjištění pobytu uneseného dítěte. Požadavek, aby opis rozhodnutí či dohody vztahující se k věci byl ověřen, není v rozporu s čl. 23 Úmluvy, dle něhož nelze v souvislosti s Úmluvou požadovat ověřování (ve smyslu superlegalizace) nebo podobnou formalitu, neboť účelem tohoto ověření (verifying) je jen potvrzení, že kopie dokumentů odpovídají jeho originálům.¹⁰⁵

¹⁰³ Pérez-Vera Report, č. 99, s. 455.

¹⁰⁴ Srov. Novotná V. Jak správně aplikovat Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí? Právo a rodina, 2007, č. 9, s. 5.

¹⁰⁵ Pérez-Vera Report, č. 101, s. 456.

Obdrží-li ústřední orgán návrh, je povinen učinit všechna opatření vedoucí k tomu, aby k návratu dítěte došlo dobrovolně. Zpravidla nejdříve vyzve písemně osobu, o níž se tvrdí, že dítě protiprávně přemístila či zadržela (dále též jen „osoba únosce“), aby dítě dobrovolně navrátila, a vysvětlí jí, jakým možným rizikům se v případě odmítnutí návratu vystavuje. Nezřídka také požádá o pomoc ústřední orgán státu, v němž se dítě s osobou únosce nachází, a to především z důvodu jazykových bariér. Jestliže na druhé straně ústřední orgán zjistí, ať již přímo z návrhu nebo na základě další činnosti, že se jedná o věc, na kterou se ustanovení Úmluvy nevztahují, popř. že návrh je jinak nedůvodný, nemá povinnost se takovým návrhem nadále zabývat. Musí však o tom neprodleně informovat navrhovatele, popř. orgán, prostřednictvím něhož byl návrh podán, a musí uvést důvody, které jej k jeho rozhodnutí vedly (čl. 27 Úmluvy). Ústřední orgány by si přitom měly být vědomy toho, že posouzení otázek, kde má dítě své obvyklé bydliště, zda rodič skutečně vykonával své právo péče o dítě, zda došlo k domácímu násilí apod., náleží do pravomoci soudu či správního orgánu.¹⁰⁶

Ústřední orgán je také oprávněn po navrhovateli požadovat, aby k návrhu připojil písemné zmocnění, které bude opravňovat ústřední orgán (popř. jeho zástupce) jménem navrhovatele jednat.

Nezdaří-li se zajistit dobrovolný návrat dítěte a nepodaří-li se ani jiným způsobem věc vyřešit smírnou cestou, učiní ústřední orgán potřebné kroky k zahájení (může-li sám podat návrh) či k usnadnění zahájení soudního či správního řízení o navrácení dítěte.

O návrhu na navrácení dítěte bude rozhodovat soud, popř. správní orgán státu (dále též jen „soud“ nebo „příslušný orgán“), v němž se dítě nachází (čl. 12 Úmluvy). Tímto státem bude zpravidla stát, do něhož bylo dítěte usneseno, může to však být i stát jiný, čemuž nasvědčuje čl. 9 Úmluvy, v němž je zakotveno, že má-li ústřední orgán, který obdrží návrh, důvod se domnívat, že se dítě nachází v jiném smluvním státě, předá přímo a bezodkladně návrh ústřednímu orgánu tohoto státu.

Významnou úlohu v řízení o navrácení dítěte zaujímá čl. 16 Úmluvy, který zakazuje soudním nebo správním orgánům smluvního státu, do něhož bylo dítě přemístěno nebo v němž bylo zadržováno, aby po obdržení oznámení o protiprávním

¹⁰⁶ Srov. Conclusions and Recommendations of the Sixth Meeting of the Special Commission (June 2011). Dokument je uveřejněn na <http://www.hcch.net>.

přemístění či zadržení dítěte podle čl. 3 věcně rozhodovaly o právu péče o dítě. Tento zákaz trvá do doby, než bude rozhodnuto podle Úmluvy, že dítě nemá být vráceno, popř. tento zákaz zanikne, nebude-li v přiměřené době po obdržení oznámení podán návrh na navrácení dítěte podle Úmluvy. Za přiměřenou dobu je považována s ohledem na čl. 12 Úmluvy (viz dále) doba dvanácti měsíců.¹⁰⁷ Tím, kdo oznámí soudu či správnímu orgánu, že došlo k protiprávnímu přemístění či zadržení dítěte, bude zpravidla ústřední orgán, popř. tímto oznámením bude návrh o navrácení dítěte.

Jestliže již v dožádaném státě bylo vydáno rozhodnutí týkající se péče o dítě, popř. jsou dány podmínky pro uznání takového rozhodnutí, nemůže být tato skutečnost sama o sobě důvodem k odmítnutí návrhu o navrácení dítěte (čl. 17 Úmluvy). Přijatá právní úprava si klade za cíl odradit od přemístění či zadržení dítěte potenciální únosce, kteří své jednání ospravedlňují buď rozhodnutím vydaným ještě před únosem dítěte, které však nemohlo nabýt platnosti, popř. rozhodnutím, které bylo vydáno již po únosu dítěte, ale které bylo „získáno podvodem“.¹⁰⁸ Nicméně soudy či správní orgány dožádaného státu mohou při používání Úmluvy zohlednit důvody tohoto rozhodnutí.

V souvislosti s úpravou v čl. 16 Úmluvy se Federální nejvyšší soud Německa zabýval otázkou, zda by mohl soud státu rozhodujícího o navrácení dítěte rozhodnout ve věci péče o dítě v případě, že bylo nařízeno navrácení dítěte, ale z různých důvodů dosud nedošlo k realizaci výkonu rozhodnutí. Soud považoval takovou interpretaci čl. 16 za nepřijatelnou přinejmenším v případech, kdy k výkonu rozhodnutí nedošlo z důvodů obstrukcí na straně rodiče únosce.¹⁰⁹

Výkladem čl. 16 Úmluvy se také zabýval ESLP, který shledal porušení čl. 8 Evropské úmluvy v postupu rumunských soudů ve věci Iosub Caras proti Rumunsku (rozsudek ze dne 27. 7. 2006, stížnost č. 7198/04).¹¹⁰

Iosub Caras a jeho žena, oba státní příslušníci Izraele a Rumunska, žili trvale od roku 1997 v Izraeli. V roce 2001 se jim narodila dcera, která má také izraelskou státní příslušnost. Rodina odjela na návštěvu do Rumunska, do Izraele se pak vrátil jen pan Caras, matka s dcerou zůstaly v Rumunsku. Otec podal návrh o navrácení dítěte, zatímco jeho manželka podala v Rumunsku návrh na rozvod

¹⁰⁷ Pérez-Vera Report, č. 121, s. 464.

¹⁰⁸ Pérez-Vera Report, č. 122, s. 464.

¹⁰⁹ Berman, George A.: The Impact of Uniform Law on National Law. Limits and Possibilities, International Academy of Comparative Law, Mexico, 2010, s. 409.

¹¹⁰ Rozsudek je např. dostupný na <http://www.incadat.com>.

manželství a úpravu poměrů k dceři. Otec svůj návrh podal prostřednictvím Ministerstva spravedlnosti Izraele, které ho doručilo dne 26. 11. 2001 rumunskému ministerstvu spravedlnosti. Současně požádal ministerstvo spravedlnosti, aby bylo přerušeno rozvodové řízení do doby, než bude rozhodnuto o jeho návrhu. V lednu 2002 ministr spravedlnosti, jednající za ústřední orgán, podal jménem otce návrh u soudu. Dne 5. 6. 2003 odmítl bukurešťský odvolací soud odvolání otce s odůvodněním, že soud příslušný k rozhodování o rozvodu manželství ve věci již rozhodl, manželství rozvedl a dceru svěřil do výlučné péče matky, a to již 18. 9. 2002. Pan Caras si stěžoval, že tím, že probíhala současně řízení podle Haagské úmluvy a rozvodové řízení, bylo porušeno jeho právo na rodinný život podle čl. 8 a právo na spravedlivý proces podle č. 6 odst. 1 Evropské úmluvy.

Soud rozhodl, že příslušné orgány, zvláště ministr, porušily své povinnosti, pokud neinformovaly soud rozhodující o rozvodu manželství o probíhajícím řízení podle Haagské úmluvy. Tím, že bylo rozhodnuto o rozvodu manželství a o právu péče o dítě, byl porušen čl. 16 Haagské úmluvy. Současně uvedl, že nelze žádným způsobem ospravedlnit dobu osmnácti měsíců, která uběhla od podání návrhu na navrácení dítěte do konečného rozhodnutí ve věci.

Z hlediska řízení o navrácení dítěte má rozhodující význam čl. 12 Úmluvy, který stanoví, kdy příslušný orgán nařídí navrácení dítěte. Soud musí zjistit, zda dítě bylo protiprávně přemístěno či zadrženo podle čl. 3 Úmluvy a jednak kdy k přemístění či zadržení dítěte došlo. Při posuzování protiprávnosti přemístění či zadržení dítěte soud zkoumá, kde dítě mělo své obvyklé bydliště, zda navrhovateli svědčí právo péče o dítě a zda jej v době přemístění či zadržení dítěte skutečně vykonával. V tomto směru může soud po navrhovateli požadovat, aby mu předložil rozhodnutí či jiné zjištění od orgánu státu obvyklého bydliště dítěte, že přemístění či zadržení bylo protiprávní podle čl. 3 Úmluvy, což je podmíněno tím, že uvedené rozhodnutí či zjištění lze v tomto státě získat (čl. 15 Úmluvy). Takto získané rozhodnutí či zjištění pomůže soudu požádaného státu při aplikaci práva obvyklého bydliště dítěte v konkrétním případě. Navrhovateli budou při získání takového dokumentu nápomocny v mezích svých možností ústřední orgány.

Jak již bylo uvedeno, soud se musí zabývat otázkou, kdy k přemístění či zadržení dítěte došlo. Čl. 12 Úmluvy totiž spojuje bezodkladné navrácení dítěte s podmínkou, že v den zahájení řízení uplynulo ode dne protiprávního přemístění nebo zadržení období kratší jednoho roku. V zájmu dítěte je, aby bylo navráceno do místa svého obvyklého bydliště bezodkladně; tento zájem ustupuje do pozadí, jestliže dítě strávilo dostatečně dlouhou dobu v novém prostředí. Z tohoto důvodu byla

stanovena jednorocní lhůta, po jejímž uplynutí není obnovení původního stavu již žádoucí. Při stanovení dané lhůty byl také brán zřetel na možné těžkosti při zjišťování pobytu uneseného dítěte. Počátek běhu lhůty v případě přemístění dítěte je spojován s okamžikem opuštění území smluvního státu, v případě zadržení běží jednorocní promlčecí lhůta od okamžiku, kdy dítě mělo být navraceno osobám, které o něho pečovaly (custodians), nebo kdy osoba, již náleží právo péče o dítě, odmítla udělit souhlas s prodloužením pobytu dítěte v jiném místě než v jeho obvyklém bydlišti.¹¹¹ Pro uplynutí lhůty je relevantní okamžik zahájení řízení.

Protože při přípravě Úmluvy mnozí delegáti Haagské konference nechtěli zcela vyloučit možnost navracení dítěte po uplynutí jednorocní lhůty,¹¹² byla přijata úprava, dle níž soud i po uplynutí jednoho roku nařídí navracení dítěte tehdy, jestliže se neprokáže, že se dítě sžilo se svým novým prostředím (čl. 12 odst. 2 Úmluvy).

Výkladem pojmu sžití se s novým prostředím se zabývalo rozhodnutí ve věci *Re N. (Minors) (Abduction)* [1991] 1 FLR 413, INCADAT cite: HC/E/UK 106.¹¹³

Děti ve věku 3,5 roku a 2 roky, jejichž rodiče byli manžely, strávily většinu svého života v USA. Dne 17. října 1989 matka odvezla děti do Anglie, její domovské země. Po přemístění dětí bylo jejich otci nejdříve nesprávně doporučeno, aby se nespolehal na řízení podle Úmluvy. V říjnu 1990 byl následně informován, aby postupoval podle Úmluvy. Dne 14. 10. 1990 byl návrh faxem zaslán ministerstvu spravedlnosti (the Lord Chancellor's Department), v důsledku technické chyby však nebyl doručen do 17. října 1990 (až 19. 10.). Soud nařídil navracení dětí a přijal záruky otce. K pojmu sžití či usazení (settlement) uvedl, že sžití je více než pouhé přizpůsobení se okolí (surroundings). Zahrnuje fyzický prvek týkající se usazení ve společnosti a v prostředí. Má také citovou složku znamenající bezpečnost a stabilitu. Užití slova „nový“ je významné a musí zahrnovat místo, domov, školu, lidi, přátele, činnosti a možnosti, ne však samo o sobě vztah s únoscem, který vždy existoval v úzké vazbě. Na základě těchto skutečností soud rozhodl, že se děti s novým prostředím nesžily.

Stejná otázka je řešena např. i ve věci HC/E/MC 510 R 6136; *M. Le Procureur Général contre M. H K.*¹¹⁴

Děti – dívky - ve věku 4,5 a 2 roky žily se svými rodiči ve Španělsku. Rodiče nebyli manžely, podle španělského práva oba měli právo péče o dítě. V srpnu 1998 otec jednostranně přestěhoval děti nejdříve do Nizozemí a následně do Monaka. V září 1998 španělský soud svěřil děti do péče matky

¹¹¹ Pérez-Vera Report, č. 108, s. 458.

¹¹² Beaumont, P. R., McEleavy, P. E., *The Hague Convention on International Child Abduction*, s. 203.

¹¹³ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.hcch.net>.

¹¹⁴ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.incadat.com>.

(custody of the children). V září 2000 otec odmítl jednat o dohodě týkající se dětí. Španělský ústřední orgán následně podal návrh o navrácení dětí. V květnu 2001 monacký soud prvního stupně rozhodl, že přemístění dětí bylo protiprávní, ale odmítl návrhu vyhovět s odůvodněním, že dívky si již přivykly novému prostředí, že se zde již usadily, a že návrat by pro ně znamenal vážné nebezpečí. Poté se věcí zabýval odvolací soud, který také považoval přemístění dětí za protiprávní. Protože však uplynul více jako rok od začátku správního řízení (červen 2000), i soudního řízení (leden 2001), zabýval se otázkou, zda se dívky sžily s novým prostředím. Zjistil, že dívky žijí v Monaku tři roky, chodí zde do školy, školnímu prostředí se přizpůsobily, zlepšila se jejich znalost francouzštiny, chodí do různých sportovních klubů, tanečního kroužku, mají zde přátele, žijí v dobré rodině s milujícím otcem, který má jako důchodce čas se jim věnovat, a s nevlastní sestrou. Z těchto důvodů také dospěl k závěru, že dívky se s novým prostředím sžily, a proto odvolání monackého Procureur Général zamítl.

Naopak americký soud dospěl v jiné věci k závěru, že se dítě v USA neusadilo, ačkoliv tam žilo téměř dva roky. Uvedl, že dítě bydlelo na třech různých místech a navštěvovalo tři různé školy, mělo zde jen několik známých, nevytvořilo si vztah k žádnému kostelu či synagoze, nevěnovalo se zde ani žádným koníčkům a většinu času strávilo u televize nebo počítače. Zároveň však americký soud uvedl, že i kdyby se dítě v zemi usadilo, soud by nevyužil svého diskrečního práva, protože otec se rozhodl nevrátit do Izraele na poslední chvíli a nebral zřetel na matčina práva k dítěti. Navíc ji v době její návštěvy v USA neopodstatněně obvinil ze sexuálního násilí ve snaze získat výlučné právo péče o dítě.¹¹⁵

Na rozdíl od čl. 12 odst. 1 Úmluvy, který nařizuje bezodkladné navrácení dítěte, odst. 2 tohoto článku hovoří jen o navrácení dítěte. Důvodem této úpravy je možnost vázat navrácení dítěte na určité fáze, kdy vlastnímu navrácení dítěte může předcházet období, jehož cílem by bylo v rámci styků obnovit vzájemný vztah mezi dítětem a rodičem, jenž se domáhá jeho dítěte.¹¹⁶ Ačkoliv dále Úmluva nestanoví, koho z účastníků stíhá důkazní břemeno („neprokáže-li se“), dle důvodové zprávy by toto břemeno mělo tížit únosce nebo osobu, která nesouhlasí s navrácením dítěte. I v případě rozhodování podle čl. 12 odst. 2 Úmluvy je zachována diskreční pravomoc soudu, jež je odvozována z čl. 18 Úmluvy (dle něhož ustanovení této kapitoly neomezují pravomoc soudního nebo správního orgánu nařídít návrat dítěte

¹¹⁵ Spector, Robert G., Lechman-Su, Bradley C., *International Family Law*, International Lawyer, Sep2011, Vol. 45 Issue 1, s.147-161, s. 15 s dalšími odkazy, dostupný na <http://web.ebscohost.com>.

¹¹⁶ Lowe, N., Everall, M., Nicholls, M. *International Movement of Children. Law Practice and Procedure*, Family Law, Bristol, 2004, reprinted May 2008, s. 302, kde je odkazováno na The Checklist of Issues to be considered at the Third Meeting of the Special Commission to Review the Operation of the Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction (1997), para 82, zpracovaný Adairem Dyerem.

kdykoliv).¹¹⁷ Ve svém důsledku to znamená, že soud může nařídit navrácení dítěte i v případě, že se dítě s novým prostředím sžilo, odůvodňují-li to další okolnosti případu.

V řízení o navrácení dítěte musí soudy jednat urychleně (čl. 11). Jestliže příslušný orgán nerozhodne do šesti týdnů od zahájení řízení, musí k žádosti navrhovatele nebo ústředního orgánu dožádaného státu příslušný orgán sdělit důvody, proč ve věci dosud nerozhodl. Tyto důvody mohou být jak na straně příslušného orgánu, tak na straně účastníků. Nejčastěji tento důvod tkví v provádění složitějšího dokazování, zejména v souvislosti s námitkou, že je dán důvod pro nenavrácení dítěte podle čl. 12 odst. 2 nebo čl. 13 Úmluvy (viz dále). Mnohdy rychlému rozhodnutí ve věci brání obstrukce ze strany účastníka – únosce, který se s dítětem skrývá, nereaguje na výzvy příslušného orgánu apod. Konečně takovým důvodem může být i liknavý přístup orgánu rozhodujícího ve věci. Stížnostmi na rychlost řízení se často zabývá i ESLP, který posuzuje, zda délka řízení byla přiměřená. Rozpor s tímto požadavkem ESLP shledal i ve věci *Macready proti České republice* stížnost č. 4824/06 a 155512/08).

V dané věci byl stěžovatelem americký občan, který žil se svou manželkou a synem narozeným v roce 2002 v Texasu v USA. Poté, co v roce 2004 stěžovatel podal návrh na rozvod, vrátila se jeho manželka do České republiky i s jejich tehdy dvouletým synem. Stěžovatel **v říjnu 2004** podal k Městskému soudu v Brně **žalobu o navrácení dítěte** do USA na základě Haagské úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí. Městský soud v **dubnu 2005** žalobě vyhověl, ale v průběhu odvolacího řízení vyšlo najevo, že nezletilý trpí autismem, a proto Krajský soud v Brně v **červnu 2006** žalobu zamítl s tím, že by změna spočívající v navrácení takto nemocného a na matku silně vázaného dítěte mohla zanechat na jeho zdravotním stavu trvalé následky. Městský soud opakovaně vydával k žádostem stěžovatele předběžná opatření o úpravě jeho styku s nezletilým synem na konkrétně stanovené dny jeho pobytu v České republice, matka však s poukazem na problematické chování stěžovatele a zdravotní stav nezletilého návštěvy umožňovala jen omezeně. Od **ledna 2006** byl styk stěžovatele se synem stanoven soudem v rámci těchto předběžných opatření v rozsahu pouze několika hodin denně vždy za přítomnosti matky. **V prosinci 2008** odmítlo Ministerstvo spravedlnosti odškodnit stěžovatele, který se již se svým nárokem na soud neobrátil. Stěžovatel namítal, že řízení o navrácení dítěte nebylo zdaleka v souladu s požadavkem na rychlost stanoveným Haagskou úmluvou, ačkoli jeho případ nebyl složitý a účastníci řízení byli soudu k dispozici. Soud k meritu věci uvedl, že délka řízení o navrácení dítěte měla rozhodující vliv na kvalitu rodinného života stěžovatele, protože kvůli trvajícimu přemístění dítěte byl v podstatné míře omezen

¹¹⁷ Srov. Pérez-Vera Report, č. 109, 112, s. 458 a 460.

ve výkonu rodičovských práv, která měl ve Spojených státech amerických. Účelem Haagské úmluvy je však právě zabránit takové situaci urychlenou obnovou *statutu quo ante*, tzn. zajistit okamžité navrácení dítěte do jeho obvyklého životního prostředí a zajistit dodržování práva na péči a na styk tak, jak existovalo před jeho přemístěním.

Dále konstatoval, že řízení o navrácení uneseného dítěte, včetně předběžných řízení nebo výkonu rozhodnutí uskutečněného po jejich skončení, vyžadují bezodkladné vyřízení, neboť plynutí času může mít nenapravitelné důsledky pro vztahy mezi dítětem a tím z rodičů, který s ním nežije.

V projednávané věci však před vydáním rozhodnutí soudů nižších stupňů, kterým bylo definitivně rozhodnuto o otázce návratu dítěte do Spojených států amerických, uplynulo více než dvacet měsíců. Rozsudek soudu prvního stupně vydaný dne 27. dubna 2005, tedy více než šest měsíců po zahájení řízení, byl totiž v odvolacím řízení o čtrnáct měsíců později změněn, konkrétně dne 29. června 2006. Poté, co toto rozhodnutí nabylo právní moci, se stěžovatel ještě obrátil na Nejvyšší soud a na Ústavní soud, z nichž první rozhodl dne 27. února 2007 a druhý dne 27. září 2007. Dle názoru Soudu se lze důvodně domnívat, že po uplynutí takové doby již obnova *statutu quo ante* prakticky nebyla myslitelná. To by totiž znamenalo přemístit dítě do prostředí, z něhož bylo uneseno ve věku jednoho a půl roku a které již neznalo, což by prožívalo o to hůře, že se u něj objevily autistické poruchy vyžadující stabilitu a dodržování jistých stereotypů (viz § 18 výše). Podle článku 16 Haagské úmluvy měly navíc české soudy vyčkat, až skončí řízení o navrácení dítěte, než mohly rozhodnout o výkonu rodičovské zodpovědnosti ve vztahu k tomuto dítěti. Po celou tuto dobu tedy stěžovatel mohl svá rodičovská práva vykonávat pouze na základě předběžných opatření o právu na styk s dítětem během svých pobytů v České republice, které byly jen příležitostné, protože bydlel a pracoval ve Spojených státech amerických. V tomto ohledu je nutno konstatovat, že i když byly soudy informovány, byť až následně, o obtížích, s nimiž se stěžovatel při svých návštěvách potýkal, na což ostatně městský soud poukázal ve svém rozsudku ze dne 27. dubna 2005 a což opatrovník uvedl ve svých vyjádřeních zaslaných krajskému soudu, soudy z vlastního podnětu nepřijaly žádné předběžné opatření, které by bylo způsobilé vytvořit do budoucna podmínky nezbytné k realizaci práva na styk s dítětem. V kontextu věci totiž soudy mohly uvažovat o přijetí donucujících opatření vůči matce nebo usilovat o součinnost sociálních orgánů, nebo dokonce dětských psychiatrů či psychologů, k usnadnění kontaktu mezi dotýčnými. V tomto ohledu je třeba zdůraznit, že každému smluvnímu státu přísluší, aby si vytvořil vhodné a dostatečné právní nástroje k zajištění dodržování pozitivních povinností, které mu vznikají na základě článku 8 Úmluvy (Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod). Tyto skutečnosti Soudu stačily k vyslovení závěru, že právo na respektování rodinného života stěžovatele nebylo chráněno účinně, jak to požaduje Úmluva. Česká republika byla odsouzena k náhradě majetkové škody a nemajetkové ujmy.¹¹⁸

Porušení čl. 8 Evropské úmluvy ESLP konstatoval např. i ve věci *Maire* proti Portugalsku (rozsudek ze dne 26. 9. 2003, stížnost č. 48206/99).¹¹⁹

¹¹⁸ Český překlad rozsudku, ze kterého autorka vycházela, lze nalézt na <http://www.cak.cz/scripts/detail.php?id=3427> (citováno dne 19. 1. 2012).

¹¹⁹ Rozsudek je dostupný na <http://cmiskp.echr.coe>.

Pan Paul Maire, francouzský státní příslušník, uzavřel v roce 1993 manželství s portugalskou státní příslušnicí S. C. a v roce 1995 se z tohoto manželství narodil syn Julien. Dne 3. 6. 1997 matka unesla dítě do Portugalska. Dne 5. 7. 1997 podal otec prostřednictvím ústředního orgánu návrh o navrácení dítěte. Policie však zjistila adresu, na které se matka s dítětem zdržovala, až v dubnu 1999, takže konečné rozhodnutí o navrácení dítěte bylo vydáno až v té době. Mezitím francouzský soud v únoru 1998 rozvedl manželství rodičů a jiný francouzský soud v červnu 1998 odsoudil matku v její nepřítomnosti k jednomu roku vězení. Výkon rozhodnutí byl opět zdržen kvůli neznámému pobytu matky. Dne 14. 12. 2001 policie matku se synem našla a soud rozhodl o umístění dítěte v dětském domově. Vzhledem k délce pobytu dítěte v Portugalsku byl nařízen přezkum rozhodnutí o navrácení dítěte, který v červnu, kdy ESLP rozhodoval, ještě stále trval. Otec namítal, že portugalské orgány nepodnikly veškeré kroky ke zjištění pobytu matky, ačkoliv on sám jim poskytl potřebné informace.

ESLP ve svém rozhodnutí uvedl, že neznámý pobyt matky s dítětem je objektivním důvodem průtahů v řízení. Proto musí příslušné státní orgány učinit veškeré kroky k jeho nalezení. Nepodaří-li se místo pobytu zjistit, nelze to považovat za porušení práva na respektování rodinného života. V daném případě však bylo zjištěno, že v době, kdy soud rozhodující o navrácení dítěte vyvíjel aktivity ke zjištění pobytu matky, ta byla úspěšně předvolána stejným soudem k jinému řízení. Z toho ESLP dovodil, že soud veškeré potřebné kroky ke zjištění pobytu matky neučinil. Proto nepovažoval obranu portugalských orgánů, které namítaly, že průtahy v řízení, které před nařízeným přezkoumáním rozhodnutí o navrácení dítěte trvalo 4 roky a 16 měsíců, za adekvátní a konstatoval porušení čl. 8 Evropské úmluvy.

Pokud jde o způsob vedení řízení, ten bude záležet na procesních předpisech dožádaného státu (*lex fori*). Úmluva v tomto směru neobsahuje žádná ustanovení s výjimkou čl. 13 odst. 2 Úmluvy, jímž je stanovena povinnost příslušného orgánu přihlídnout k stanovisku dítěte, jestliže již dosáhlo věku a stupně vyspělosti, v němž je to vhodné (viz 2.9.). Mnohé státy, stejně jako Česká republika, přijaly pro řízení o navrácení dítěte zvláštní úpravu, a to ať již formou zvláštního zákona nebo přijetím novely existujícího právního předpisu. Tak např. v USA v souvislosti s Haagskou úmluvou mají dva zákony. Prvním z nich, jak již bylo uvedeno, je International Child Abduction Act, který upravuje důkazní břemeno, náklady řízení, soudní poplatky, přípustnost listin, povinnost ústředního orgánu najít místo, kde se unesené dítě nachází, a pomoci mu, a dále definuje pět způsobů obrany, které lze v řízení o

navrácení dítěte uplatnit.¹²⁰ Druhým ze zákonů je International Parental Kidnapping Act, který se zabývá trestněprávními následky únosů do zemí, které nejsou vázány Haagskou úmluvou. Stejně tak pro Anglii a Severní Irsko je závazný Child Abduction and Custody Act 1985. Procesní předpisy jednotlivých států mohou mít odlišnou úpravu např. v oblasti dokazování, náležitostí rozhodnutí, doručování, přípustnosti opravných prostředků či v řízení o výkon rozhodnutí.

Jsou-li naplněny podmínky čl. 12 odst. 1 Úmluvy, soud nařídí navrácení dítěte. Úmluva přímo nestanoví, do jakého místa, popř. komu má být dítě navraceno. Z logiky Úmluvy je zřejmé, že tímto místem bude obvyklé bydliště dítěte. Z důvodové zprávy však vyplývá, že na navrácení dítěte do tohoto místa nelze trvat tehdy, jestliže se navrhovatel již z tohoto místa odstěhoval. V takovém případě nic nebrání tomu, aby dítě bylo navraceno přímo jemu.¹²¹ Bude-li mít příslušný orgán za to, že dítě bylo přemístěno do jiného státu, může řízení zastavit, popř. návrh zamítnout.

2.9 Důvody pro nenavrácení dítěte

Ačkoliv cílem Haagské úmluvy je zajistit navrácení uneseného dítěte, sama Úmluva prolamuje tuto zásadu tím, že stanoví výjimky, ospravedlňující přemístění či zadržení dítěte v jiném smluvním státě. Úmluva tak striktně netrvá na navrácení dítěte v každém případě, ale uznává, že v některých případech by navrácení mohlo vést k poškození jeho zájmů. Zatímco na úpravě některých výjimek se delegace smluvních států Haagské konference dohodly snadněji, diskusi vzbudila otázka nenavrácení dítěte z důvodu jeho ohrožení. Tvůrci Úmluvy si byli vědomi, že v určitých případech v důsledku vadného chování rodiče by navrácení dítěte do státu jeho obvyklého bydliště mohlo vést k jeho ohrožení. Problémem zůstalo, jak takovou situaci v Úmluvě upravit, aby nebyl ohrožen přijatý mechanismus návratu dítěte a aby úprava byla přijatelná pro co nejvyšší počet států.¹²² Dle důvodové zprávy prof. Pérez-Vera každý pojem použitý v čl. 13 odst. 1 písm. b) Úmluvy byl výsledkem

¹²⁰ Reynolds, Sara, M. International Parental Child Abductin: Why we need to expand custody rights proected under the Child Abduction Convention. Family Court Review, Jul2006, Vol. 44 Issue 3, p 464-483, 20p, s. 469, dostupný na <http://web.ebscohost.com>.

¹²¹ Pérez -Vera Report, č. 110, s. 459. Lowe, N., Everall, M., Nicholls, M. International Movement of Children. Law Practice and Procedure, Family Law, Bristol, 2004, reprinted May 2008, s. 289.

¹²² Beaumont, P. R., McEleavy, P. E., The Hague Convention on International Child Abduction, s. 135.

křehkého kompromisu, kterého bylo dosaženo při rozvahách Zvláštní komise, a musí zůstat nezměněn.¹²³ Výsledkem kompromisu bylo i zakotvení doložky veřejného pořádku v modifikovaném znění.

Důvody pro nenavrácení dítěte jsou upraveny v čl. 12 odst. 2 (viz podkapitola Řízení o navrácení dítěte) a dále v čl. 13 a 20 Úmluvy.

Podle čl. 13 odst. 1 Úmluvy bez ohledu na ustanovení předcházejícího článku není soudní nebo správní orgán dožádaného státu povinen nařídít navrácení dítěte, jestliže osoba, instituce nebo jiný orgán, který nesouhlasí s jeho navrácením, prokáže, že:

- a) osoba, instituce nebo jiný orgán, který měl pečovat o osobu dítěte, ve skutečnosti nevykonával právo péče o dítě v době přemístění nebo zadržení nebo souhlasil či později se smířil s přemístěním nebo zadržením, nebo
- b) je vážné nebezpečí, že návrat by dítě vystavil fyzické nebo duševní újmě nebo je jinak dostal do nesnesitelné situace.

Soudní nebo správní orgán může také odmítnout nařídít návrat dítěte, zjistí-li se, že dítě nesouhlasí s návratem a dosáhlo věku a stupně vyspělosti, v němž je vhodné přihlížet k jeho stanoviskům.

Čl. 13 Úmluvy upravuje celkem šest výjimek, kterými lze zamítnutí návrhu o navrácení dítěte odůvodnit. Vedle povinnosti jejich restriktivního výkladu a možnosti soudu využít při rozhodování o nich svoji diskreční pravomoc, vyplývá z čl. 13 odst. 3 Úmluvy také povinnost soudu přihlídnout k informacím týkajícím se sociálního postavení dítěte, které soudu poskytl ústřední orgán nebo jiný orgán obvyklého bydliště dítěte. Tyto informace společně s dalšími listinnými nebo jinými důkazy pomohou soudu komplexněji posoudit pozici dítěte a objektivně rozhodnout, zda v konkrétním případě existují takové důvody, které ospravedlňují odmítnout návrat dítěte do jeho obvyklého bydliště. Důkazní břemeno, jak vyplývá z čl. 13 odst. 1 Úmluvy, tíží osobu, která nesouhlasí s navrácením dítěte (dále také jen „rodíč únosce“). Proto tato osoba musí označit takové důkazy, které její tvrzení o existenci výjimky podpoří. Tvrdí-li, že existuje více výjimek, což se také často stává, musí označit důkazy, které se vztahují ke každé z nich.

V prvním případě není soud povinen navrácení dítěte nařídít tehdy, pokud navrhovatel ve skutečnosti nevykonával právo péče o dítě v době jeho přemístění nebo zadržení. Zatímco čl. 3 Úmluvy v rámci definice protiprávního přemístění či

¹²³ Pérez-Vera Report, č. 116, s. 461.

zadržení upravuje právo péče o dítě obecně, čl. 13 se váže jen k právu péče o dítě, které nebylo nositelem tohoto práva skutečně vykonáváno. V tomto směru bude proto osoba, jež brání navrácení dítěte, tvrdit a prokazovat, že navrhovatel v době přemístění dítěte svoje právo péče o dítě zanedbával.

Soud není dále povinen nařídit navrácení dítěte v případě, že navrhovatel buď s přemístěním či zadržením souhlasil, nebo se s tím později smířil. V prvním případě musí rodič, popř. jiný nositel práva péče o dítě, vyslovit svůj souhlas s přemístěním popř. zadržením dítěte předtím, než k němu dojde. Projev jeho vůle musí být natolik určitý, aby nevzbuzoval pochybnosti o tom, zda se o souhlas k přemístění či zadržení dítěte jedná. Souhlas může být udělen ústně či písemně, popř. i jiným způsobem nevzbuzujícím pochybnosti o tom, že jím chtěl rodič udělit souhlas s přemístěním či zadržením dítěte.

Otázkou souhlasu s přemístěním dítěte se zabýval anglický soud např. ve věci *Re K. (Abduction: Consent)* [1997] 2 FLR 212, INCADAT cite: HC/E/UK 55.¹²⁴

Věc se týkala dívky, k jejímuž přemístění došlo v době, kdy jí byl téměř rok. Její rodiče byli manžely. Dne 25. 10. 1996 se matka s dcerou vrátila do svého dřívějšího domova v Anglii. Dne 1. 11. téhož roku informovala otce, že se nezamýšlí vrátit domů do Texasu (USA). Otec se domáhal navrácení dcery na základě Haagské úmluvy. Anglický soud návrh otce zamítl, protože uvěřil matce v tom, že před svým odjezdem se svým manželem hovořila dlouze o tom, jak je v novém prostředí nešťastná, že se jí stýská, že si potřebuje vyjasnit své pocity a že je 50 % naděje, že se z Anglie vrátí. Před svým odjezdem také ukončila u svého zaměstnavatele pracovní poměr. Dovodil, že v daném případě byly předloženy dostatečné důkazy o tom, že otec dal matce souhlas s přemístěním dcery do Anglie. Uvedl dále, že souhlas musí být skutečný, kladný a přesvědčivý, že ne vždy musí být udělen v písemné podobě nebo zachycen v listinné podobě, ale že může být vyvozen z chování rodiče.

V jiné věci matka dovolila dceři odjet na dva měsíce na návštěvu k babičce v USA. Tento dočasný souhlas nelze vyložit tak, že souhlasila s tím, aby dcera po skončení návštěvy zůstala u svého otce v USA. Naopak otec, který dal matce písemný souhlas, aby se s dítětem přestěhovala na Ukrajinu, zaplatil jim jednosměrné letenky, poskytl matce peníze na zakoupení domu a nikdy na Ukrajině neusiloval o

¹²⁴ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.incadat.com>.

výkon svých rodičovských práv, vyjádřil jednoznačný souhlas s přemístěním dítěte. Za protiprávní lze dále považovat přemístění dítěte z Francie do USA, jestliže otec souhlasil s cestou do USA jen za předpokladu, že se matka i s dítětem vrátí.¹²⁵

V případě další výjimky musí osoba bránící v navrácení dítěte prokázat, že druhý rodič vyjádřil svůj souhlas s přemístěním či zadržením dítěte dodatečně, tedy že dal najevo, že se se vzniklou situací smířil. Brání-li se druhý rodič, že takový souhlas nedal, je třeba věc pečlivě zkoumat zvláště tehdy, je-li podán návrh o navrácení dítěte až po několika měsících po únosu dítěte. V takovém případě musí být zjištěno, co bylo příčinou tohoto zpoždění.

Otázku, zda otec udělil následný souhlas k přemístění dětí, řešil anglický soud ve věci [03/02/1994; Court of Appeal (England); Appellate Court] Re S. (Minors) (Abduction: Acquiescence) [1994] 1 FLR 819, INCADAT cite: HC/E/UK 47.¹²⁶

Děti ve věku přes osm, sedm a čtyři roky žily se svými rodiči (manželé) v Austrálii. Dne 17. 3. 1993 matka odvezla děti do Anglie, její vlasti. Otec matce zaslal dopis, v němž vyjádřil nesouhlas s jejím jednáním a vyzval ji, aby se vrátila. Matka to odmítla, na následující tři dopisy otec nedostal již žádnou odpověď. Otec požádal o pomoc právní kancelář. Protože zde původně obdržel nesprávnou informaci, otec dalších 6 měsíců neučinil žádné kroky směřující k navrácení dětí, z čehož matka dovozovala, že se se stávající situací smířil. Jakmile otec dostal od jiného právníka radu, že může postupovat podle Haagské úmluvy, podal návrh o navrácení dětí. Dne 21. 12. 1993 High Court nařídil navrácení dětí do Austrálie. Matčino odvolání proti rozhodnutí odvolací soud zamítl, když dovodil, že nečinnost otce je odůvodněná nesprávnou právní informací, a že za daných okolností nelze proto uzavřít, že se otec s přemístěním dětí smířil.

Ve věci Re R. (Child Abduction: Acquiescence) [1995] 1 FLR 716, INCADAT cite: HC/E/UK 60,¹²⁷ anglický soud nepovažoval za dodatečný souhlas několik nejednoznačných vět z dopisu, jenž byl napsán matce dětí z jiného důvodu.

Věc se týká dvou chlapců, kteří v době jejich protiprávního přemístění ve věku 7,5 roku a 6 let v době jejich protiprávního přemístění z Kanady do Walesu. Rodiče byli rozvedeni. V únoru 1994 rodiče uzavřeli dohodu, na základě níž právo péče vykonával otec. Matka se vrátila do Walesu, kam za ní synové v červenci téhož roku přijeli. Matka odmítla děti otci do Kanady vrátit a požádala o svěření dětí do své výchovy. V říjnu 1994 soud zamítl otcův návrh na navrácení dětí. Otec se odvolal.

¹²⁵ Spector, Robert G., Lechman-Su, Bradley C., International Family Law, International Lawyer, Sep2011, Vol. 45 Issue 1, p147-161, s.15p, dostupný na <http://web.ebscohost.com>.

¹²⁶ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.hcch.net/incadat>.

¹²⁷ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.incadat.com>.

Odvolací soud ve svém rozhodnutí uvedl, že v dopise, který otec napsal matce poté, co marně čekal na děti na letišti v Chicagu, a nevěděl přesně, co se stalo, nenašel žádná slova, která by jednoznačně znamenala, že otec dodatečně se zadržením synů souhlasí. Současně uvedl, že tento závěr podporuje i obsah následujících telefonických rozhovorů a skutečnost, že otec vzápětí podal návrh o navrácení dětí. Odvolací soud proto změnil rozhodnutí soudu prvního stupně a nařídil navrácení dětí, když současně neshledal důvody pro použití čl. 13 odst. 2 Úmluvy (viz dále).

Nejčastěji se osoba, která dítě unesla, dovolává článku 13 odst. 1 písm. b) Úmluvy a tvrdí, že existuje vážné nebezpečí, že návrat by dítě vystavil fyzické nebo duševní újmě nebo je jinak dostal do nesnesitelné situace. Tento článek také bývá nejčastějším důvodem pro zamítnutí návrhu o navrácení dítěte v soudním řízení,¹²⁸ a proto je jeho výklad klíčový. Pokud jde o pojem „vážné nebezpečí“, ten by měl být pro účely čl. 13 odst. 1 písm. b) vykládán reskriktivně, pokud jde o objektivní skutečnosti, tj. situaci, která panuje v prostředí, do něhož má být dítě navraceno. Objektivní skutečnosti je dále nutné posoudit z hlediska jejich vlivu na situaci dítěte (subjektivní hledisko). Aby objektivní skutečnosti mohly založit důvod pro nenavrácení, měl by existovat jejich úzký vztah k dítěti, jinými slovy měly by být skutečně schopny negativně ovlivnit situaci dítěte.¹²⁹

Právní pojem „vážné nebezpečí“ bývá soudy popisován jako „nebezpečí více než běžné“, „závažné“ nebo např. „těžké“.¹³⁰ Ve věci *Re A. (A Minor) (Abduction)* [1988] 1 FLR 365, [1988] Fam Law 54, INCADAT cite: HC/E/UKe,¹³¹ britský odvolací soud uvedl, že výjimky podle čl. 13 odst. 1 písm. b) je třeba vykládat striktně. Důvodem k nenavrácení dítěte musí být takové riziko, které není jen vážné, ale musí se jednat o podstatnou a nikoliv triviální újmu. Význam těchto silných výrazů nemůže být ignorován ani při úvaze o stupni duševní újmy.

Podle amerického soudu existuje vážné nebezpečí podle Úmluvy ve dvou případech. Jednak tehdy, a) kdy je dítě návratem vystaveno okamžitému nebezpečí ještě před tím, než soud rozhodne o jeho poměrech; tak je tomu v případě návratu do válečné zóny, do oblasti hladomoru a nemocí, nebo b) v případě, kdy dítě bylo vystaveno násilí a zanedbávání nebo mimořádné emocionální závislosti, a kdy soud

¹²⁸ David, L.; Ištvanek, F.; Javůrková, N.; Kasíková, M.; Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009. s. 1883 s dalšími odkazy.

¹²⁹ David, L.; Ištvanek, F.; Javůrková, N.; Kasíková, M.; Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009. s. 1883s dalšími odkazy.

¹³⁰ Beaumont, P. R., McEleavy, P. E.: *The Hague Convention on International Child Abduction*. New York. Oxford University Press Inc. 2004, s. 141 s dalšími odkazy.

¹³¹ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.hcch.net/incadat>.

ve státě obvyklého bydliště dítěte není z jakéhokoliv důvodu schopen nebo ochoten mu poskytnout adekvátní ochranu.¹³²

Pokud jde o samotný čl. 13 odst. 1 písm. b) Úmluvy, v průběhu doby se změnil přístup k jeho výkladu. Zatímco dřívější výklad stavěl na existenci tří faktorů, tj. fyzické újmy, duševní újmy a nesnesitelné situace, současný přístup k výkladu tohoto článku je takový, že je třeba zjistit, zda existuje riziko újmy, a pokud existuje, zda se jedná o újmu takového rozsahu, která by dítě při jeho návratu dostala do nesnesitelné situace.¹³³

Závažné nebezpečí fyzické újmy hrozí v případě, kdy je dítě ze strany rodiče vystaveno fyzickému či sexuálnímu násilí, týrání či nepřiměřeným fyzickým trestům. Protože se vesměs jedná o jednání, která podléhají trestněprávním či správněprávním sankcím, postačuje k prokázání tvrzení, že nadále existuje hrozba takového jednání ze strany druhého rodiče, předložit záznamy z policejního vyšetřování, lékařské zprávy nebo zprávy sociálních pracovníků. Složitější důkazní situace by nastala v případě, kdyby takové jednání nebylo příslušným orgánům, většinou ze strachu, nahlášeno. V takovém případě by bylo třeba prokazovat závadné chování druhého rodiče a jeho předchozí násilné jednání jinými důkazními prostředky či na základě jiných skutečností.

Hrozbou závažné fyzické i psychické újmy se zabýval anglický soud ve věci *N. v. N. (Abduction: Article 13 Defence)* [1995] 1 FLR 107, [1995] Fam Law 116, INCADAT cite: Hc/E/UKe 19.¹³⁴

V dané věci se jednalo o tři děti, které měly v době únosu 11, 5 let (chlapci) a 8 let (děvče). Rodina žila v Austrálii, rodiče žili odděleně od května 1993 a děti žily s matkou. V červenci 1993 otec souhlasil s tím, aby matka vzala děti do Anglie na návštěvu svých rodičů. Ještě před odjezdem matka vzala dceru do nemocnice na vyšetření, neboť měla podezření ze sexuálního zneužívání. Lékař tuto možnost potvrdil. V listopadu 1993 matka opět odjela se souhlasem otce na delší prázdniny do Anglie. Zde matka zabránila dětem v telefonickém kontaktu s otcem. Dcera byla vyšetřována sociálními orgány a vzniklo podezření, že otec měl s dcerou pohlavní styk. V lednu 1994 matčin právník napsal otcí dopis, v němž ho informoval o vyšetřování a o tom, že věci se zabývají místní orgány. V březnu 1994 podal žádost o navrácení dětí a v dubnu požádal australský soud, aby děti byly svěřeny do jeho péče.

¹³² Beaumont, P. R., McEleavy, P. E.: *The Hague Convention on International Child Abduction*. New York. Oxford University Press Inc. 2004, s. 142 s dalšími odkazy.

¹³³ Lowe, N., Everall, M., Nicholls, M.: *International Movement of Children. Law Practice and Procedure, Family Law*, Bristol, 2004, reprinted May 2008, s. 331 s dalšími odkazy.

¹³⁴ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.hcch.net/incadat>.

Anglický soud dospěl k závěru, že se jednalo o protiprávní zadržení, nařídil proto navrácení dětí a přijal nabízené záruky. Uvedl, že děti sice potřebují ochranu, ale že riziko představují nehlídané styky otce s dětmi (který byl psychicky nemocný), nikoliv samotný návrat do Austrálie. Uvedl dále, že děti byly v Anglii vyslechnuty, že se nebránily návratu do Austrálie, že spíše měly strach, aby nebyly odděleny od matky. Podle anglického soudu by o tom, zda dceři hrozí nějaká újma, měl rozhodnout australský opatrovnický soud.

Daleko častěji než hrozba újmy fyzické bývá namítána hrozba újmy psychické. Psychická újma bývá především spojována s domácím násilím. V době, kdy byla Úmluva projednávána, nebyla otázka domácího násilí vůbec řešena. Jak již bylo zmíněno, tehdy byl za typického únosce považován rodič, který neměl dítě ve své péči a kterému bylo bráněno ve styku s ním. Teprve později, když došlo ke změně a kdy se únoscí stali rodiče, kteří se o děti osobně starali, začaly soudy posuzovat čl. 13 odst. 1 písm. b) Úmluvy také z hlediska domácího násilí. To může směřovat jednak proti samotnému dítěti, jednak proti druhému rodiči, častěji proti matce dítěte. Že i ve druhém zmiňovaném případě může dítěti hrozit závažná újma, je logické, neboť je-li dítě svědkem rodičovských hádek, fyzického napadení druhého rodiče, vyhrožování nebo ponižování, je zřejmé, že se taková situace odrazí i na jeho psychickém zdraví. Také v tomto případě ale leží důkazní břemeno na rodiči únosci, který musí předložit takové důkazy, které tvrzené domácí násilí prokážou. Dále bývá namítáno, že dítěti hrozí závažné nebezpečí z toho důvodu, že se rodič únosce, častěji matka, odmítá s dítětem vrátit. Toto nebezpečí může být větší v případě nízkého věku dítěte a v případě, že tento rodič byl tím, kdo se o dítě osobně staral. Zda je na místě k takovému argumentu přihlídnout, bude záležet na konkrétních okolnostech případu, protože lze těžko připustit, aby rodič únosce spoléhal na to, že protiprávní přemístění či zadržení dítěte bude v konečném důsledku zohledněno v jeho prospěch. Nejčastěji pak takový rodič tvrdí, že se do země obvyklého bydliště dítěte nemůže vrátit, protože je proti němu vedeno trestní stíhání.

Nejvyšší soud Kanady v již zmiňovaném případě Thomson v. Thomson¹³⁵ uvedl, že riziko újmy nemusí plynout z důvodu navrácení dítěte k druhému rodiči, ale může vyrůstat z přemístění dítěte od jeho současného pečovatele. Z pohledu dítěte je újma jako újma. Jestliže je újma natolik závažná, že splňuje přísné podmínky Úmluvy, pak je irelevantní, odkud pochází. Nicméně bude to jen velmi

¹³⁵ Věc je v databázi INCADAT vedena pod č. HC/E/CA/11 Thomson v. Thomson¹³⁵ [1994] 3 SCR 551, 6 RFL (4th) 290.

řídský počet případů, kdy přemístění dítěte od únosce do nového prostředí založí stupeň újmy předvídatelný Úmluvou.

Z důvodu vážné hrozby psychické újmy zamítl návrh na navrácení dítěte anglický soud ve věci *Re F. (A Minor) (Abduction: Custody Rights Abroad)* [1995] Fam 224, [1995] 3 WLR 339, [1995] Fam Law 534, INCADAT cite: HC/E/UK¹³⁶.

V dané věci matka protiprávně přemístila dítě ze Spojených států do Walesu. Anglický odvolací soud dospěl k závěru, že při návratu dítěte do USA hrozí vážné nebezpečí psychické újmy, neboť otec dítě i jeho matku napadal, že otec nebyl schopen tato tvrzení vyvrátit, a že se dítě, ještě v době, kdy bylo v USA, začalo v důsledku chování otce v noci pomočovat, trpělo nočními můrami a chovalo se agresivně. Zároveň soud nepřijal záruky otce, že změní své chování.

Ve věci *Pollastro v. Pollastro* odmítl kanadský soud navrácení dítěte z důvodu fyzického násilí otce proti matce, a to navzdory tomu, že zde neexistoval důkaz o tom, že by kdy dítě bylo také zneužito. Soud rozhodl, že návrat dítěte do prostředí, kde vládne násilí, by ho dostal do nesnesitelné situace a stejně tak by ho vystavil vážné hrozbě fyzické či psychické újmy. Ačkoliv otec v minulosti nikdy syna nezneužil, soud dovodil, že otcovo pokračující nepřátelství, nezodpovědnost a iracionální chování syna vystavují riziku vážné osobní újmy. Soud vzal také do úvahy, že matka byla jediným schopným rodičem, u kterého dítě nacházelo psychické a fyzické bezpečí.¹³⁷

Stejně tak hrozbu psychické újmy může pro dítě znamenat jeho odloučení od sourozenců. K takové situaci může dojít např. v případě, kdy jeden ze sourozenců je ve věku, kdy soud přihlíží k jeho stanovisku, a projeví přání zůstat u rodiče únosce, zatímco druhý ze sourozenců ještě není schopen svůj názor formulovat.

Možností vzniku vážné psychické újmy v případě rozdělení sourozenců se např. zabýval anglický soud ve věci *The Ontario Court v. M. and M. (Abduction: Children's Objections)* [1997] 1 FLR 475, [1997] Fam Law 227, INCADAT cite: HC/E/UK¹³⁸.

¹³⁶ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.incadat.com>.

¹³⁷ Klein, Catherine, Orloff Leslye, Martinez, Laura, Rose, Jennifer, Noche, Rose. : The Implications of the Hague International Child Abduction Convention: Cases And Practice. článek je dostupný na http://www.legalmomentum.org/assets/pdfs/www6_3_hague_int__child_abduction_convention_cases_and_p.pdf.

¹³⁸ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.incadat.com>.

Děti, dívka ve věku devíti let a téměř dvouletý chlapec, žily celý život v Kanadě, než je jejich rodiče (dcera byla otcem osvojena) dne 26. 9. 1995 odvezli do Anglie. Ještě před jejich odletem požádala matčina matka soud o úpravu styku s dětmi a následně o vydání rozhodnutí, kterým by bylo zakázáno dětem opustit Kanadu, a o svěřeni dětí do její péče. Jednání ve věci byla odročována, takže do doby odletu rodiny z Kanady ve věci nebylo rozhodnuto. Důvodem odchodu byla skutečnost, že 5. 10. 1995 měl být otec deportován do Anglie z důvodu trestné činnosti v roce 1982. Dne 11. 10. 1995 kanadský soud v Ontáriu svěřil děti do výlučné péče babičky. Podle čl. 15 Úmluvy pak vydal kanadský soud rozhodnutí, že přemístění dětí bylo protiprávní.

Anglický soud odmítl navrácení dětí z důvodu vážné hrozby psychické újmy. Při svém rozhodnutí vzal do úvahy, že starší dcera, která byla vyslechnuta, se odmítá k babičce vrátit, má k ní negativní vztah, přeje si zůstat se svými rodiči a v novém prostředí si zvykla, a pokud by měla být navracena sama, trpěla by odloučením od mladšího sourozence i od rodičů. Dále vzal do úvahy, že mladšího syna matka dosud kojila, a že pokud by se matka vrátila do Kanady sama, její schopnost postarat se bez svého manžela o děti by byla podstatně snížena.

Psychickou újmu, která může dostat dítě do nesnesitelné situace, mohou přivodit i špatné materiální podmínky, a to zvláště tehdy, je-li rodič vyloučen ze záchranné sociální sítě.

Ať již uplatní rodič únosce jakýkoliv relevantní důvod, podstatné bude, zda a do jaké míry budou ochotny a schopny poskytnout dítěti a popř. rodiči únosci ochranu příslušné orgány v místě obvyklého bydliště dítěte. Jestliže příslušné orgány tohoto státu přijmou opatření, které budou směřovat např. k zabránění domácího násilí, pak riziko takové hrozby pomine a důvod pro odepření navrácení dítěte do jeho obvyklého bydliště nebude nadále dán.

Poslední z výjimek upravená v čl. 13 umožňuje zamítnout návrh o navrácení dítěte v případě, že s tím dítě nesouhlasí a dosáhlo již věku a stupně vyspělosti, v němž je vhodné přihlížet k jeho stanoviskům (čl. 13 odst. 2). Také přijetí této výjimky bylo součástí kompromisu dosaženého na 14. zasedání Haagské konference, i v tomto případě delegace jednotlivých států zastávaly různá stanoviska. Jeden z argumentů ve prospěch názorů, že je třeba v řízení o navrácení dítěte přihlídnout k jeho námitkám, je vyjádřen v důvodové zprávě, která uvádí: „...Je třeba si přiznat, že by bylo velice těžko přijatelné, aby např. patnáctileté dítě bylo navraceno proti jeho vůli“.¹³⁹ Na druhé straně zde existovala obava, kterou vyjádřila americká delegace, že námitky dítěte budou blokovat rozhodnutí o navrácení a že se dítě stane posledním soudcem, který rozhodne, zda se bude či nebude návrat nařizovat. Učinit

¹³⁹ Pérez-Vera Report, č. 30, s. 433.

takové životní rozhodnutí by navíc podle zmíněné delegace představovalo pro dítě nadměrné břímě odpovědnosti.¹⁴⁰ Na toto nebezpečí upozornila rovněž prof. Pérez-Vera v důvodové zprávě, kde uvádí: „.....Toto ustanovení by mohlo být nebezpečné, pokud by byl proveden přímý výslech mladých lidí, kteří mají nepochybně jasnou představu o situaci, ale kteří by mohli utrpět vážnou psychickou újmu, pokud by si mysleli, že jsou nuceni vybrat si mezi rodiči“.¹⁴¹ V důsledku zmíněných obav byly předkládány návrhy, které předpokládaly omezené použití čl. 13 odst. 2 Úmluvy (např. možnost přihlédnout k námitkám dítěte staršího 12 let). Nakonec bylo přijato řešení, které přiznává příslušným orgánům právo, aby v rámci diskreční pravomoci posoudily, zda dítě dosáhlo takového věku, kdy je vhodné k jeho stanoviskům přihlédnout.¹⁴²

Právo dítěte být vyslechnuto následně zakotvila Úmluva o právech dítěte v čl. 12, který v odst. 1 stanoví, že dítě, které je schopno formulovat své vlastní názory, má právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž smluvní státy mají povinnost názorům dítěte věnovat patřičnou pozornost odpovídající jeho věku a úrovni, a v odst. 2 poskytuje dítěti možnost, aby bylo slyšeno v každém soudním nebo správním řízení, které se jej dotýká, a to buď přímo nebo prostřednictvím zástupce anebo příslušného orgánu, přičemž způsob slyšení musí být v souladu s procedurálními pravidly vnitrostátního zákonodárství. Tímto způsobem bylo garantováno právo dítěte se vyjádřit a zároveň tím byl podpořen požadavek na výslech dítěte podle Haagské úmluvy.

S ohledem na přijatou koncepci čl. 13 odst. 2 Úmluvy soudy v souvislosti s výslechem dítěte stojí před otázkou, kdy lze názor dítěte odpovědně přijmout, tedy v jakém věku je dítě schopno vyjádřit své vlastní názory. Podle dostupné literatury a rozhodnutí soudů soudy přihlížejí k názorům dítěte tehdy, dosáhlo-li alespoň věku sedmi let, existují však případy, kdy soudy vzaly do úvahy názory mladších dětí. Tak např. podle judikatury německých soudů musí mít dítě nejméně sedm až devět let,¹⁴³

¹⁴⁰ Lowe, N., Everall, M., Nicholls, M.: *International Movement of Children. Law Practice and Procedure, Family Law*, Bristol, 2004, reprinted May 2008, s. 352.

¹⁴¹ Pérez-Vera Report, č. 30, s. 433.

¹⁴² Srov. Lowe, N., Everall, M., Nicholls, M.: *International Movement of Children. Law Practice and Procedure, Family Law*, Bristol, 2004, reprinted May 2008, s. 352.

¹⁴³ Berman, George A.: *The Impact of Uniform Law on National Law. Limits and Possibilities*, International Academy of Comparative Law, Mexico, 2010, s. 408.

podle amerických soudů se obecně nepovažuje za vhodné přihlédnout k názorům dětí mladších devíti (někdy osmi) let.¹⁴⁴

Ve věci *Re R. (Child Abduction: Acquiescence)* [1995] 1 FLR 716, INCADAT cite: HC/E/UK 60, která byla zmíněna již výše v souvislosti s otázkou dodatečného souhlasu otce se zadržením synů, se anglický odvolací soud dále zabýval tím, zda je vhodné přihlédnout k požadavkům dětí zůstat s matkou ve Walesu. Tuto otázku si kladl především proto, že starší syn měl 7,5 roku a mladší 6 let. Soud považoval jejich stanovisko za jasné a neshledal žádné důvody, které by mu bránily zvážit jejich postoje. Dále ale uvedl, že nebylo prokázáno, že by se otec k dětem choval špatně, a že přání dětí zůstat s matkou je ovlivněno jejich vzpomínkami na to, jak otec dříve s matkou jednal. S ohledem na cíle Úmluvy však dospěl k závěru, že je třeba nařídít navrácení dětí. Podle názoru soudu svolení, aby matka, která při první návštěvě dětí porušila své právo na styk s dětmi, spoléhala na vyjádření dětí, je právě ten druh jednání, před kterým má Úmluva chránit. Z uvedených důvodů a s přihlédnutím k tomu, že otec dodatečně nesouhlasil se zadržením dětí, odvolací soud nařídil navrácení dětí.

Stejně tak anglický soud přihlédl k námitkám dětí ve věci *Re B. (Abduction: Children's Objections)* [1998] 1 FLR 667, INCADAT cite: HC/E/UK 39.¹⁴⁵

Rodiče dětí byli manžely a oba měli právo péče o děti, ale od roku 1995 žili odděleně. Matka děti poprvé unesla v roce 1995, otec podal návrh o navrácení dětí, tomuto návrhu bylo vyhověno a matka se v únoru 1997 vrátila z Anglie do Irska. K návratu nedošlo dříve proto, že matka s dětmi zmizela. Dne 9. 6. 1997 matka vzala děti do Anglie opět a odmítla se vrátit. Otec podal nový návrh o navrácení dětí.

Soud v tomto případě návrh o navrácení dětí zamítl. Dospěl k závěru, že vzhledem k věku dětí a stupni vyspělosti lze k jejich námitkám přihlédnout. Obě děti se odmítly vrátit do Irska a shodně popsaly, že matka byla obětí domácího násilí, a to hlavně tehdy, když byl otec opilý. Soud po zvážení těchto námitek dospěl k závěru, že v zájmu dětí bude zůstat v Anglii, kde navíc již od roku 1995 do února 1997 žily.

Jak vyplývá z uvedeného případu, soud při zvažování, zda je dán důvod pro odmítnutí navrácení dítěte podle čl. 13 ods. 2 Úmluvy, musí také přihlédnout

¹⁴⁴ Elrod, Linda D., Spector, Robert O., A Review of the Year in Family Law: Working Toward More Uniformity in Laws Relating to Families, *Family Law Quarterly*, Volume 44, Number 4, Winter 2011, s. 474 s dalšími odkazy, dostupný na <http://www.washburnlaw.edu/faculty/elrod-linda-fulltext/2011-44familylawquarterly469.pdf>.

¹⁴⁵ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.incadat.com>.

k důvodům, kvůli nimž se děti nechtějí do místa svého obvyklého bydliště vrátit, zda je to kvůli chování rodiče či kvůli podmínkám panujícím ve státě obvyklého bydliště, byť oba důvody mohou mnohdy splývat.

Tak např. americký soud při rozhodování o navrácení dítěte přihlédl k výpovědi čtrnáctiletého chlapce, který se vyjádřil tak, že si nepřeje vrátit se do Mexika, že si váží možnosti žít v prostředí, kde se nemusí bát o svoji bezpečnost, když jde navštívit své kamarády, a že chce upevňovat vztah se svou nevlastní matkou a nevlastní sestrou.¹⁴⁶

Zvláště pečlivě musí soudy také zvažovat názory dětí v případě, že se jedná o sourozence, přičemž ne všichni dosáhli věku a stupně vyspělosti, aby k jejich názoru mohl soud přihlédnout.

Ve věci projednávané před americkým soudem bylo přemístění tří sourozenců ze Švýcarska shledáno protiprávním. Dva starší sourozenci vyjádřili své přání zůstat v USA, třetí sourozenec byl ve věku, kdy nebylo možné vzít jeho názor v úvahu, a proto by podléhal rozhodnutí o navrácení. Soud však žádost o navrácení všech tří sourozenců zamítl s odůvodněním, že by nebylo v zájmu dětí žít odděleně.

Na základě zmíněných rozhodnutí i některých dalších rozhodnutí uvedených v databázi INCADAT¹⁴⁷ lze učinit obecný závěr, že soudy využívají své diskreční pravomoci, že stanovisko dítěte, které dosáhlo už takového stupně vyspělosti, že je vhodné k němu přihlédnout, nebývá vnímáno jako „právo veta“ a že pokud se ve věci objeví faktory, které přání dítěte zůstat s rodičem únoscem potlačují, soudy navrácení dítěte nařídí.

Ačkoliv Úmluva zmiňuje možnost výslechu dítěte v souvislosti s výjimkou upravenou v čl. 13 odst. 2, neznamená to, že by dítě nemohlo být vyslechnuto v jiném případě, zejména v případě tvrzené fyzické či psychické újmy. I v takovém případě by soud zvažoval, do jaké míry může s ohledem na věk dítěte a jeho stupeň vyspělosti k výpovědi či vyjádření dítěte přihlédnout.

Poslední výjimka, na základě níž lze návrh o navrácení dítěte zamítnout, je upravena v čl. 20 Úmluvy. Na základě ní lze odmítnout návrat dítěte v případě, že by

¹⁴⁶ Elrod, Linda D., Spector, Robert O., A Review of the Year in Family Law: Working Toward More Uniformity in Laws Relating to Families, Family Law Quarterly, Volume 44, Number 4, Winter 2011, s. 474 s dalšími odkazy. Článek je dostupný na <http://www.washburnlaw.edu/faculty/elrod-linda-fulltext/2011-44familylawquarterly469.pdf>.

¹⁴⁷ Např. rozhodnutí HC/E/UK The Ontario Court v. M. and M. (Abduction: Children's Objections) [1997] 1 FLR 475, [1997] Fam Law 227.

to nedovolovaly základní zásady dožádaného státu o ochraně lidských práv a základních svobod. Jak již bylo zmíněno v úvodu, zařazení tohoto článku do Úmluvy představovalo kompromis mezi těmi delegacemi, které chtěly do Úmluvy zahrnout klausuli o veřejném pořádku, a těmi, které s tím nesouhlasily. Tím, že byl tento článek zařazen na konec III. kapitoly, týkající se navrácení dítěte, byla zdůrazněna jeho mimořádná povaha.¹⁴⁸ Použití tohoto článku předpokládá, že ve státě obvyklého bydliště dítěte, došlo od doby, kdy tento stát ratifikoval či přistoupil k Úmluvě, k podstatným politickým změnám. K takovým skutečnostem se obvykle řadí válka, revoluce nebo skutečnost, že tento stát začal radikálně porušovat závazky, které pro něho vyplývají z mezinárodních smluv.¹⁴⁹ Ačkoliv rodiče únosci se poměrně často tohoto článku dovolávají, bývá důvodem pro zamítnutí návrhu o navrácení dítěte naprosto výjimečně.

Námítku, že návrat dítěte bude v rozporu s čl. 20 Úmluvy, např. uplatnila matka ve věci *Sonderup v. Tondelli* 2001 (1) SA 1171 (CC), INCADAT cite: HC/E/ZA 309, která byla již zmíněna v kapitole týkající se výkladu pojmu „záruky“.¹⁵⁰

V dané věci rodiče dcery, která v době únosu měla čtyři roky, byli rozvedeni, na základě dohody rodičů matka měla právo péče o dítě a otec právo styku. Součástí dohody bylo ujednání, že nikdo z rodičů nesmí přestěhovat dítě z Britské Kolumbie bez dalšího rozhodnutí soudu nebo bez písemného souhlasu druhého rodiče. V červnu 2000 otec usiloval o vydání rozhodnutí, kterým by bylo matce znemožněno opustit Kanadu. Nejvyšší soud Britské Kolumbie takové rozhodnutí vydal a rozhodl, že je třeba zkoumat další věci týkající se práva péče o dítě a práva styku s ním. Matce bylo soudem povoleno odjet na měsíc do Jižní Afriky s tím, že se měla vrátit 14. 7. 2000. Současně matka musela složit depozitum ve výši stanovené soudem. Dále soud rozhodl, že dítě bude svěřeno do péče otce, pokud se dítě nevrátí. Matka se s dítětem nevrátila a soud rozhodl, že dcera se svěřuje do péče otci. Otec podal návrh na navrácení dítěte podle Haagské úmluvy a v říjnu 2000 příslušný jihoafrický soud nařídil navrácení dítěte a přijal záruky nabízené otcem. Matka se odvolala k Ústavnímu soudu Jihoafrické republiky.

Ústavní soud rozhodl, že zadržení dítěte bylo protiprávní a že podmínky pro použití čl. 13 odst. 1 písm. b) Úmluvy nebyly shledány. Zároveň se zabýval matčinou

¹⁴⁸ Pérez-Vera Report, č. 118, s. 462.

¹⁴⁹ Beaumont, P. R., McEleavy, P. E.: *The Hague Convention on International Child Abduction*. New York. Oxford University Press Inc. 2004, s. 174 s dalšími odkazy.

¹⁵⁰ Rozhodnutí je dostupné na <http://www.incadat.com>.

námítkou, že navrácení dítěte do Kanady je v rozporu s čl. 28 odst. 2 Ústavy Jihoafrické republiky, který stanoví, že nejlepší zájem dítěte má prvořadý význam v každé věci, která se dítěte týká, a že je tak dán důvod pro odmítnutí návrhu podle čl. 20 Úmluvy. Ústavní soud tedy zkoumal, zda zákon, kterým byla inkorporována Úmluva do jihoafrického právního řádu, je v souladu s Ústavou tohoto státu.

Uvedl, že cílem Úmluvy je zajistit bezodkladný návrat dítěte do státu jeho obvyklého bydliště, aby soud tohoto státu mohl rozhodnout o právu péče o dítě. Tento cíl nemusí být vždy v nejlepším zájmu dítěte. Ústavní soud proto zaměřil svou pozornost na čl. 36 Ústavy, která dovoluje omezit ústavní práva tam, kde omezení je přiměřené a ospravedlnitelné v otevřené, demokratické společnosti založené na lidské důstojnosti, rovnosti a svobodě. Dále uvedl, že soud, který rozhoduje o navrácení dítěte, může prostřednictvím výjimek stanovených v Úmluvě dostatečně ochránit nejlepší zájem dítěte; shledá-li totiž důvod pro jejich použití, může návrh o navrácení dítěte zamítnout. Z tohoto důvodu je omezení práva vymezeného v čl. 28 odst. 2 Ústavy ospravedlnitelné a přiměřené. Proto rozhodl, že Úmluva je konzistentní s Ústavou Jihoafrické republiky, a že výjimku stanovenou v čl. 20 Úmluvy nelze uplatnit.

Čl. 20 Úmluvy aplikoval španělský soud v případě, kdy otec, který požádal o rozvod náboženský soud v Izraeli, obdržel od tohoto soudu prohlášení, že matka byla „vzpurná žena“ („rebellious wife“ /moredet/). Španělský soud si toto označení vyložil tak, že v případě návratu dítěte do Izraele by dítě ztratilo veškerý kontakt s matkou. Proto rozhodl, že takové rozhodnutí není v nejlepším zájmu dítěte, že je založené na přání matku potrestat, a proto by byl návrat dítěte v rozporu se základními principy španělského práva.¹⁵¹

¹⁵¹ Lowe, N., Everall, M., Nicholls, M.: *International Movement of Children. Law Practice and Procedure, Family Law*, Bristol, 2004, reprinted May 2008, s. 371. Věc je vedena v databázi INCADAT pod č. HC/E/ES 244 Re S., Auto de 21 abril de 1997, Audiencia Provincial Barcelona, Sección 1a.

2.10 Výkon rozhodnutí o navrácení dítěte podle Haagské úmluvy

Ani vydání rozhodnutí o navrácení dítěte ještě nezaručuje, že osoba zavázaná z rozhodnutí dobrovolně povinnost splní a dítě navrátí do místa jeho obvyklého bydliště (popř. do jiného místa). V takovém případě musí být splnění povinnosti zajištěno prostřednictvím státem stanovených donucujících prostředků v rámci vykonávacího řízení. Výkon rozhodnutí bude prováděn ve státě, jehož soud navrácení dítěte nařídil, proto se také bude řídit právním řádem tohoto státu (*lex fori*).

Jiná situace by nastala v případě, kdyby povinná osoba navzdory rozhodnutí odjela i s dítětem do jiného státu. Pokud by oprávněná osoba požádala o výkon rozhodnutí o navrácení dítěte v tomto státě, jednalo by se o výkon cizího rozhodnutí. Protože Haagská úmluva žádná ustanovení o uznávání a výkonu rozhodnutí neobsahuje, úspěšnost návrhu na uznání, popř. jen na výkon rozhodnutí by záležela na existenci dvoustranné smlouvy mezi státem obvyklého bydliště dítěte a státem, v němž se povinná osoba s dítětem nachází, popř. na existenci vícestranné mezinárodní smlouvy, jež by otázku uznání a výkonu rozhodnutí upravovala. Výkon rozhodnutí by také mohl upravovat vnitrostátní předpis. V České republice takovým předpisem je ZMPS. Typické jsou však případy, kdy vykonávací řízení probíhá ve státě, v němž bylo rozhodnutí vydáno.

Je-li podán návrh na výkon rozhodnutí, popř. je-li takové řízení zahájeno bez návrhu, je třeba postupovat tak, aby unesené dítě bylo do místa jeho obvyklého bydliště navraceno co nejrychleji, neboť zásada rychlosti, na níž je řízení o navrácení dítěte založeno, nepochybně platí i pro řízení vykonávací.

Speciální komise Haagské konference se zabývala výkonem rozhodnutí o navrácení dítěte a na základě dvou výzkumných projektů vydala již čtvrtý díl příručky *Guide to Good Practice*, v níž analyzuje příčiny, kvůli nimž nebývá výkon rozhodnutí včas nařízen či proveden, a které negativně ovlivňují délku nalézacího i vykonávacího řízení.¹⁵² Mezi faktory, které brání včasnému nařízení výkonu rozhodnutí, řadí např. absenci detailů v rozhodnutí o navrácení dítěte, opravné

¹⁵² Hague Conference on Private International Law 2010. *Guide to Good Practice under Hague Convention of 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction*, Part IV – Enforcement. Bristol. Family Law. A publishing imprint of Jordan Publishing Limited. 2010. Tato příručka je rovněž dostupná (citováno dne 5. 2. 2012) na <http://www.hcch.net/upload/guide28enf-e.pdf>.

prostředky, bez jejichž vyčerpání nelze výkon rozhodnutí nařídit, či dobu potřebnou k tomu, aby odvolací soudy o opravných prostředcích rozhodly. Dále zmiňuje, že některé státy nemají dostatek účinných donucovacích prostředků k provedení výkonu rozhodnutí, v jiných státech způsobuje prodlevu mezi nařízením výkonu rozhodnutí a jeho provedením požadavek formálního doručování či potřeba speciálního rozhodnutí soudu nebo jiného správního rozhodnutí ke každému pokusu o výkon rozhodnutí. Včasnému provedení výkonu rozhodnutí může bránit odpor samotného dítěte se rozhodnutí o navrácení podrobit, nebo chování rodiče únosce, který se s dítětem po rozhodnutí o navrácení dítěte přestěhuje do jiného státu, nebo provedení výkonu rozhodnutí brání různým obstrukčním jednáním, např. odmítá podepsat žádost o vízum či žádost o vydání cestovního pasu pro dítě, odmítá cestovní plán apod. Mezi faktory, které mohou délku vykonávacího řízení prodloužit, řadí Speciální komise i tlak veřejnosti či sdělovacích prostředků. Někdy je to naopak sám navrhovatel, kdo neusiluje o nařízení výkonu rozhodnutí, popř. nespolupracuje s příslušnými orgány při výkonu rozhodnutí tím, že se nedostaví v určenou dobu a na určené místo, aby si dítě převzal, protože např. nemá finanční prostředky na cestu. Výkon rozhodnutí také nemůže být proveden, jestliže navrhovatel nesplnil přijaté záruky. Podle výsledků studií negativně výkon rozhodnutí ovlivňuje nedostatečná spolupráce mezi ústředními orgány dožádaného a dožadujícího státu, popř. neprofesionální postup pracovníků, kteří mají samotný výkon rozhodnutí zajistit.¹⁵³

Z uvedených příkladů je zřejmé, že výkon rozhodnutí v jednotlivých smluvních státech neprobíhá vždy v souladu s požadavkem rychlosti a že některé státy nepřijaly taková opatření, která by k zefektivnění vykonávacího řízení vedla. Není-li přitom výkon rozhodnutí včas proveden, hrozí, že si dítě v novém prostředí zvykne a návrat do obvyklého bydliště by u něho mohl vyvolat různé psychické problémy.

Nečinností či neodůvodněnými průtahy v řízení přitom smluvní stát porušuje nejen povinnost plynoucí z mezinárodní smlouvy, současně se vystavuje možnému postihu ze strany ESLP. Tento soud porušení povinnosti včas vykonat rozhodnutí o navrácení dítěte považuje za porušení čl. 8 Úmluvy o ochraně práv a základních svobod na rodinný život, popř. porušení práva na spravedlivý proces podle čl. 6 téže úmluvy.

¹⁵³ Hague Conference on Private International Law 2010. Guide to Good Practice under Hague Convention od 25 October 1980 on the Civil Aspects of International Child Abduction, Part IV – Enforcement. Bristol. Family Law. A publishing imprint of Jordan Publishing Limited . 2010. s. xx až xxi.

Zásadním rozhodnutím, jež se vztahuje k neúspěšnému výkonu rozhodnutí, je rozhodnutí ve věci **Ignaccolo-Zenide proti Rumunsku** (rozsudek ze dne 25. 1. 2000, stížnost č. 31679/96),¹⁵⁴ v němž ESLP shledal porušení čl. 8 Evropské úmluvy.

V dané věci si stěžovatelka Rita Ignaccolo-Zenide vzala za manžela rumunského státního příslušníka D. Z. a z manželství se narodily dvě dcery Maud a Adèle. Při rozvodu manželství v prosinci 1989 rodiče uzavřeli dohodu, dle níž se stal nositelem rodičovské zodpovědnosti otec a matka byla oprávněna se s dcerami stýkat, a která byla schválena francouzským soudem. Během roku 1990 odjel otec s dětmi do USA. Matka se poté snažila získat dcery do své péče, ve věci probíhala další řízení a nakonec odvolací soud v Metz ve Francii přiznal rozsudkem z 28. 5. 1991 rodičovskou zodpovědnost oběma rodičům, nařídil, aby děti žily u matky a otcí určil právo na styk. Otec byl také ve Francii v nepřítomnosti trestně stíhán. Matka požádala o uznání francouzského rozsudku v USA. Mezitím však otec na základě rozhodnutí texaského soudu získal v září 1991 právo péče o děti na základě rozhodnutí texaského soudu. V prosinci téhož roku se i s dcerami odstěhoval do Kalifornie. Matka postupně obdržela od kalifornského soudu několik rozsudků, nařizujících otcí vydat děti matce. Otec soudní rozhodnutí ignoroval a nakonec v březnu 1994 opustil i s dcerami USA a odjel do Rumunska. Matka se poté obrátila na francouzský ústřední orgán se žádostí o pomoc při navrácení dětí podle Haagské úmluvy a ten požádal o pomoc rumunský ústřední orgán. Dne 14. 12. 1994 bukurešťský soud prvního stupně nařídil navrácení dětí. Následně probíhala další soudní řízení, v jejichž průběhu se soud pokusil o odnětí dětí otcí (mezi prosincem 1994 a květnem 1995, dále v prosinci 1995, další pokus nebyl učiněn až do prosince 1997, kdy se matka s dcerami setkala), který se s dcerami začal skrývat, přičemž se neúspěšně odvolal proti rozhodnutí o navrácení dětí. Otec také požádal příslušné soudy ve Francii i v Rumunsku, aby mu dcery byly svěřeny do péče. Jeho návrhu nakonec soudy v Rumunsku vyhověly (dcerám v té době již bylo patnáct a dvanáct let).

Pokud jde o délku vykonávacího řízení, ESLP konstatoval, že první dva pokusy o odnětí dětí se uskutečnily přibližně za dva týdny po nařízení exekuce, ke třetímu pokusu došlo za další čtyři měsíce a ke čtvrtému pokusu za dalších sedm měsíců, přičemž tyto časové prodlevy nebyly náležitě odůvodněny. Dále uvedl, že během období asi 13 měsíců došlo pouze k jednomu setkání dětí se svou matkou (v Rumunsku), což hodnotí jako naprostou nečinnost rumunských státních orgánů. Dále uvedl, že odmítání součinnosti otce, který děti unesl, nemělo žádné sankční následky. Kromě toho nebylo mezi sociálními orgány, matkou a dětmi zorganizováno žádné přípravné setkání a státní orgány nepožádaly o pomoc dětské psychiatry či psychology. Jediné setkání matky s dětmi, jež se uskutečnilo zhruba po

¹⁵⁴ Rozsudek je dostupný na <http://cmiskp.echr.coe>.

dvou letech od nařízení výkonu rozhodnutí, bylo zorganizováno ve škole, kde otec dívek učil, a v přítomnosti početné delegace, což nelze hodnotit jako prostředí vhodné pro pozitivní rozvoj vztahu matky s dětmi. Rozhovor trval jen několik minut a skončil útekem dětí (matka pak na pokračování výkonu rozhodnutí netrvala).

Průtahy ve vykonávacím řízení a možností změny rozhodnutí o navrácení dítěte se ESLP zabýval ve věci **Sylvester proti Rakousku** (rozsudek byl uveřejněn 24. 4. 2003, stížnost č. 36812/97 a 40104/98).¹⁵⁵

Stěžovatel Thomas Richard Sylvester (nar. 1953), žijící ve státě Michigan v USA, se v dubnu 1994 oženil s rakouskou občankou. Sňatek byl uzavřen v USA, kde se manželé také usídlili. Dne 11. 9. 1994 se jim narodila dcera Carina Maria Sylvester. Poslední společné bydliště rodičů bylo v Michiganu. Podle práva tohoto státu měli rodiče společnou péči o dítě. Dne 30. 10. 1995 manželka stěžovatele bez jeho souhlasu opustila spolu s dcerou USA a vzala ji s sebou do Rakouska. Dne 31. 10. 1995 stěžovatel s odkazem na Haagskou úmluvu požádal rakouské soudy o nařízení návratu dcery. Jeho návrhu bylo vyhověno rozhodnutím ze dne 25. 12. 1995, následná odvolání matky byla zamítnuta. Naposledy ve věci rozhodl Nejvyšší soud 27. 2. 1996. Dne 16. 4. 1996 bylo manželství rodičů rozvedeno a dcera byla svěřena do výlučné péče T. R. Sylvesterovi. Ten také požádal o výkon rozhodnutí o navrácení dítěte. Soud nařídil výkon rozhodnutí, dne 10. 5. 1996 byl ve snaze vykonat rozhodnutí bezúspěšný, protože v domě matky dítě nenalezl. Matka podala proti rozhodnutí o nařízení výkonu rozhodnutí odvolání, odvolací soud dne 28. 8. 1996 vrátil věc zpět okresnímu soudu, aby prověřil, zda se od té doby, co bylo nařízeno navrácení dítěte, nezměnila situace. Otec se odvolal k rakouskému Nejvyššímu soudu, který rozhodnutí odvolacího soudu potvrdil. Následně tedy soudy zkoumaly, zda návrat by u dítěte nezpůsobil psychickou újmu, a otec se zatím mohl s dcerou stýkat jen několik hodin 2., 3. a 4. 6. 1997. Dne 29. 12. 1997 byla dcera svěřena do výlučné péče matky. Otec i dcera si stěžovali, že postupem Nejvyššího soudu byl porušen čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a dále čl. 6 téže úmluvy.

ESLP rozhodl, že změna v relevantních skutkových okolnostech může výjimečně odůvodnit upuštění od výkonu rozhodnutí. Tato změna (např. uplynutí času a z toho vyplývající odcizení mezi rodičem a dítětem) však nesmí být způsobena tím, že stát nepodnikl všechna opatření, která od něho bylo možno rozumně očekávat k účelu výkonu rozhodnutí. Rakouská vláda tvrdila, že nedošlo

¹⁵⁵ Rozsudek je dostupný na <http://cmiskp.echr.coe>.

k průtahům v řízení, neboť okresní soud nařídil výkon dne 8. 5. 1996, tedy den poté, co obdržel spis od Nejvyššího soudu s konečným rozhodnutím ve věci. Soud však dospěl k závěru, že po prvním neúspěšném výkonu rozhodnutí, soudy již nepodnikly žádné další kroky, aby zjistily, kde se dítě nachází. Současně ESLP nepovažoval délku tří měsíců za dostatečnou pro konstatování, že došlo k podstatné změně okolností odůvodňujících změnu rozhodnutí o navrácení dítěte.

Dále lze uvést i věc **Iglesias Gil a A. U. I.** proti Španělsku (rozsudek ze dne 29. 4. 2003, stížnost č. 56673/00).¹⁵⁶ V tomto případě otec unesl dítě, které bylo svěřeno do péče matky, do USA. Matka požádala španělské úřady o použití trestních prostředků k tomu, aby donutily otce dítě navrátit. ESLP vytýká španělským úřadům, že měly postupovat podle Haagské úmluvy, i když je o to matka nepožádala (nevěděla o této možnosti). Současně však španělským úřadům vyčítá, že nepřijaly žádná opatření k usnadnění výkonu rozhodnutí, tj. navrácení dítěte ze Spojených států.

V další věci **Sophie Maumousseau a Charlotte Washington proti Francii** (rozsudek ze dne 6. 12. 2007, stížnost č. 39388/05)¹⁵⁷ se ESLP zabýval vhodností způsobu odnětí dítěte a dospěl k závěru, že k porušení čl. 8 Evropské úmluvy nedošlo.

První stěžovatelka je francouzská občanka S. Maumousseau, která se narodila 1967, a žila ve Francii, její dcera Charlotte Washington (druhá stěžovatelka) se narodila v roce 2000, měla francouzské i americké občanství a žila se svým otcem (manželem první stěžovatelky) v USA. Matka si dceru přivezla se souhlasem jejího otce v roce 2003 na prázdniny do Francie, ale rozhodla se ji už nevrátit. V září 2003 soud v New Yorku (New York State Family Court) předběžně svěřil dítě do péče otce a rozhodl, že matka má dceru neprodleně navrátit. Z podnětu ústředního orgánu bylo zahájeno řízení o navrácení dítěte podle Haagské úmluvy, proti matce bylo ve Francii zahájeno i trestní řízení. Soud prvního stupně nejdříve návrh na navrácení nezletilé zamítl, odvolací soud dne 13. 5. 2004 toto rozhodnutí změnil a nařídil navrácení dítěte. Kasační soud toto rozhodnutí potvrdil v červnu 2005. Dne 23. 9. 2004 došlo k výkonu rozhodnutí odnětím dítěte tím způsobem, že státní zástupce doprovázen čtyřmi policisty se dostavil do školky, kterou dítě navštěvovalo, a chtěl odtud dítě odvést. V odnětí dítěte mu však zabránili jeho prarodiče a zaměstnanci školky. Z tohoto důvodu státní zástupce upustil od provádění výkonu rozhodnutí. Dne 3. 12. 2004 francouzský odvolací soud nařídil navrácení a následující den dítě odletělo do USA. V roce 2006 newyorský soud vyhověl žádosti otce

¹⁵⁶ Rozsudek je dostupný na <http://cmiskp.echr.coe>.

¹⁵⁷ Rozsudek je dostupný na <http://cmiskp.echr.coe>.

na omezení styku dítěte s matkou. V roce 2007 francouzský soud manželství rodičů dítěte rozvedl, dítě svěřil do péče matky a otci upravil styk s dítětem.

V tomto případě ESLP uvedl, že zvolený postup při výkonu rozhodnutí nebyl nevhodný, protože matka s úřady nespolupracovala a jiné donucovací prostředky nebyly úspěšné.

V souvislosti s prováděním výkonu rozhodnutí je vhodné zmínit i věc **Bianchi proti Švýcarsku** (rozsudek ze dne 22. 6. 2006, stížnost č. 7548/04)¹⁵⁸, která se vztahuje na zajištění kontaktu dítěte s rodičem dožadujícím se jeho navrácení, a v níž ESLP shledal porušení čl. 8 Evropské úmluvy.

V daném případě stěžovatel, italský státní příslušník, uzavřel manželství s E. H. a žili v Itálii. Z manželství se narodil v roce 1999 syn. V roce 2002 začali žít manželé odděleně. V červnu 2002 matka unesla syna do Švýcarska, odkud se na základě rozhodnutí o navrácení dítěte vrátila, nicméně v prosinci 2003 syna opět unesla. V říjnu 2004 rozhodl švýcarský soud znovu o navrácení dítěte, k výkonu tohoto rozhodnutí však nedošlo, neboť matka se s dítětem začala skrývat a policii se nepodařilo její pobyt vypátrat. Matka však prostřednictvím svého právního zástupce již dříve sdělila, že není ochotna umožnit jakýkoliv styk otce s dítětem.

ESLP vytýkal švýcarským úřadům jednak neodůvodněné průtahy v řízení, ale i neschopnost zajistit kontakt otce se svým synem (ten byl nakonec otci vrácen až v roce 2007).

Zájem vzbudilo rozhodnutí ESLP ve věci **Neulinger and Shuruk proti Švýcarsku** (rozsudek ze dne 6. 7. 2010, stížnost č. 41615/07).¹⁵⁹

Paní Neulingerová (první stěžovatelka) se rozhodla v roce 1999 usadit v Izraeli. Zde v roce 2001 uzavřela manželství s izraelským státním občanem, z něhož se v roce 2003 narodil syn Noam Shuruk (druhý stěžovatel), jenž má švýcarské a izraelské státní občanství. V listopadu 2004 izraelský soud svěřil dítě do péče matky (výchovy) a otci byl upraven styk s dítětem. Rodiče nadále měli společné právo péče (v širším smyslu). V únoru 2005 bylo manželství rodičů rozvedeno, v červnu téhož roku matka tajně odvezla syna do Švýcarska. Otec poté, co se podařilo vypátrat matčin pobyt, podal návrh na navrácení dítěte podle Haagské úmluvy. Soud prvního stupně dospěl k závěru, že přemístění dítěte bylo protiprávní,

¹⁵⁸ Rozsudek je dostupný na <http://cmiskp.echr.coe>.

¹⁵⁹ Rozsudek je dostupný na <http://cmiskp.echr.coe>.

současně však uvedl, že navrácení dítěte by pro něho znamenalo vážné nebezpečí a že by byl vystaven fyzické a duševní újmě. Otec se proti rozhodnutí odvolal, ale ani u odvolacího soudu se svým návrhem neuspěl. Otec podal další opravný prostředek ke Švýcarskému federálnímu soudu. Dne 16. 8. 2007 tento soud nařídil navrácení dítěte do Izraele. Dne 29. 6. 2009 Okresní soud v Luassanne rozhodl, že Noam bude žít se svoji matkou a pozastavil právo otce na styk s dítětem. Výlučnou nositelkou práva péče o dítě se stala matka. Soud odůvodnil své rozhodnutí tím, otec ztratil zájem o syna, že ho neviděl od roku 2005 a ani neprojevil zájem ho vidět a že je nespolehlivý.

ESLP se následně zabýval otázkou výkonu rozhodnutí o navrácení dítěte a dospěl k závěru, že v daném případě by jeho provedením a navrácením dítěte do Izraele došlo k porušení čl. 8 Evropské úmluvy. Uvedl, že v každé věci, která se týká dítěte, je třeba zvažovat jeho nejlepší zájem a že ani výkon rozhodnutí nelze provádět automaticky a mechanicky. Uvedl, že v souzené věci švýcarské soudy vycházely z předpokladu, že se s dítětem automaticky navrátí do Izraele i jeho matka. Jestliže ta to odmítá z důvodu možného trestního stíhání (což ani dožadující stát nevyloučil), lze její postoj považovat za ospravedlňující. V takovém případě by však provedení výkonu rozhodnutí tím způsobem, že by se do Izraele vrátilo samo dítě, bylo považováno za porušení čl. 8 Evropské úmluvy. Dále ESLP uvedl, že je třeba přihlédnout ke skutečnostem, které nastaly poté, co Švýcarský federální soud nařídil navrácení dítěte. Konkrétně je třeba podle soudu přihlédnout k rozhodnutí švýcarského soudu ze dne 29. 6. 2009 a dále ke změně poměrů na straně otce, který se v mezidobí dvakrát oženil, přičemž druhou manželku opustil v době jejího těhotenství, a který svého syna od roku 2005 neviděl.

Na uvedených příkladech lze demonstrovat význam vykonávacího řízení, na jehož průběhu a výsledku závisí, zda bude nastolen původní stav, tedy stav před únosem dítěte.

2.11. Všeobecná a závěrečná ustanovení Haagské úmluvy

2.11.1 Všeobecná ustanovení Haagské úmluvy

Všeobecná ustanovení Haagské úmluvy jsou obsažena v kapitole V v čl. 22 až 36. Jedná se o ustanovení, která mají převážně procedurální povahu, a vztahují se k nákladům soudního či správního řízení o navrácení dítěte, k nákladům ústředních orgánů a nákladům řízení, k právní pomoci účastníkům řízení, k překladům dokumentů apod. O některých ustanoveních již byla zmínka v předchozích kapitolách v souvislosti s výkladem postavení ústředních orgánů a v souvislosti s výkladem řízení o navrácení dítěte (čl. 27, 28, 29).

Čl. 22 Úmluvy zakazuje požadovat po účastnících jakékoliv záruky či zálohy k zajištění placení nákladů a výloh soudního či správního řízení spadajícím do působnosti Úmluvy. Tento článek má zajistit, aby zahájení řízení o navrácení dítěte či jeho pokračování nebylo závislé na finančních možnostech navrhovatele.

Čl. 26 Úmluvy se zabývá náklady a poplatky, které mohou vzniknout ústřednímu orgánu v souvislosti s plněním úkolů podle Úmluvy, tedy s podáním návrhu na zahájení řízení o navrácení dítěte či návrhu týkajícího se zajištění účinného vykonávání práva styku s dítětem. Zejména se v tomto směru jedná o náklady vzniklé s účastí právního zástupce či poradců. Ústřední orgán však může požadovat zaplacení výdajů, které vznikly v souvislosti se zajišťováním navrácení dítěte. Tyto výdaje mohou být mnohdy značné, zejména jedná-li se o zajištění letenky, zajištění vstupního víza nebo ubytování.

Mnohé státy, mezi nimi i Česká republika, učinily podle čl. 42 Úmluvy výhradu a prohlásily, že nebudou hradit výdaje vzniklé účastí právního zástupce či poradce nebo jako náklady řízení, s výjimkou těch nákladů, které je možné uhradit podle jeho vlastní úpravy o poskytování právní pomoci a o poradenství. Aby nedošlo k znevýhodňování občanů smluvních států při získávání právní rady či pomoci, čl. 25 Úmluvy stanoví, že občané smluvních států, stejně jako osoby mající na území smluvních států obvyklé bydliště budou mít při provádění Úmluvy nárok na právní pomoc v kterémkoliv smluvním státě za stejných podmínek, jako by sami byli občany tohoto státu a měli v něm obvyklé bydliště. Toto ustanovení je založeno na zásadě vzájemné reciprocity.

Čl. 26 Úmluvy rovněž umožňuje, aby rodiči nebo jiné osobě, která dítě unesla, popř. bránila výkonu práva styku s dítětem, byla uložena povinnost zaplatit nezbytné výdaje vzniklé navrhovateli nebo jeho jménem v souvislosti s řízením o navrácení dítěte. Demonstrativně jsou uvedeny cestovní výdaje, výdaje spojené s právním zastoupením navrhovatele, dále výdaje spojené s vyhledáním dítěte a s jeho navrácením.

Procedurální povahu má rovněž čl. 23 Úmluvy, týkající se zákazu ověřování jakýchkoliv dokumentů ve smyslu jejich vyššího ověření (superlegalizace), a dále čl. 24 Úmluvy, který umožňuje předkládání jakýchkoli listin v původním jazyce, k nimž ovšem musí být připojen překlad v jazyce dožádaného státu, popř. v jazyce anglickém nebo francouzském. Ve vztahu k používání angličtiny a francouzštiny Úmluva připouští další výhradu podle čl. 42 Úmluvy v tom směru, že smluvní stát nemusí souhlasit s použitím jednoho z těchto jazyků.

Významný je čl. 36 Úmluvy, který dovoluje smluvním státům se dohodnout, že některá ustanovení Haagské úmluvy nebudou vzájemně používat, aby zabránily vzniku omezení, kterým by mohlo podléhat navrácení dítěte. Tohoto článku využily členské státy Evropské unie při stanovení pravidel pro navrácení dítěte podle nařízení Brusel IIa.

2.11.2 Závěrečná ustanovení Haagské úmluvy

Závěrečná ustanovení Úmluvy obsažená v kapitole VI v čl. 37 až 45 upravují způsob, jakým mohou jednotlivé státy k Úmluvě přistoupit, dobu platnosti Úmluvy, způsob její výpovědi, a současně stanoví, že depozitářem Úmluvy, ratifikačních listin, listin o přistoupení či schválení Úmluvy či dalších dokumentů je Ministerstvo zahraničních věcí Nizozemského království.

Haagská úmluva jako pramen mezinárodního práva soukromého je závazná pouze pro ty státy, které jí zavázány být chtějí. Způsob, jakým mohou jednotlivé státy k Úmluvě přistoupit, se liší podle toho, zda tyto státy byly členy Haagské konference mezinárodního práva soukromého v době jejího čtrnáctého zasedání, během něhož byla Úmluva přijata (tehdy Úmluvu podepsaly čtyři státy). Úmluva je otevřena k podpisu těm státům, které tuto podmínku splňují (čl. 37). Ostatní země mohou k Úmluvě přistoupit (čl. 38). V prvním zmíněném případě podpis (ratifikace,

přijetí, schválení) Úmluvy znamená, že je účinná ve vztahu ke všem ostatním signatářským státům poté, co vůči tomuto státu vstoupí v platnost. V případě, že stát k Úmluvě přistoupí, vstoupí vůči němu Úmluva také v platnost, přístup však není účinný vůči všem ostatním smluvním státům, ale pouze vůči těm, které prohlásí, že s přístupem souhlasí (polootevřená smlouva). Jestliže některý smluvní stát s přistoupením státu nesouhlasí, Úmluva není mezi tímto státem a státem přistupujícím účinná. V souvislosti s tím je třeba zmínit čl. 35, který stanoví, že Úmluva se mezi smluvními státy použije pouze tehdy, jestliže k protiprávnímu přemístění či zadržení dítěte došlo až poté, kdy v těchto státech vstoupila v platnost. Úmluva tedy nepůsobí retroaktivně.

Zastupuje-li přistupující stát z mezinárodního hlediska více území, může prohlásit, zda se Úmluva vztahuje na všechna území nebo jen na jedno či více z nich. Stejně je tomu v případě, má-li stát dva nebo více územních celků.

Úmluva vstoupí v platnost pro každý stát, který ji ratifikuje nebo k ní později přistoupí, prvního dne třetího kalendářního měsíce po uložení jeho ratifikační listiny či listiny o přístupu (čl. 43 odst. 2 bod 1). Současně bylo dohodnuto, že Úmluva zůstane v platnosti pět let a pak její platnost bude mlčky obnovována o dalších pět let, nebude-li vypovězena. Vypovědět Úmluvu má každý smluvní stát, přičemž výpověď musí být oznámena Ministerstvu zahraničních věcí Nizozemského království nejméně šest měsíců před uplynutím pětiletého období.

Pokud jde o ratifikaci Úmluvy, její přijetí nebo schválení, tento proces podléhá vnitrostátní úpravě jednotlivého státu.

3. Vztah Haagské úmluvy k nařízení Brusel IIa

3.1 Obecná charakteristika nařízení Brusel IIa

Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000, reguluje, jak již vyplývá z jeho názvu, příslušnost soudů členských států EU (s výjimkou Dánska), uznávání a výkon rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti. Označení Brusel IIa nebo také Brusel bis (ve frankofonních zemích) slouží k jeho rozlišení od nařízení (ES) č. 1347/2000, označovaného jako Brusel II, které bylo nařízením Rady (ES) č. 2201/2003 nahrazeno. Protože nařízení Rady (ES) 2201/2003 ze dne 27. 11. 2003 vstoupilo v platnost 1. 3. 2005, začíná se pro něho již užívat označení „nařízení Brusel II“.¹⁶⁰ Pro potřeby této práce, jak již bylo naznačeno v úvodu, je nařízení označeno jako „nařízení Brusel IIa“, popř. v rámci této kapitoly jen „nařízení“. Nařízení se také zabývá problematikou mezinárodních únosů dětí a výkonem práva na styk s dítětem v rámci Evropské unie.

Nařízení Brusel IIa se stalo základním nástrojem v oblasti mezinárodního práva rodinného procesního v rámci členských zemí Evropské unie. Nové nařízení Rady (ES) č. 4/2009 ze dne 18. prosince 2008 mu nekonkuruje, neboť jeho věcná působnost je omezena na vyživovací povinnosti vyplývající z rodinných vztahů, které jsou z působnosti nařízení Brusel IIa vyloučeny (čl. 1 odst. 3 písm. e) tohoto nařízení). Ačkoliv k řízení o navrácení dítěte podle Haagské úmluvy se váže jen čl. 11 nařízení, práce je zaměřena i na řízení o navrácení dítěte vydaného v rámci rozhodování o právu péče o dítě a výkonu tohoto rozhodnutí, k jehož rozboru nelze přistoupit, aniž by byl stručně vymezen obsah celého nařízení a podán výklad těch ustanovení, která s řízením o navrácení dítěte souvisejí.

Z pohledu historie předcházelo přijetí nařízení uzavření Bruselské úmluvy o příslušnosti a uznání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských z roku 1998 (označované „Bruselská úmluva II“),¹⁶¹ která však nikdy nevstoupila v platnost.

¹⁶⁰ Srov. Paukerová, M. Evropské mezinárodní právo soukromé. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 178.

¹⁶¹ Úřední věstník EU C 221, 16. 7. 1998, s. 2 – 18.

V důsledku změn, které přinesla Amsterdamská smlouva,¹⁶² však byla tato úmluva transformována a její text byl převzat a přijat jako nařízení Rady (ES) č. 1347/2000 ze dne 29. 5. 2000, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti k dětem obou manželů (nařízení Brusel II). Toto nařízení vstoupilo v platnost dne 1. 3. 2001. Předtím však již dne 3. 7. 2000 předložila Francie podnět k přijetí nařízení Rady o vzájemném výkonu rozhodnutí ve věcech práva na styk s dítětem, jehož cílem bylo zrušit tzv. řízení o prohlášení vykonatelnosti v rozhodnutích týkajících se úpravy styku.¹⁶³ Následně Evropská komise v květnu 2002 předložila Radě k projednání návrh nového nařízení, které bylo přijato dne 27. 5. 2003 a jež je označováno jako nařízení Brusel IIa.¹⁶⁴

Cílem nařízení Brusel IIa je stanovit v rozsahu jeho věcné působnosti pravidla pro vymezení mezinárodní pravomoci (příslušnosti) členských států, která by měla zajistit, aby v obdobné věci posoudily soudy v různých členských státech svoji pravomoc na základě stejných kritérií a dospěly ke stejným závěrům. Stejně tak nařízení stanoví pravidla pro uznání a výkon rozhodnutí vydaných členskými státy (čl. 21 až 52). Ke splnění uvedeného cíle nařízení ukládá členským státům založit ústřední orgány a vytyčuje jejich úkoly (čl. 53 až 58). Současně nařízení vymezuje svůj vztah k jiným nástrojům (čl. 59), k některým mnohostranným úmluvám, mimo jiné i k Úmluvě o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí (čl. 60 až 62), a dále ke Svatému stolci (čl. 63).

Významnou pomůcku při aplikaci nařízení představuje Praktická příručka pro používání nového nařízení Brusel II (dále též jen „Praktická příručka“), která byla vypracována útvary Evropské komise ve spolupráci s Evropskou soudní sítí pro občanské a obchodní věci,¹⁶⁵ a na niž odkazuje ve své judikatuře i Soudní dvůr Evropské unie. Velký význam pro výklad nařízení má i průvodní zpráva, která byla vypracována k Bruselské úmluvě II prof. Alegrií Borrás z University v Barceloně, a je nazývána „Zprávou Borrás“.

¹⁶² Amsterdamská smlouva byla podepsána 7. 10. 1977, vstoupila v platnost 1. 5. 1999 a změnila Smlouvu o Evropské unii a Smlouvu o založení Evropského společenství. Byla uveřejněna v Úředním věstníku EU pod č. C 340 10. 11. 1997.

¹⁶³ Ústřední věstník EU C 234, 15. 8. 2000, s. 7 11. Bod 4 úvodních ustanovení nařízení Brusel IIa.

¹⁶⁴ David, L; Ištváněk, F; Javůrková, N; Kasíková, M; Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s. 2009. s. 1855.

¹⁶⁵ Evropská soudní síť pro občanské a obchodní věci byla vytvořena rozhodnutím Rady ze dne 28. 5. 2001, (200/470/ES), s cílem usnadnit spolupráci mezi členskými státy Evropské unie a vytvořit informační systém určený pro veřejnost. Praktická příručka (citováno dne 28. 1. 2012) je uveřejněna na http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/guide_new_brussels_ii_cs.pdf.

3.1.1 Věcná působnost nařízení Bruel IIa

Věcná působnost nařízení je vymezena v čl. 1 tak, že nařízení se vztahuje bez ohledu na druh soudu na občanskoprávní věci¹⁶⁶ týkající se jednak manželských věcí, a jednak věcí rodičovské zodpovědnosti. Pokud jde o řízení ve věcech manželských, jedná se o řízení, jejichž cílem je ukončit manželství, tj. mají za následek rozvod, rozluky nebo prohlášení manželství za neplatné. Nařízení se nevztahuje na registrovaná partnerství a obdobná soužití.¹⁶⁷

Řízením ve věci rodičovské zodpovědnosti se pro účely nařízení rozumí řízení o přiznání, výkonu, převedení a úplném či částečném odnětí rodičovské zodpovědnosti. Tyto věci se mohou zejména týkat práva péče o dítě a práva na styk s dítětem, poručnictví, opatrovnictví a podobných institutů, dále stanovení osoby, orgánu či jiného subjektu odpovědného za dítě, za jeho jmění a zastupování dítěte, opatření spojených se správou jmění dítěte a dále umístění dítěte do pěstounské rodiny či ústavní výchovy.

Negativně je rozsah věcné působnosti nařízení vymezen v čl. 1 odst. 3 tak, že se nevztahuje na určení nebo popření otcovství, rozhodnutí o osvojení a s tím související řízení, na určení příjmení a jména dítěte, dosažení zletilosti, vyživovací povinnosti, správy jmění nebo dědictví a opatření přijatá v důsledku trestných činů spáchaných dětmi.

3.1.2 Vymezení základních pojmů

Stejně jako byl proveden výklad základních právních pojmů Úmluvy, je třeba vysvětlit i některé právní pojmy, které užívá nařízení, a jejichž definice je obsažena v čl. 2 nařízení, a to se zřetelem k předmětu práce. Nařízení jednak rozumí pod pojmem „soud“ všechny orgány členských států příslušné k rozhodování ve věcech spadajících do oblasti působnosti nařízení, pod pojmem „soudce“ soudce nebo úředníka s pravomocemi rovnocennými soudcovským ve věcech spadajících do oblasti působnosti a pod pojmem „rozhodnutí“ rozhodnutí o rozvodu, rozluce nebo

¹⁶⁶ K výkladu pojmu občanskoprávní věc srov. rozsudek SDEU C-523/07 ve věci Korkein hallinto – oikeus – Finsko.

¹⁶⁷ Srov. Pauknerová, M. Evropské mezinárodní právo soukromé. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 181.

prohlášení manželství za neplatné a rozhodnutí týkající se rodičovské zodpovědnosti, vydané soudem členského státu, a to bez ohledu na jeho označení (čl. 2 odst. 1, 2 a 4). „Členským státem původu“ se rozumí členský stát, ve kterém bylo vydáno rozhodnutí, jež má být vykonáno (čl. 2 odst. 5), a „členským státem výkonu“ je členský stát, ve kterém je navrhován výkon rozhodnutí (čl. 2 odst. 6).

Dále nařízení definuje právní pojem „rodičovské zodpovědnosti“, a to tak, že se jí rozumějí veškerá práva a povinnosti fyzické nebo právnické osoby týkající se dítěte nebo jeho jmění, která jsou jí svěřena rozhodnutím, právními předpisy nebo právně závaznou dohodou (čl. 2 odst. 7). Rodičovská zodpovědnost především zahrnuje právo péče a právo na styk s dítětem. Výkladem tohoto pojmu se práce zabývá v rámci výkladu pojmu práva péče o dítě ve smyslu Úmluvy v souvislosti s úpravou rodičovské zodpovědnosti v zákoně o rodině. Protože pojetí rodičovské zodpovědnosti ve smyslu nařízení se od pojetí tohoto pojmu podle české právní úpravy zásadně neliší, není třeba se jím nadále zabývat. Nařízení také označuje osobu, která má rodičovskou zodpovědnost k dítěti, jako nositele rodičovské zodpovědnosti (čl. 2 odst. 8).

„Právem péče o dítě“ se podle nařízení rozumějí práva a povinnosti týkající se péče osoby o dítě, a zejména právo určit místo bydliště dítěte (čl. 2 č. 9).

„Právo na styk s dítětem“ podle nařízení zahrnuje zejména právo vzít dítě na omezenou dobu na místo odlišné od místa jeho obvyklého bydliště (čl. 2 odst. 10).

Dále nařízení právně vymezuje i termín „neoprávněné odebrání nebo zadržení“. Rozumí jím odebrání (český překlad nařízení nepoužívá pojem přemístění) nebo zadržení dítěte, a) kterým bylo porušováno právo péče o dítě vyplývající ze soudních rozhodnutí, ze zákona nebo z právně závazné dohody podle právních předpisů členského státu, ve kterém mělo dítě své obvyklé bydliště bezprostředně před odebráním nebo zadržením, a b) za předpokladu, že v době odebrání nebo zadržení bylo skutečně vykonáváno právo péče o dítě, ať již společně nebo samostatně, nebo by toto právo bylo vykonáváno, kdyby k odebrání nebo zadržení nedošlo (čl. 2 odst. 11).

Protože definice uvedených pojmů jsou obsahově konzistentní s definicemi těchto pojmů podle Haagské úmluvy, lze odkázat na kapitolu 2, podkapitolu 2. 6., kde jsou uvedené právní pojmy vymezeny. Na rozdíl od Haagské úmluvy však nařízení definuje společný výkon péče o dítě, a to tak, že péče se považuje za vykonávanou společně v případě, kdy podle rozhodnutí nebo ze zákona jeden z nositelů rodičovské

zodpovědnosti nemůže rozhodnout o místě bydliště bez souhlasu jiného nositele rodičovské zodpovědnosti.

Rovněž v případě vymezení pojmu „obvyklého bydliště dítěte“ lze odkázat na zmíněnou předchozí část práce.

Nařízení Brusel IIa nevymezuje pojem „dítě“ ani nestanoví věkovou hranici pro použitelnost svých ustanovení. V takovém případě by měl soud posoudit podle svého vnitrostátního práva (včetně kolizního práva), koho lze za dítě pro účely řízení ve věcech rodičovské zodpovědnosti považovat. Jiný členský stát by pak měl v souladu s pravidly pro uznání a výkon rozhodnutí hmotné právo jiného členského státu v tomto ohledu respektovat.¹⁶⁸ Řízení o navrácení dítěte, jak vyplývá z Úmluvy, je omezeno dosažením šestnáctého roku dítěte.

Stejně jako v případě Haagské úmluvy platí i pro výklad jednotlivých právních pojmů nařízení zásada jejich autonomního výkladu. Znamená to mimo jiné i to, že jednotlivé pojmy nelze vykládat striktně podle obsahu, který jim přisuzuje vnitrostátní právo členského státu.¹⁶⁹

3.1.3 Vymezení pojmu příslušnosti a pravidla příslušnosti

Český překlad nařízení Brusel IIa používá pro označení pravidel určujících na základě jednotných hraničních určovatelů stát, jehož soudy mohou rozhodovat ve věcech rodičovské zodpovědnosti, pojem „příslušnost.“ Stejný termín je používán v českém překladu u již zmíněného nařízení Rady (ES) č. 4/2009 ze dne 18. prosince 2008 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a o spolupráci ve věcech vyživovacích povinností, či nařízení Rady (ES) č. 44/2001 ze dne 22. prosince 2000 o soudní příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech. ZMPS pro obdobný institut používá označení „pravomoc“.¹⁷⁰ Pravomocí se rozumí souhrn oprávnění, která zákon přiznává soudům jako orgánům státu.¹⁷¹ Vnitrostátní předpisy mezinárodního práva civilního procesního vymezují pravomoc vnitrostátních soudů nikoliv vůči ostatním

¹⁶⁸ David, L; Ištváněk, F; Javůrková, N; Kasíková, M; Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009. s. 1860.

¹⁶⁹ Srov. např. již zmíněný rozsudek SDEU C-523/07 ve věci Korkein hallinto – oikeus – Finsko.

¹⁷⁰ David, L; Ištváněk, F; Javůrková, N; Kasíková, M; Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009. s. 1865.

¹⁷¹ Kučera MPS, s. 381.

vnitrostátním orgánům veřejné moci, ale vůči cizím státům, proto se taková pravomoc označuje jako „mezinárodní soudní pravomoc“ nebo „mezinárodní soudní příslušnost“.¹⁷² Nadále bude v této kapitole používán pojem příslušnost.

Stručně lze uvést, že v rozsahu své věcné působnosti nařízení Brusel IIa upravuje příslušnost členských států ve věcech manželských (kterým již v práci nebude věnována pozornost) v čl. 3 až 7 (obecnou příslušnost, příslušnost soudu v případě protinávrhu, při změně rozluky na rozvod, výlučnou příslušnost povahy příslušenství podle čl. 3, 4 a 5 a dále zbytkovou příslušnost).

Ve věcech rodičovské zodpovědnosti dále stanoví pravidla pro určení příslušnosti v čl. 8 až 15. Stejně jako Haagská úmluva vychází nařízení z předpokladu, že nejlépe ochrání zájmy dítěte soud v místě jeho obvyklého bydliště v době podání návrhu. Proto na hraničním určovateli obvyklého bydliště je obecně příslušnost soudu ve věcech rodičovské zodpovědnosti založena (čl. 8). Z této obecné příslušnosti platí tři výjimky uvedené v čl. 9, 10 a 12. Podle čl. 9 v případě, že se dítě přestěhuje do jiného členského státu a získá zde nové obvyklé bydliště, si členské státy v místě předchozího obvyklého bydliště ponechají ještě tři měsíce po přestěhování dítěte svoji příslušnost pro účely úpravy rozhodnutí o právu na styk s dítětem vydaného v tomto členském státě, jestliže nositel práva na styk s dítětem podle tohoto rozhodnutí o právu na styk má i nadále obvyklé bydliště v členském státě předchozího bydliště dítěte. K zachování příslušnosti nedojde, pokud nositel práva na styk s dítětem přijal příslušnost soudů členského státu nového obvyklého bydliště dítěte. Dále zvláštní pravidla příslušnosti platí pro případ únosu dítěte (čl. 10 – viz dále). Podle čl. 12 odst. 1 nařízení, označeného jako pokračování příslušnosti, soudy členského státu příslušné podle čl. 3 rozhodovat o návrhu na rozvod, rozluku nebo prohlášení manželství za neplatné jsou příslušné rozhodovat o každé věci týkající se rodičovské zodpovědnosti spojené s tímto návrhem v případě, a) že alespoň jeden z manželů má rodičovskou zodpovědnost k dítěti a b) manželé a nositelé rodičovské zodpovědnosti v době zahájení řízení příslušnost soudů výslovně či jiným jednoznačným způsobem přijali a je to v zájmu dítěte. Za podmínek stanovených v odst. 2 soudní příslušnost takto stanovená končí. Stejně tak jsou soudy členského státu příslušné k rozhodnutí ve věci rodičovské zodpovědnosti i v jiných

¹⁷² David, L; Ištvanek, F; Javůrková, N; Kasíková, M; Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009. s. 1865.

řízení, než která jsou uvedena v odst. 1. Tak je tomu v případě, že dítě má silný vztah k tomuto členskému státu, zejména z tohoto důvodu, že jeden z nositelů rodičovské zodpovědnosti má v tomto členském státě obvyklé bydliště nebo je jeho státním příslušníkem, a současně všechny strany řízení v době zahájení řízení příslušnost přijaly, a je to v zájmu dítěte. Dále může být příslušnost členského státu založena na přítomnosti dítěte, nelze-li zjistit jeho obvyklé bydliště podle čl. 12. Toto ustanovení se vztahuje na děti, které jsou uprchlíky nebo děti mezinárodně přemístěné z důvodu nepokojů v jejich zemi. Článek 14 vymezuje zbytkovou soudní příslušnost tak, že není-li žádný soud některého členského státu příslušný na základě článků 8 až 13, určí se příslušnost v každém členském státě v souladu s právem tohoto státu. V čl. 15 nařízení je upraveno postoupení věci k projednání vhodněji umístěnému soudu. Může k tomu dojít tím způsobem, že příslušný soud členského státu přeruší řízení v dané věci a vyzve strany, aby podaly ve stanovené lhůtě návrh u soudu tohoto jiného členského státu, nebo sám požádá soud jiného členského státu, aby převzal příslušnost.

V případě mezinárodního únosu dítěte Úmluva stanoví, který soud je příslušný k rozhodnutí o jeho navrácení (čl. 12, čl. 9). Nestanoví však již jurisdikční pravidla pro rozhodování o právu péče o dítě poté, co o navrácení dítěte bylo rozhodnuto, byť vychází ze zásady, že tímto soudem by měl být soud státu, v němž mělo dítě před protiprávním přemístěním či zadržením své obvyklé bydliště. Přitom Úmluva nevylučuje, že by si dítě ve státě, kam bylo uneseno, popř. následně přemístěno, založilo obvyklé bydliště (čl. 12 Úmluvy). Nařízení v čl. 10 stanoví pravidla, na základě nichž bude soud, který bude nadále rozhodovat o rodičovské zodpovědnosti, stanoven.

Příslušnost soudu členského státu, v němž mělo dítě původně své obvyklé bydliště, trvá i nadále po únosu dítěte do doby, než takové dítě získá své obvyklé bydliště v jiném členském státě a

a) buď každá osoba, orgán nebo jiný subjekt mající právo péče o dítě dá souhlas k odebrání nebo zadržení, nebo

b) dítě mělo své bydliště v jiném členském státě po dobu nejméně jednoho roku poté, co se nositel práva péče o dítě dozvěděl nebo mohl dozvědět místo, kde se dítě nachází, dítě si ve svém novém prostředí zvyklo a byla splněna jedna ze čtyř nařízením stanovených podmínek (čl. 10 písm. b/ i/ až iv/).

Tyto podmínky se váží k nepodání žádosti o navrácení dítěte ve lhůtě jednoho roku, počínající běžet okamžikem, kdy se nositel práva péče o dítě dozvěděl nebo mohl dozvědět místo pobytu dítěte, popř. ke vzetí takové žádosti zpět a nepodání nové žádosti, nebo k projednání věci způsobem stanoveným v čl. 11 odst. 7 (ve věci nebylo podáno stranami poté, co bylo rozhodnuto o nenavrácení dítěte, žádné podání), nebo soudy členského státu, v němž dítě mělo původně obvyklé bydliště, nevydaly rozhodnutí o právu péče o dítě, které neobsahuje navrácení dítěte.

Jestliže tedy nastane situace předvídatelná čl. 10 nařízení, příslušnost soudů členského státu, v němž dítě mělo své obvyklé bydliště před jeho neoprávněným odebráním nebo zadržením, zaniká.

Pro potřeby práce je třeba ještě zmínit čl. 20 nařízení, který umožňuje soudům v naléhavých případech rozhodnout o předběžných opatřeních k ochraně osob nebo majetku, a to i v případě, že k rozhodnutí ve věci samé jsou příslušné soudy jiného členského státu.

3.2 Vztah Haagské úmluvy a nařízení Brusel IIa

Problematicke mezinárodních únosů dětí věnovalo pozornost již zrušené nařízení Brusel II. V úvodních ustanoveních v odst. 13 tohoto nařízení je uvedeno, že jedno z nebezpečí, které je třeba ve vztahu k ochraně dětí v případě manželské krize vzít v úvahu je, že jeden z rodičů vezme dítě do jiné země. Základní zájmy dítěte musí tedy být chráněny zejména v souladu s Haagskou úmluvou ze dne 25. října 1980 o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí. Zákonné obvyklé bydliště je proto považováno za kritérium pro určení příslušného soudu v případech, kdy z důvodu přestěhování dítěte nebo při jeho nevrácení bez zákonného důvodu, došlo de facto ke změně obvyklého bydliště. Vztah nařízení Brusel II k Úmluvě je v čl. 37 vymezen tak, že nařízení má ve vztazích mezi členskými státy přednost. Pravomoc soudu v případě únosu dítěte upravoval čl. 4.

Předkládaný návrh nového nařízení předpokládal ve vztahu k Úmluvě podstatné změny. Jednotlivé návrhy však byly sporné a vedly ke značným názorovým rozkolům mezi členskými státy.¹⁷³ V listopadu 2002 na zasedání Rady

¹⁷³ Lowe, N., Everall, M., Nicholls, M.: *International Movement of Children. Law Practice and Procedure, Family Law*, Bristol, 2004, reprinted May 2008, s. 385.

ministrů bylo dosaženo dohody, podle níž se měly mezinárodní únosy dětí v rámci Evropské unie nadále posuzovat podle Úmluvy s tím, že nařízení bude obsahovat další ustanovení, v nichž budou stanoveny základní principy, které by měly zajistit řádné fungování Úmluvy v rámci Evropské unie. Tím bylo zajištěno, že nebude oslabena funkčnost Úmluvy, která se stala účinným právním prostředkem k potírání protiprávního přemísťování či zadržování dětí. Dále bylo dohodnuto, že nařízení bude obsahovat ustanovení, umožňující rodiči, který nebyl úspěšný s návrhem na navrácení dítěte, obrátit se na členský stát původu (stát, kde dítě mělo před odebráním či zadržením obvyklé bydliště), aby rozhodl ve věci péče o dítě; jestliže tento soud nařídí v rámci rozhodování o péči o dítě navrácení dítěte, bude toto rozhodnutí závazné i pro členský stát, v němž se dítě nachází.¹⁷⁴

Dosažená dohoda nachází svůj odraz v úvodním ustanovení (preambuli) bodu 17 nařízení. Na základě dohody nařízení dále vymezuje svůj vztah k Úmluvě v čl. 60 tak, že nařízení má ve věcech, které upravuje, před Úmluvou přednost. Současně stanoví, že Úmluva je nadále účinná mezi členskými státy, které jsou jejími smluvními stranami, což znamená, že její úprava je při rozhodování o mezinárodních únosech dětí výchozí. Dosažená dohoda se dále promítá do čl. 11 nařízení, které stanoví zvláštní pravidla pro řízení o navrácení dítěte. Konečně v čl. 42 nařízení je zakotvena zásada, že vykonatelné rozhodnutí nařizující navrácení dítěte vydané podle čl. 11 odst. 8 nařízení soudem členského státu původu se uznává a je vykonatelné v jiném členském státě, aniž by muselo proběhnout zvláštní řízení o prohlášení vykonatelnosti.

Nejdůležitější zásady nové úpravy vymezuje zmíněná Praktická příručka následovně:

1. Příslušnost zůstává u soudů členského státu původu.
2. Soudy dožádaného členského státu zajistí rychlé navrácení dítěte.
3. Pokud soud dožádaného členského státu vydá rozhodnutí o nenavrácení dítěte, musí zaslat opis svého rozhodnutí příslušnému soudu členského státu původu, který informuje strany. Tyto soudy spolupracují.

¹⁷⁴ Lowe, N., Everall, M., Nicholls, M.: *International Movement of Children. Law Practice and Procedure, Family Law*, Bristol, 2004, reprinted May 2008, s. 385.

4. Pokud soud členského státu původu vydá rozhodnutí stanovící navrácení dítěte, ruší se doložka vykonatelnosti pro toto rozhodnutí a rozhodnutí je přímo vykonatelné v dožádaném členském státě.

5. Ústřední orgány členského státu původu a dožádaného členského státu spolupracují a napomáhají soudům při plnění jejich úkolů.

3.3 Zvláštnosti řízení o navrácení dítěte

Představuje-li Úmluva výchozí právní dokument pro mezinárodní únosy dětí (jedná-li se o únos dítěte v rámci členských států Evropské unie, bývá pojem mezinárodní únosy nahrazován pojmem přeshraniční únosy) v rámci členských států Evropské unie, vztahují se na řízení o navrácení dítěte příslušná ustanovení Haagské úmluvy. Především se jedná o ustanovení upravující náležitosti návrhu o navrácení dítěte a jeho příloh a postup při jeho podávání, stejně jako ustanovení týkající se postavení a povinností ústředních orgánů v řízení o navrácení dítěte apod.

Nařízení předně zdůrazňuje povinnost příslušného orgánu, zvažuje-li použití čl. 12 nebo 13 Haagské úmluvy, zajistit během řízení výslech dítěte vždy, pokud to umožňuje jeho věk a stupeň vyspělosti. Splnění této povinnosti má především význam pro vykonávací řízení, neboť nařízení za určitých podmínek nedovoluje uznat rozhodnutí vydané v řízení, kde tato povinnost byla porušena. Jakým způsobem bude výslech dítěte proveden, bude záležet na vnitrostátních procesních pravidlech, upravujících řízení o navrácení dítěte, popř. pravidlech obecně upravujících vedení řízení.

Právu dítěte být v řízení vyslechnuto, koresponduje stejné právo navrhovatele v případě, že má být návrh na navrácení dítěte zamítnut. Soud nemůže bez výslechu navrhovatele návrh zamítnout na základě čl. 13 odst. 1 písm. b) Úmluvy, tedy je-li tu vážné nebezpečí, že návrat by dítě vystavil fyzické či psychické újmě nebo je jinak dostal do nesnesitelné situace. Protože navrhovatel pochází z jiného členského státu, vyvstává otázka, jak provést jeho výslech, nebude-li se moci k soudu členského státu, tak bylo dítěte uneseno, dostavit. Praktická příručka odkazuje na možnost postupu při výslechu navrhovatele (popř. dítěte) podle nařízení (ES) č. 1206/2001 o spolupráci soudů členských států při dokazování v občanských nebo obchodních věcech, které

jako jeden ze způsobů výsledku navrhovatele zmiňuje v čl. 10 odst. 4 videokonferenci či telefonickou konferenci.

Pokud jde o zásadu rychlosti řízení, nařízení Brusel IIa obecně ukládá soudům jednat ve věci rychle a zatím účelem využívat nejrychlejší prostředky, které vnitrostátní právo umožňuje (obdobně čl. 2 Úmluvy stanoví, že smluvní státy k zajištění cílů Úmluvy....musí postupovat co nejrychlejším možným způsobem). Současně přímo stanoví lhůtu šesti týdnů od podání žádosti, ve které soud musí rozhodnout, ledaže by to neumožňovaly mimořádné okolnosti (čl. 11 odst. 3). Tento požadavek v praxi většinou znamená, že je omezena nebo vyloučena možnost podat proti rozhodnutí o navrácení dítěte opravný prostředek, popř. při povolení opravného prostředku není odložena vykonatelnost rozhodnutí, urychlit řízení mohou i určitá procesní pravidla.¹⁷⁵

Nařízení výslovně zakazuje zamítnout žádost o navrácení dítěte podle č. 13 odst. 1 písm. b) Úmluvy v případě, že byla přijata vhodná opatření k zajištění ochrany dítěte po jeho navrácení, přičemž přijetí těchto opatření musí být prokázáno.

3.3.1 Důsledky zamítnutí návrhu o navrácení dítěte podle Haagské úmluvy

Dospěje-li soud k závěru, že dítě bylo sice protiprávně přemístěno (neoprávněně odebráno), ale že dítě nelze navrátit z některého z důvodů uvedených v § 13 Úmluvy, a návrh zamítne, je povinen ihned sám nebo prostřednictvím svého ústředního orgánu zaslat soudu nebo ústřednímu orgánu členského státu, ve kterém mělo dítě bezprostředně před svým neoprávněným odebráním své obvyklé bydliště, své rozhodnutí včetně příslušných písemností, zejména přepisy výsledků účastníků. Soud musí všechny písemnosti obdržet do jednoho měsíce ode dne rozhodnutí o nenavrácení. Tento soud, popř. ústřední orgán je následně povinen oznámit získané informace stranám a vyzvat je, za předpokladu, že již řízení nebylo zahájeno, aby ve

¹⁷⁵ Praktická příručka uvádí tři příklady, a to že a) vnitrostátní právo může vyloučit možnost podání opravného prostředku proti rozhodnutí, které stanoví navrácení dítěte, nebo (b) vnitrostátní právo může povolit možnost podání opravného prostředku, ale zajistí, aby rozhodnutí, které stanoví navrácení dítěte, bylo v průběhu odvolání vykonatelné. c) Členské státy by měly v případě, že vnitrostátní právo povoluje možnost podání opravného prostředku a odkládá vykonatelnost rozhodnutí, zavést postupy k zajištění urychleného projednání opravného prostředku, aby bylo zajištěno dodržení šestitýdenní lhůty.

lhůtě tří měsíců od tohoto oznámení doručily svá podání soudu, aby ten mohl prošetřit otázku péče o dítě. Zůstanou-li strany nečinné, soud žádné další kroky ve věci nečiní a věc v souladu s vnitrostátními předpisy uzavře. Pokud již řízení bylo zahájeno, soud jej dokončí (nedojde-li např. ke vzetí návrhu zpět) a rozhodne o právu péče o dítě. V rámci tohoto řízení, stejně jako v rámci jakéhokoliv pozdějšího řízení, může soud bez ohledu na to, že rozhodnutí o navrácení dítěte podle Haagské úmluvy bylo negativní, rozhodnout o navrácení dítěte. Na takové rozhodnutí se pak vztahuje zvláštní zrychlený způsob výkonu rozhodnutí (viz dále).

3.4 Uznávání a výkon rozhodnutí

3.4.1 Uznávání rozhodnutí a důvody pro jeho neuznání ve věcech rodičovské zodpovědnosti

Podle bodu 21 Preambule nařízení uznání a výkon rozhodnutí vydaných v členském státě by měly být založeny na zásadě vzájemné důvěry a důvody pro neuznání by měly být omezeny na nezbytné minimum. Tato zásada je vyjádřena v čl. 21 odst. 1, podle něhož rozhodnutí vydaná v některém členském státě jsou v jiných členských státech uznávána, aniž by bylo vyžadováno zvláštní řízení. Ze zásady automatického uznávání rozhodnutí jsou pro řízení o rodičovské zodpovědnosti stanoveny v čl. 23 výjimky. První z nich je neuznání rozhodnutí pro zjevný rozpor s veřejným pořádkem členského státu, v němž se o uznání žádá, přičemž však musí být v úvahu vzaty zájmy dítěte. Čl. 23 písm. a) nařízení vychází z veřejného pořádku ve smyslu pasivním neboli obranném (tzv. negativní veřejný pořádek), to znamená, že jeho cílem je zabránit zjevně nepřijatelným důsledkům plynoucím z právních účinků cizího rozhodnutí.¹⁷⁶ Další důvod pro neuznání rozhodnutí se vztahuje k porušení procesního práva dítěte být v nalézacím řízení vyslechnuto (čl. 23 písm. b/). Rozhodnutí nelze uznat ani v případě, že byla porušena procesní práva dalších účastníků řízení (rozhodování ve věci v nepřítomnosti účastníka a porušení práva být vyslechnut – čl. 23 písm. c/ a d/). Jestliže bylo rozhodnuto v nepřítomnosti některého z účastníků, nelze rozhodnutí uznat, pokud tento účastník nebyl včas písemně

¹⁷⁶ David, L; Ištvanek, F; Javůrková, N; Kasíková, M; Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009. s. 1902 s dalšími odkazy.

vyrozuměn o zahájení řízení takovým způsobem, aby mohl bránit účinně svá práva, ledaže tento účastník rozhodnutí jednoznačně přijal. K návrhu osoby, která prohlašuje, že rozhodnutí zasahuje do její rodičovské zodpovědnosti, přičemž neměla možnost být v nalézacím řízení vyslechnuta, soud také rozhodnutí neuzná.

Další dva důvody neuznání rozhodnutí se váží k jeho neslučitelnosti s pozdějším rozhodnutím (čl. 23 písm. e/ a f/). Ve věcech rodičovské zodpovědnosti lze, změní-li se relevantní okolnosti, znovu rozhodnout, čímž je prolomena zásada *res iudicata*.¹⁷⁷ Uznat proto nelze rozhodnutí, které je neslučitelné s pozdějším rozhodnutím, které bylo vydáno ve státě, v němž se o uznání žádá, nebo v jiném členském státě nebo ve třetí zemi, ve které má dítě obvyklé bydliště, a to pouze za předpokladu, že pozdější rozhodnutí splňuje podmínky nezbytné pro jeho uznání v členském státě, v němž se o uznání žádá.

Posledním důvodem pro neuznání rozhodnutí je nedodržení postupu při umísťování dítěte do zařízení pro výkon ústavní péče nebo do pěstounské péče (čl. 23 písm. g/).

3.4.2 Řízení o prohlášení vykonatelnosti rozhodnutí

Prohlášení vykonatelnosti (*exequatur*) je zvláštním řízením, na jehož výsledku závisí, zda bude nařízen výkon rozhodnutí o výkonu rodičovské zodpovědnosti (čl. 28 odst. 1). Za vykonatelné lze prohlásit jen takové rozhodnutí, které je a) vykonatelné v členském státě původu, b) které bylo řádně doručeno a c) které nezakládá žádný z důvodů pro neuznání rozhodnutí (čl. 31 odst. 2).

Vykonatelnost rozhodnutí v členském státě původu je třeba posoudit podle jeho vnitrostátního práva. Vykonatelnost je zde třeba chápat obecně jako právní účinek rozhodnutí, tzn. jako přímou vynutitelnost prostřednictvím státní moci nebo pod její kontrolou (formální vykonatelnost).¹⁷⁸ Pokud jde o doručování rozhodnutí, musí být doručeno straně, proti níž výkon rozhodnutí směřuje; pro doručování platí příslušné

¹⁷⁷ Srov. § 163 odst. 2 OSŘ, podle něhož rozsudky o výchově a výživě nezletilých dětí a o přiznání, omezení nebo zbavení rodičovské zodpovědnosti nebo o pozastavení jejího výkonu lze změnit i bez návrhu, změní-li se poměry.

¹⁷⁸ David, L; Ištvanek, F; Javůrková, N; Kasíková, M; Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009. s. 1910 s dalšími odkazy.

vnitrostátní předpisy. Za vykonatelná nemohou být prohlášena dále taková rozhodnutí, která nelze uznat.

Řízení o prohlášení vykonatelnosti se zahajuje na návrh, k němuž musí být připojeny písemnosti uvedené v čl. 37 a 39, doručený soudu uvedenému v seznamu, který každý členský stát zaslal Komisi, přičemž místní příslušnost soudu se určuje podle místa obvyklého bydliště osoby, vůči které návrh na výkon rozhodnutí směřuje, popř. podle místa obvyklého bydliště dítěte, na něž se návrh vztahuje. Řízení se řídí právním řádem členského státu výkonu. Soud má povinnost o návrhu neprodleně rozhodnout, přičemž ani osoba, vůči níž návrh směřuje, ani dítě, nemohou podat k návrhu žádné připomínky. Proti rozhodnutí o prohlášení vykonatelnosti je však přípustný opravný prostředek, který se rovněž podává u soudu uvedeného v seznamu členského státu zaslanému Komisi. Opravný prostředek se podává ve lhůtě jednoho měsíce od doručení tohoto prohlášení, resp. dva měsíce, má-li strana, vůči níž se výkon rozhodnutí požaduje, obvyklé bydliště v jiném členském státě, než ve kterém bylo prohlášení vydáno.

Odvolací soud v rámci řízení o opravném prostředku přezkoumá, zda lze rozhodnutí jiného členského státu vykonat na jeho území. Potvrdí-li rozhodnutí soudu prvního stupně o vykonatelnosti rozhodnutí, lze přistoupit k výkonu rozhodnutí. Proti rozhodnutí odvolacího soudu je však ještě možné podat mimořádný opravný prostředek.

Jestliže není třeba, aby rozhodnutí vydané v členském státě původu bylo v jiném členském státě prohlášeno za vykonatelné, lze podat návrh na nařízení výkonu rozhodnutí přímo.

3.4.3 Vykonávací řízení

Vykonávací řízení se řídí právem členského státu výkonu (čl. 47) a vychází ze zásady, že nelze činit rozdíly mezi výkonem rozhodnutí vydaného soudem v členském státě výkonu a výkonem rozhodnutí vydaného soudem v jiném členském státě. Rozhodnutí jiného členského státu musí být tak zásadně vykonáno v členském státě výkonu za stejných podmínek, za jakých by bylo v tomto členském státě vykonáno, kdyby v něm bylo i vydáno.

3.5 Uznání a výkon rozhodnutí o navrácení dítěte

Rozhodne-li soud členského státu o navrácení dítěte podle Haagské úmluvy, je třeba zajistit výkon tohoto rozhodnutí, nedojde-li k navrácení dítěte dobrovolně. K výkonu rozhodnutí budou příslušné soudy členského státu, v němž bylo o navrácení dítěte rozhodnuto, a v řízení bude postupováno podle právního řádu tohoto státu. Je-li rozhodnutí vydáno soudem jiného členského státu (po vydání rozhodnutí se dítě přemístilo do jiného státu), je automaticky uznáno v členském státu, ve kterém se dítě nachází, aniž by proběhlo další řízení (s výjimkou možnosti podání návrhu na neuznání podle čl. 21 odst. 3 z důvodů uvedených v čl. 23). Jeho výkon však vyžaduje prohlášení vykonatelnosti navržené postupy stanovenými v čl. 28 až 36. Je tomuto tak proto, že bez prohlášení vykonatelnosti jsou vykonatelná pouze rozhodnutí přijatá podle čl. 11 odst. 8 nařízení (viz dále).

Jak již bylo také uvedeno výše, zamítnutí návrhu na navrácení dítěte podle Haagské úmluvy nemusí znamenat konečné řešení sporu v případě, že následně soud členského státu, v němž mělo dítě před neoprávněným přemístěním své obvyklé bydliště, nařídí v rámci rozhodování o rodičovské zodpovědnosti jeho navrácení (čl. 11 odst. 8 nařízení). Jakým způsobem se rozhodnutí uznává a jaká platí pravidla pro jeho výkon, upravuje nařízení Brusel IIa v čl. 40 a 42.

Především platí, že vykonatelné rozhodnutí o navrácení dítěte vydané v jednom členském státě je vykonatelné v jiném (každém) členském státě bez nutnosti prohlášení vykonatelnosti (*exequatur*), tedy bez zvláštního řízení, v němž se buď rozhodnutí prohlásí za vykonatelné, nebo se návrh zamítne. Současně platí, že proti uznání, resp. vykonatelnosti rozhodnutí nelze vznést námitky, je-li rozhodnutí osvědčeno v členském státě původu v souladu s čl. 42 odst. 2 nařízení. Osvědčení vydá soudce, který rozhodl o navrácení dítěte, a to tehdy, jsou-li splněny nařízením stanovené podmínky. První podmínkou je výtěžek dítěte, od něhož lze upustit pouze tehdy, pokud by byl s přihlédnutím k jeho věku a stupni vyspělosti nevhodný. Dodržení práva být slyšen u ostatních účastníků je další podmínkou nezbytnou proto, aby mohlo být rozhodnutí osvědčeno. Poslední podmínkou je, že soud před rozhodnutím přihlédl k důvodům a důkazům, které vedly soud rozhodující o navrácení dítěte podle Úmluvy k zamítnutí návrhu. Jakým způsobem byly tyto důvody a důkazy zohledněny v dalším rozhodnutí, bude vyplývat z odůvodnění rozhodnutí vydaného podle čl. 11 odst. 8 nařízení. Váže-li soud navrácení dítěte na

přijetí vhodných opatření (záruk), osvědčení musí údaje o těchto opatřeních obsahovat.

Osvědčení se vydává na jednotném formuláři označeném v příloze nařízení IV a soudce jej vydá i bez návrhu (čl. 42 odst. 2, druhý pododstavec). Vyhotoví se v jazyce, v jakém bylo vyhotoveno rozhodnutí, přičemž osvědčením lze opatřit jen vykonatelné rozhodnutí. Nařízení však umožňuje soudci prohlásit za předběžně vykonatelné rozhodnutí o navrácení dítěte pro případ, že vnitrostátní právo předběžnou vykonatelnost takového rozhodnutí nestanoví přímo a ve věci je ještě možné podat opravný prostředek. Proti vydání osvědčení není přípustný opravný prostředek (čl. 43 odst. 2 nařízení). Dopustí-li se soudce při vydání osvědčení chyby, bude při jejím odstranění postupovat podle vnitrostátního práva. Pokud jde o povahu osvědčení, lze ji považovat za obdobu doložky vykonatelnosti, neboť jejím smyslem je prokázat, že rozhodnutí o navrácení dítěte je vykonatelné. Podle čl. 44 platí, že osvědčení je platné jen v mezích vykonatelnosti rozhodnutí.¹⁷⁹

Při samotném výkonu rozhodnutí budou soudy členského státu výkonu opět postupovat podle jejich vnitrostátního práva (čl. 47 odst. 1). Požádá-li oprávněná osoba o výkon rozhodnutí, musí k návrhu předložit jedno vyhotovení rozhodnutí, u něhož nejsou pochybnosti o jeho pravosti, a dále osvědčení. Osvědčení musí být přeloženo v části týkající se údajů o přijatých opatřeních k zajištění ochrany dítěte při jeho návratu, a to do úředního jazyka členského státu výkonu nebo do jiného jazyka, který tento členský stát výkonu výslovně přijal, a musí být úředně ověřeno (čl. 45 odst. 2). Z čl. 52 nařízení vyplývá, že rozhodnutí, jenž je podkladem pro nařízení výkonu rozhodnutí, stejně jako osvědčení či písemná moc nemusí být ověřeny.

Pro vykonávací řízení dále z důvodu, že bylo zrušeno řízení o uznání vykonatelnosti, platí, že v rámci přezkumu se nemohou uplatnit všechny důvody pro neuznání rozhodnutí (čl. 23). Především nelze uplatnit výhradu veřejného pořádku, jestliže však dospěje příslušný vykonávací orgán k závěru, že existuje pozdější rozhodnutí, které je v členském státu výkonu vykonatelné, a je-li s rozhodnutím, jehož výkon se navrhuje, neslučitelné, nemůže výkon provést.¹⁸⁰

¹⁷⁹ Srov. rovněž Praktickou příručku s. 47.

¹⁸⁰ David, L; Ištvanek, F; Javůrková, N; Kasíková, M; Lavický, P. a kol. *Občanský soudní řád. Komentář*. II. díl. Praha Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009. s. 1924.

3.5.1 Výkon rozhodnutí o úpravě práva na styk s dítětem

Stejně jako výkon rozhodnutí o navrácení dítěte podléhá zvláštnímu režimu i výkon rozhodnutí o úpravě práva na styk s dítětem. Zrušení zvláštního řízení o uznání vykonatelnosti takového rozhodnutí je odůvodněno povahou přiznaného práva. Právo na styk lze uskutečnit jen v určitém časovém úseku, který by mohl v případě, že by rozhodnutí podléhalo exequaturnímu řízení, marně uplynout.

Na rozdíl od výkonu rozhodnutí o navrácení dítěte však přiznává nařízení soudům členského státu výkonu v určitých mezích moderační právo (čl. 48). Je tomu tak proto, že úprava podmínek styku s dítětem nemusí být vždy jednoduchá a že mohou nastat situace, které jí nebudou postiženy. V takovém případě bude třeba upravit konkrétní podmínky výkonu práva na styk, aniž by tím byla dotčena podstata rozhodnutí, tj. přiznání práva na styk s dítětem. Oprávněná osoba se může s návrhem na změnu podmínek obrátit jak na soud v členském státě původu, tak na soud v členském státě výkonu (čl. 48 odst. 1 nařízení). Tyto praktické podmínky však pozbývají účinnosti v případě, že soud členského státu příslušného ve věci rozhodovat vydá nové rozhodnutí.¹⁸¹

3.6 Výkon rozhodnutí o navrácení dítěte ve světle judikatury Soudního dvora Evropské unie

O tom, jak citlivou je otázka rozhodování o navrácení uneseného dítěte, svědčí počet předběžných otázek, se kterými se soudy členských států obracejí na SDEU se žádostí o výklad příslušných článků nařízení. Jakým způsobem SDEU na předběžné otázky reaguje a interpretuje jednotlivé články, vyplývá z jeho následujících rozhodnutí.

Otázkou osvědčení a možností neuznat rozhodnutí o navrácení dítěte vydané podle čl. 11 odst. 8 nařízení Brusel IIa se SDEU zabýval ve věci Joseba Andoni Aguirre Zarraga proti Simone Pelz, **C-491/10 PPU**.

¹⁸¹ David, L; Ištvanek, F; Javůrková, N; Kasíková, M; Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s. 2009. s. 1866.

V souzené věci J. A. Aguirre Zarraga, španělský státní příslušník, a S. Pelz, německá státní příslušnice, uzavřeli dne 25. září 1998 v Erandio (Španělsko) manželství. Z tohoto manželství se dne 31. ledna 2000 narodila dcera Andrea. Obvyklé bydliště rodiny bylo ve Španělsku. Vztahy mezi S. Pelz a J. A. Aguirre Zarragou se ke konci roku 2007 zhoršily, došlo k jejich odloučení a následně každý z nich podal ke španělskému soudu návrh na rozvod.

Řízení před španělskými soudy

Oba rodiče požadovali, aby jim bylo přiznáno výhradní právo péče o společné dítě. Rozhodnutím ze dne 12. května 2008 přiznal Juzgado de Primera Instancia e Instrucción n° 5 de Bilbao (soud prvního stupně a vyšetřovací soud č. 5 v Bilbao) předběžně právo péče J. A. Aguirre Zarragovi, zatímco S. Pelz přiznal právo na styk s dítětem. Andrea po tomto rozhodnutí přešla do domácnosti otce. Protože S. Pelz opakovaně vyjádřila své přání usadit se v Německu se svým novým partnerem a se svou dcerou, uvedený soud měl za to, že přiznání práva péče matce by bylo v rozporu se závěrem uvedeným ve znaleckém posudku a rovněž se zájmem dítěte. V červnu 2008 se S. Pelz přestěhovala do Německa, usadila se tam a od té doby tam bydlí se svým novým partnerem. V létě 2008 přijela Andrea ke své matce na prázdniny a od té doby zůstala v Německu. V důsledku toho vydal též španělský soud dne 15. října 2008 na návrh J. A. Aguirre Zarragy nové rozhodnutí o předběžných opatřeních, kterým zejména zakázal Andree opustit španělské území ve společnosti matky, jakéhokoli matčina rodinného příslušníka či jakékoli osoby, se kterou je S. Pelz v příbuzenském vztahu. Kromě toho daným rozhodnutím přerušil až do vynesení konečného rozsudku právo matky na styk s dítětem. V srpnu 2009 pokračovalo před tímtož soudem řízení ohledně práva péče o Andreu. Daný soud měl za to, že je třeba vypracovat nový znalecký posudek, jakož i provést osobní výslech Andrey, a stanovil pro obojí datum, přičemž obojí mělo být provedeno v Bilbao. Nicméně ani Andrea, ani její matka se k určenému datu nedostavily a španělský soud nevyhověl žádosti o zaručení volného opuštění španělského území po vypracování posudku znalcem a po soudním výslechu, kterou podala S. Pelz pro sebe a Andreu. Uvedený soud nevyhověl ani výslovnému návrhu S. Pelz, aby provedl výslech Andrey prostřednictvím videokonference. Rozsudkem ze dne 16. prosince 2009 soud přiznal výhradní právo péče o Andreu otci. S. Pelz se proti tomuto rozsudku odvolala před Audiencia Provincial de Bizkaya (regionální soud v Biskajsku) a požadovala zejména to, aby byla Andrea vyslechnuta. Rozsudkem ze dne 21. dubna 2010 posledně uvedený soud zamítl danou žádost s odůvodněním, že podle španělských procesních pravidel je na úrovni odvolání možné předkládat důkazy jen v určitých, zákonem výslovně určených, případech. Přitom skutečnost, že se řádně předvolaný účastník řízení dobrovolně nedostaví na jednání v prvním stupni, mezi takové případy nepatří. Pokud jde o další, řízení před uvedeným soudem stále probíhá.

Řízení před německými soudy

V Německu bylo k žádosti J. A. Aguirre Zarragy zahájeno řízení o navrácení dcery do Španělska podle Haagské úmluvy. Této žádosti nejprve Amtsgericht Celle (okresní soud v Celle) vyhověl rozhodnutím ze dne 30. ledna 2009. Simone Pelz podala proti tomuto rozhodnutí opravný prostředek. Rozsudkem ze dne 1. července 2009 Oberlandesgericht Celle (vrchní soud Celle) opravnému prostředku vyhověl, uvedené rozhodnutí v důsledku toho zrušil a zamítl návrh J. A. Aguirre Zarragy na základě čl. 13 druhého pododstavce Haagské úmluvy. Oberlandesgericht Celle

zejména uvedl, že výslech Andrey, který provedl, prokázal, že Andrea vytrvale nesouhlasila s navrácením, jež požadoval její otec, a kategoricky se odmítala vrátit do Španělska. Znalec povoláný uvedeným soudem dospěl na základě daného výslechu k závěru, že názor Andrey musí být s ohledem na její věk a její vyspělost zohledněn.

Druhé řízení před německými soudy bylo zahájeno na základě osvědčení vydaného dne 5. února 2010 podle článku 42 nařízení č. 2201/2003 na základě rozsudku Juzgado de Primera Instancia e Instrucción n° 5 de Bilbao ze dne 16. prosince 2009 o rozvodu manželství, kterým bylo rovněž rozhodnuto o právu péče o Andreu. Dopisem ze dne 26. března 2010 předalo Bundesamt für Justiz (spolkové ministerstvo spravedlnosti) příslušnému soudu Německé spolkové republiky, tedy Amtsgericht Celle, uvedený rozsudek a osvědčení. Ministerstvo upozornilo daný soud na skutečnost, že podle čl. 44 odst. 3 Gesetz zur Aus- und Durchführung bestimmter Rechtsinstrumente auf dem Gebiet des internationalen Familienrechts (zákon o výkonu a uplatňování některých právních nástrojů v oblasti mezinárodního práva rodinného) musí být rozhodnutí španělského soudu nařizující navrácení dítěte vykonáno. S. Pelz podala žádost, aby nebyl nařízen výkon osvědčeného rozhodnutí a aby nebylo uznáno. Rozhodnutím ze dne 28. dubna 2010 měl Amtsgericht Celle za to, že rozsudek španělského soudu nemá být uznán, ani vykonán, neboť uvedený soud před vydáním rozhodnutí Andreu nevyslechl. Dne 18. června 2010 podal J. A. Aguirre Zarraga proti uvedenému rozsudku opravný prostředek k Oberlandesgericht Celle a žádal, aby daný rozsudek byl zrušen, žádosti S. Pelz zamítnuty a rozsudek španělského soudu ze dne 16. prosince 2009 vykonán v rozsahu, v jakém nařizuje navrácení Andrey k otci.

Podstatou předběžných otázek předkládajícího soudu bylo, zda za okolností výše popsaných může příslušný soud členského státu výkonu výjimečně bránit výkonu rozhodnutí nařizujícího navrácení dítěte, jež je předmětem osvědčení vydaného na základě článku 42 nařízení Brusel IIa soudem členského státu původu, z důvodu, že soud členského státu původu v daném osvědčení prohlásil, že dodržel povinnost vyslechnout dítě před vydáním, v rámci rozvodového řízení, rozhodnutí o přiznání práva péče o dané dítě, ačkoli k výslechu dítěte nedošlo, a to v rozporu s uvedeným článkem 42 vykládaným v souladu s článkem 24 Listiny základních práv EU.

SDEU v dané věci rozhodl, že příslušný soud členského státu výkonu takového rozhodnutí bránit, neboť posouzení takového porušení spadá výhradně do pravomoci soudů členského státu původu.¹⁸²

¹⁸² Rozsudek je uveřejněn na <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=cs&num=C-491/10&td=ALL#>.

Dále se SDEU zabýval návrhem na neuznání rozhodnutí o navrácení dítěte neoprávněně zadrženého v jiném členském státě také ve věci Inga Ringu proti M. Rinauovi, **C-195/08 PPU**.

Paní I. Rinau., státní občanka Litvy, si vzala za manžela M. Rinaua, občana SRN, a žili v Německu. Dva měsíce po narození dcery L. začali manželé žít odděleně, dcera žila s matkou. Následně bylo zahájeno řízení o rozvod manželství. V červenci 2006 poté, co získala souhlas od svého manžela, odjela matka s dcerou do Litvy na prázdniny na dva týdny, do SRN se však nevrátila. V srpnu 2006 Amtsgericht Oranienburg (německý soud) prozatímně svěřil dítě do péče otce. V prosinci 2006 okresní litevský soud v Klaipedě zamítl návrh otce na navrácení dcery do Německa. Toto rozhodnutí bylo zrušeno a následně bylo navrácení dítěte nařízeno, výkon rozhodnutí byl však několikrát zastaven. Rozsudkem ze dne 20. 6. 2007 mezitím rozhodl Amtsgericht Oranienburg o rozvodu manželů Rinauových a péči o Luisu s konečnou platností svěřil M. Rinauovi. Amtsgericht přihlédl zejména k rozhodnutí Klaipėdos apygardos teismas ze dne 22. prosince 2006, odmítajícímu navrácení dítěte, zohlednil obsah tohoto rozhodnutí a uvedené argumenty a nařídil I. Rinau poslat dítě zpět do Německa. Paní I. Rinau nebyla na jednání před německým soudem přítomna, byla zde však zastoupena a předložila své vyjádření. Téhož dne připojil Amtsgericht Oranienburg ke svému rozhodnutí osvědčení vydané v souladu s článkem 42 nařízení. Dne 20. 2. 2008 zamítl Brandenburgisches Oberlandesgericht odvolání I. Rinau proti výše uvedenému rozsudku, potvrdil jej, pokud jde o péči o Luisu, a konstatoval, že I. Rinau je již povinna přivést dítě zpět do Německa. Inga Rinau byla na jednání přítomna a předložila své vyjádření. Inga Rinau předložila u Lietuvos apeliacinis teismas návrh na neuznání rozsudku Amtsgericht Oranienburg ze dne 20. června 2007, pokud jde o svěření Luisy do péče M. Rinaua a povinnost její matky odevzdat dítě jeho otci a svěřit mu péči o ně. Dne 14. září 2007 vydal Lietuvos apeliacinis teismas usnesení, kterým rozhodl o nepřípustnosti tohoto návrhu I. Rinau. Paní I. Rinau podala kasační opravný prostředek a litevský soud Lietuvos Aukščiausiasis Teismas se obrátil s předběžnou otázkou na SDEU.

SDEU rozhodl, že bylo-li přijato rozhodnutí o nenavrácení dítěte a byl-li o něm uvědomen soud původu, nemá pro účely vydání osvědčení stanoveného v článku 42 nařízení Brusel IIa žádný dopad, že toto rozhodnutí bylo pozastaveno, změněno, zrušeno nebo se za jakýchkoli okolností nestalo pravomocným nebo bylo nahrazeno rozhodnutím o navrácení dítěte, jestliže ke skutečnému navrácení dítěte nedošlo. Jelikož nevyvstala žádná pochybnost, pokud jde o pravost uvedeného osvědčení, které bylo vyhotoveno podle formuláře, jehož vzor se nachází v příloze IV uvedeného nařízení, opravný prostředek proti uznání rozhodnutí je zakázán a dožádanému soudu přísluší pouze konstatovat vykonatelnost osvědčeného rozhodnutí a vyhovět okamžitému navrácení dítěte. Jakmile je rozhodnutí odmítající návrat dítěte vydáno a dáno na vědomí soudu původu, jeho nahrazení rozhodnutím o

návratu nebrání soudu původu potvrdit vykonatelnost jeho vlastního rozhodnutí nařizujícího návrat dítěte.¹⁸³

Dalším z rozhodnutí, které se zabývá výkonem rozhodnutí o navrácení dítěte, je rozsudek SDEU ve věci **C-211/10 PPU**, Doris Povse v. Mauro Alpago.¹⁸⁴

V dané věci D. Povse. a M. Alpago žili do konce ledna 2008 společně ve svou dcerou Sofií, nar. v roce 2006, jako nesezdaná dvojice v Itálii. V souladu s článkem 317a italského občanského zákoníku měli rodiče společné právo péče o dítě. Na konci ledna roku 2008 se dvojice rozešla a D. Povse s dcerou opustila společné bydliště. I když Tribunale per i Minorenni di Venezia (tribunál pro nezletilé v Benátkách - Itálie) prozatímním a naléhavým rozhodnutím přijatým na návrh otce dne 8. února 2008 **zakázal** matce opustit zemi spolu s dítětem, D. Povse a její dcera se v průběhu února 2008 odjely do Rakouska, kde od té doby žijí. Dne 16. dubna 2008 se M. Alpago obrátil na Bezirksgericht Leoben (Rakousko) se žádostí o navrácení dítěte podle Haagské úmluvy. Dne 23. května 2008 přijal uvedený italský soud rozhodnutí, ve kterém ve vztahu k matce zrušil zákaz opustit italské území společně s dítětem a **prozatímně** svěřil péči oběma rodičům, přičemž upřesnil, že dítě může do doby, než Tribunale per i Minorenni di Venezia vydá konečné rozhodnutí, pobývat v Rakousku společně s matkou, které tento soud přiznal oprávnění činit „rozhodnutí v běžných záležitostech“. Týmž prozatímním rozhodnutím italský soud rozhodl, že se otec musí podílet na životních nákladech dítěte, stanovil podmínky a dobu návštěv, které byly otci přiznány, a od sociálního asistenta si vyžádal znalecký posudek pro účely posouzení vztahů mezi dítětem a oběma rodiči. Třebaže bylo vydáno toto rozhodnutí, z posudku vyhotoveného takto ustanoveným sociálním asistentem dne 15. května 2008 plyne, že matka otcovy návštěvy umožňovala jen minimálně a nedostatečně k tomu, aby mohl sociální asistent posoudit vztahy mezi otcem a dcerou. Dne 3. července 2008 Bezirksgericht Leoben návrh M. Alpaga ze dne 16. dubna 2008 zamítl, toto rozhodnutí však bylo zrušeno dne 1. září 2008 Landesgericht Leoben (Rakousko) z důvodu, že Mauro Alpago nebyl vyslechnut v souladu s čl. 11 odst. 5 nařízení. Dne 21. listopadu 2008 Bezirksgericht Leoben návrh Maura Alpaga znovu zamítl, opíraje se o rozhodnutí italského soudu ze dne 23. května 2008, z něhož údajně plynulo, že dítě může prozatímně zůstat u své matky. Dne 7. ledna 2009 potvrdil Landesgericht Leoben rozhodnutí o zamítnutí návrhu Maura Alpaga, přičemž poukázal na vážné nebezpečí duševní újmy u dítěte ve smyslu čl. 13 písm. b) Haagské úmluvy z roku 1980. Doris Povse navrhla Bezirksgericht Judenburg (Rakousko), který je místně příslušným soudem, aby jí svěřil péči o dítě. Dne 26. května 2009 se tento soud, aniž dal Mauru Alpagovi v souladu se zásadou kontradiktornosti možnost se vyjádřit, prohlásil za příslušný na základě čl. 15 odst. 5 nařízení a požádal italský soud, aby se ten své příslušnosti vzdal. M. Alpago se však již dne 9. dubna 2009 v rámci probíhajícího řízení ohledně práva péče o dítě obrátil na italský soud, který na základě čl. 11 odst. 8 nařízení žádal o nařízení navrácení dítěte do Itálie. Při jednání konaném tímto soudem dne 19. května 2009 prohlásila D. Povse, že je ochotna řídit se rozpisem setkání otce s jeho dcerou sestaveným sociálním asistentem. O svém návrhu podaném k Bezirksgericht Judenburg, který vedl k výše uvedenému rozhodnutí ze dne 26. května 2009, se

¹⁸³ Rozsudek je uveřejněn na <http://curia.europa.eu/>.

¹⁸⁴ Rozsudek je uveřejněn v Ústředním věstníku EU C 179, 3. 7. 2010.

nezmínila. Dne 10. července 2009 potvrdil italský soud svoji příslušnost, protože podle něj nebyly splněny podmínky přechodu příslušnosti podle článku 10 nařízení a téhož dne stejným rozhodnutím nařídil okamžité navrácení dítěte do Itálie a pověřil sociální službu města Vittorio Veneto, aby v případě, že by se matka s dítětem vrátila, dala těmto k dispozici byt a stanovila plán kontaktů s otcem. Tímto postojem chtěl uvedený soud obnovit kontakty mezi dítětem a jeho otcem, které se přerušily z důvodu přístupu matky. Za tím účelem vystavil na základě článku 42 nařízení Tribunale per i Minorenni di Venezia **osvědčení**. Dne 25. srpna 2009 vydal Bezirksgericht Judenburg usnesení o předběžných opatřeních svěřující prozatímně péči o dítě D. Povse. Poštou zaslal opis tohoto usnesení otcí do Itálie, a to bez poučení otce o možnosti odmítnout jeho přijetí, a aniž připojil překlad. Dne 23. září 2009 nabylo toto usnesení právní moci a stalo se podle rakouského práva vykonatelným. Dne 22. září 2009 podal M. Alpago k Bezirksgericht Leoben návrh na výkon rozhodnutí italského rozhodnutí ze dne 10. července 2009 nařizujícího navrácení jeho dítěte do Itálie. Bezirksgericht Leoben tento návrh zamítl z důvodu, že výkon rozhodnutí italského soudu pro dítě představuje vážné nebezpečí duševní újmy. Poté, co se Mauro Alpago proti tomuto rozhodnutí odvolal, Landesgericht Leoben toto rozhodnutí na základě rozsudku Soudního dvora ze dne 11. července 2008, Rinau (C-195/08 PPU, Sb. rozh. s. I-5271), změnil a nařídil navrácení dítěte. Doris Povse se proti rozhodnutí obrátila na Oberster Gerichtshof s návrhem na obnovu řízení. Tento soud se obrátil na SDEU se žádostí o výklad čl. 10, čl. 11 odst. 8 a čl. 47 odst. 2 druhý pododstavec nařízení Brusel IIa.

SDEU na předložené otázky odpověděl tak, že:

Článek 10 písm. b) bod iv) nařízení Brusel IIa musí být vykládán v tom smyslu, že předběžné opatření není "rozhodnutím o právu péče o dítě, které neobsahuje navrácení dítěte" ve smyslu tohoto ustanovení a nemůže vést k přechodu příslušnosti na členský stát, do něhož bylo dítě neoprávněně přemístěno.

Článek 11 odst. 8 nařízení Brusel IIa musí být vykládán v tom smyslu, že rozhodnutí příslušného soudu nařizující navrácení dítěte spadá do působnosti tohoto ustanovení, a to i když mu nepředchází konečné rozhodnutí téhož soudu o právu péče o dítě.

Článek 47 odst. 2 druhý pododstavec nařízení Brusel IIa musí být vykládán v tom smyslu, že rozhodnutím vydaným později soudem členského státu výkonu, které zakládá prozatímní právo péče a je považováno za vykonatelné podle práva tohoto státu, nelze bránit výkonu osvědčeného rozhodnutí vydaného dříve příslušným soudem členského státu původu nařizujícího navrácení dítěte.

Výkon osvědčeného rozhodnutí nelze ve členském státě výkonu odmítnout z důvodu okolností, které nastaly po jeho přijetí a mohou vážně ohrozit nejlepší zájem dítěte. Takové změny je třeba se dovolávat před příslušným soudem členského státu

původu, na nějž je třeba obracet se rovněž s případným návrhem na odklad výkonu jeho rozhodnutí.

S rozhodnutím o navrácení dítěte souvisí i rozhodnutí ve věci Jasna Detiček v. Maurizio Sgueglia, **C-403/09 PPU**.¹⁸⁵

Slovinská státní příslušnice Jasna Detiček a Maurizio Sgueglia, manželé v rozvodovém řízení, bydleli po dobu 25 let v Římě (Itálie). Jejich dcera Antonella se narodila 6. září 1997. Dne 25. července 2007 svěřil předběžně příslušný soud v Tivoli v Itálii, kterému byla manželé Detiček a Sgueglia podána žádost o rozvod, jež se týkala rovněž svěření jejich dcery Antonelly do péče, posledně uvedenou do výlučné péče M. Sguegliovi a nařídil její dočasné umístění do ústavu sester sv. Jana Kalasanského v Římě. Tentýž den opustila J. Detiček se svou dcerou Antonellou Itálii a vrátila se do Slovinska, do města Zgornje Poljčane, kde v současnosti žije. Rozhodnutím okružno sodišče v Mariboru (regionální soud v Mariboru - Slovinsko ze dne 22. listopadu 2007, jež bylo potvrzeno rozhodnutím Vrhovno sodišče (Nejvyšší soud ve Slovinku) ze dne 2. října 2008, bylo usnesení soudu v Tivoli ze dne 25. července 2007 prohlášeno za vykonatelné na území Slovinské republiky. Na základě uvedeného rozhodnutí Vrhovno sodišče zahájil okresní soud v Slovenski Bystrici řízení o výkonu rozhodnutí o vrácení dítěte M. Sguegliovi, přičemž dítě mělo být umístěno do výše uvedeného ústavu. Usnesením ze dne 2. února 2009 však uvedený soud pozastavil výkon uvedeného rozhodnutí do vydání konečného rozhodnutí v původním řízení. Dne 28. listopadu 2008 podala J. Detiček návrh k okružno sodišče v Mariboru na vydání předběžného opatření ke svěření dítěte do její péče. Usnesením ze dne 9. prosince 2008 vyhověl uvedený soud návrhu J. Detiček a svěřil předběžně Antonellu do její péče. Své rozhodnutí založil na ustanovení článku 20 nařízení Brusel IIa ve spojení s ustanovením článku 13 Haagské úmluvy a odůvodnil je změnou okolností a zájmem dítěte. V tomto ohledu soud rozhodl, že se Antonella začlenila do svého společenského prostředí ve Slovinsku. Návrat do Itálie a nucené umístění do ústavu by byly v rozporu s blahem dítěte, protože by mu způsobily nenapravitelnou tělesnou a duševní újmu. Krom toho Antonella v průběhu soudního řízení ve Slovinsku vyjádřila přání zůstat s matkou. M. Sgueglia podal proti uvedenému usnesení k témuž soudu opravný prostředek, který byl zamítnut usnesením v řízení o předběžném opatření ze dne 29. června 2009. M. Sgueglia proti posledně uvedenému usnesení podal opravný prostředek k Višje Sodišče v Mariboru (odvolací soud v Mariboru). Za těchto podmínek se tento soud rozhodl přerušit řízení a položit Soudnímu dvoru následující dvě předběžné otázky: „1) Je soud Slovinské republiky příslušný v souladu s článkem 20 nařízení k přijetí předběžných opatření, jestliže soud jiného členského státu, který je na základě uvedeného nařízení příslušný rozhodovat ve věci samé, již vydal předběžné opatření, které bylo prohlášeno za vykonatelné na území Slovinské republiky? V případě kladné odpovědi na uvedenou otázku: 2) Může slovinský soud vydat na základě vnitrostátního práva předběžné opatření podle článku 20 nařízení, kterým změní nebo zruší pravomocné a vykonatelné

¹⁸⁵ Úřední věstník EU C 312, 19. 12. 2009.

předběžné opatření vydané soudem jiného členského státu, který je na základě nařízení Brusel IIa příslušný rozhodovat ve věci samé?“

SDEU rozhodl, že čl. 20 nařízení Brusel IIa musí být vykládán v tom smyslu, že za okolností, jako jsou okolnosti věci v původním řízení, neumožňuje soudu jednoho členského státu vydat předběžné opatření ve věci rodičovské zodpovědnosti, kterým by dítě nacházející se na území tohoto členského státu svěřil do péče jednoho z rodičů, jestliže soud jiného členského státu, který je ve sporu o svěření dítěte do péče příslušný na základě uvedeného nařízení k rozhodování ve věci samé, již vydal rozhodnutí, kterým dítě předběžně svěřil do péče druhého z rodičů, a toto rozhodnutí bylo na území prvního členského státu prohlášeno za vykonatelné.

Na základě čtyř uvedených rozhodnutí lze učinit závěr, že SDEU svým výkladem uvedených článků zdůrazňuje a posiluje pozici soudu členského státu původu při rozhodování o navrácení dítěte jakožto soudu, který může nejlépe posoudit zájem dítěte.

4. Problematika mezinárodních únosů dětí ve vztahu k nesmluvním státům Haagské úmluvy

Právní mechanismus navrácení dítěte lze uplatnit pouze tehdy, patřily-li mezinárodním únosem dítěte dotčené státy mezi ty, které podepsaly a ratifikovaly Haagskou úmluvu. Podle Úmluvy tak nelze postupovat v případě, kdy protiprávně přemístěné či zadržené dítě nemělo své obvyklé bydliště ve smluvním státě nebo bylo-li uneseno do nesmluvního státu. Ačkoliv ke konci roku 2011 přistoupilo k Haagské úmluvě již 87 států, existuje stále velký počet těch, které podepsat Haagskou úmluvu odmítají. Dojde-li k únosu dítěte do nesmluvního státu, popř. je-li dítě uneseno z nesmluvního státu do smluvního státu, vyvstává problém, jakými právními či jinými prostředky takové situace řešit.

Předně je třeba zaměřit pozornost na důvody, které brání dalším státům k Úmluvě přistoupit.

Právní systém každé země vychází z určitých sociálních, kulturních a náboženských tradic či historických zkušeností dané země. Tato rozdílnost s sebou přináší v oblasti rodinného práva různé pohledy na to, co je to rodinný život, jakou roli v rodině mají muži, jaké postavení zastávají matky a jakým způsobem je třeba zajistit ochranu dětí. Rozdílnost právních řádů se projevuje i při řešení rodinněprávních sporů. Jedná-li se o spor mezinárodní, dochází ke střetu různých právních systémů.

Jedním z faktorů, který ovlivňuje právní řád dané země, a tedy i rodinné právo, je náboženství. Nejzřetelněji je seznatelný vliv náboženství v islámských zemích, v nichž je rodinné právo založeno na právu šarí'a. K pochopení principů tohoto práva je vhodné zmínit několik základních informací o islámském právu.

Islámské právo je definováno jako soubor Bohem zjevených pravidel, která musí zbožný muslim dodržovat, má-li náležitě plnit své povinnosti. Svou platnost a legitimaci šarí'a odvozuje od svého božského původu, a stejně jako Korán, je chápáno jako věčné a nestvořené.¹⁸⁶ Islámské právo se sestává ze dvou složek, jednak šarí'a a fiqh. Primárními prameny šarí'i jsou Korán, sunny, příběhy proroka Mohameda a jeho společníků. Islámské právo je dále tvořeno islámskou

¹⁸⁶ Potměšil Jan. Islámské právo šarí'a. Britské listy, 4. 8. 2008, článek (citováno dne 15. 2. 2012) je dostupný na <http://www.blisty.cz/art/38111.html>.

jurisprudencí, nazývanou *figh*. Je to výklad *šarí'í* a sestává se z rozhodnutí a závěrů islámských právních učenců. Postupným vývojem se utvořily různé školy islámské jurisprudence, tzv. *madhaby*. Muslimové se řídí právem *šarí'í* a současně se musí podrobit právu státu, kde žijí. Islámské země nemají svůj právní systém založen výlučně na právu islámském, každý stát má svoji vlastní legislativu, která však více či méně z islámského práva vychází. Podle toho, jakou právní školu islámské právní jurisprudence daný stát sleduje, může se lišit i současný výklad práva. Všechny islámské země dnes mají psané právo, a to i rodinné, které je prakticky založeno na právu islámském. Velkou roli však hrají kulturní tradice, zvyklosti a pozůstatky předchozích kmenových zvyklostí.¹⁸⁷

Jestliže *šarí'a* představuje jediný zdroj rodinného práva v islámských právních řádech, náboženství rodičů hraje významnou roli při určení práva péče o dítě v muslimských zemích.¹⁸⁸ Obecně, až na několik výjimek, každý, kdo žije v islámském státě a má za manžela muslima, podléhá islámskému rodinnému právu této země. Platí přitom, že žena, muslimka, se může provdat toliko za muslima, muž, muslim, se může oženit s muslimkou, křesťankou nebo židovkou, v jiných případech je manželství podle islámského práva neplatné.¹⁸⁹ Děti narozené ze svazku mezi muslimem a osobou bez muslimského vyznání je považováno za muslima podle *šarí'í*.¹⁹⁰ Právo *šarí'a* určuje, jaké postavení má muž a žena ve společnosti včetně oblasti týkající se výchovy dítěte, čímž ovlivňuje i výsledek sporu o právu péče o dítě, neboť podle *šarí'a* za výchovu dětí odpovídá otec. Zásada, že náboženství téměř potlačuje ostatní faktory, které mohou být rozhodující pro určení práva péče o dítě, brání obecně muslimským zemím přistoupit k haagským úmluvám. Jestliže Úmluva požaduje navrácení dítěte do státu jeho obvyklého bydliště bez ohledu na pohlaví rodiče nebo jeho náboženské vyznání, je zřejmé, že i ona se dostává do konfliktu s právem *šarí'a*, které vyžaduje, aby všechny děti, které mají za otce muslima, měli také islámskou výchovu. Být vychováváno podle tradičních hodnot islámu je považováno za nejlepší zájem dítěte; nepochopena zůstává idea, že oba rodiče mají

¹⁸⁷ Informace jsou dostupné na <http://www.islamic-sharia.org/children/islamic-perspective-on-child-custody-after-divorce.html>.

¹⁸⁸ Alyar, Smita.: International Child Abduction involving Nonhague Convention States: The Need for a Uniform Approach. *Emory International Law Review*, Spring 2007, Vol. 21 Issue 1, p. 277-320, s. 291 s dalšími odkazy.

¹⁸⁹ Informace jsou převzaty z webové stránky <http://www.wluml.org>.

¹⁹⁰ Alyar, Smita.: International Child Abduction involving Nonhague Convention States: The Need for a Uniform Approach. *Emory International Law Review*, Spring 2007, Vol. 21 Issue 1, p. 277-320, s. 291 s dalšími odkazy.

na dítě stejný nárok. Z tohoto důvodu také většinou muslimské státy odmítají Haagskou úmluvu podepsat.

Typickým příkladem země, která odmítá z uvedených příčin Haagskou úmluvu podepsat, je Sýrie. Do této země byly v roce 2004 uneseny z Nizozemí dvě děti, děvče a chlapec. Po rozvodu manželství rodičů děti zůstaly žít se svojí matkou v Nizozemí, zatímco otec se s nimi pravidelně stýkal. Při jedné z návštěv otec dětí, kterým v té době bylo devět (dcera) a jedenáct let (syn), odvezl do Sýrie. Otec uvedl, že jednal v souladu se syrským právem, založeným na islámském právu. Otec v daném případě převzal podle islámského práva uzavřením manželství odpovědnost za rodinu (marriage guardianship – wilayah) a tím i za správnou výchovu dětí. Byl tak povinen zabezpečit rodinu finančně, odpovídal za vzdělání a náboženskou výchovu dětí. Vedle toho oba rodiče byli odpovědní za každodenní péči o děti (hadana). Tato péče podle syrského práva končí u děvčat v jedenácti letech, u chlapců v devíti letech. Otec proto podle jeho slov jednal v nejlepším zájmu dětí. Dětem se nakonec podařilo utéci na nizozemskou ambasádu v Sýrii a základě diplomatického jednání a mediace, kdy mediátorem byla osoba z „arabského světa“, otec souhlasil s tím, aby se děti vrátily zpět do Nizozemí.¹⁹¹

Vedle náboženských důvodů mohou některé státy odmítat podepsat Haagskou úmluvu i z důvodu její nekompatibility s kulturními hodnotami daného státu. Ty mohou být založeny na dodržování tradičního rozdělení rolí muže a ženy v rodině a na mateřském instinktu. Mezi země, kterým brání přistoupit k Úmluvě kulturní tradice, je např. považováno Japonsko, kde se rodinné spory řeší mimo soudní systém, a proto by mohlo být i problematické zajistit navrácení dítěte.¹⁹² Odmítání Haagské úmluvy může mít svůj základ i v politickém zřízení země a neochotě podrobovat se mezinárodnímu právu.

Protože počty únosů dětí do nesmluvních (či z nesmluvních) států, které představují polovinu států světa, nejsou nezanedbatelné, jednotlivé smluvní státy jsou postaveny před otázkou, jak v takovém případě postupovat, odmítají-li nesmluvní

¹⁹¹ Van Rossum, Wibo. The clash of legal cultures over the „best interests of the child“ principle in cases of international parental child abduction. *Utrecht Law Review*. Volume 6, Issue 2 (June) 2010, s. 33 – 55, s. 43s dalšími odkazy, dostupný na <http://www.utrechtlawreview.org>.

¹⁹² Alyar, Smita.: International Child Abduction involving Nonhague Convention States: The Need for a Uniform Approach. *Emory International Law Review*, Spring 2007, Vol. 21 Issue 1, p. 277-320, s. 291 s dalšími odkazy. Článek je přístupný na <http://web.ebscohost.com.ezproxy.svkhk.cz/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=b6f365c1-e38a-4cdc-ba68-d3fde31f0fab%40sessionmgr11&vid=5&hid=119>.

státy požadavku na navrácení dítěte vyhovět, na což mnohdy rodiče únosci spoléhají. První z možností je domáhat se vydání dítěte na základě pravidel mezinárodního práva soukromého. Takto postupovat je možné v případě, že mezi státem, z něhož bylo dítě uneseno, a státem, do kterého bylo uneseno, byla uzavřena dvoustranná smlouva o právní pomoci. V takovém případě by se nejčastěji jednalo o uznání rozhodnutí o právu péče o dítě. Stejně tak by tomu bylo i v případě vícestranné smlouvy, pokud by oba státy byly jejími signatáři. Postupovat lze i podle vnitrostátní předpisu, pokud uznání a výkon cizích soudních či jiných rozhodnutí upravuje (srov. např. ZMPS v České republice). Napomoci navrácení dítěte mohou i diplomatické aktivity státu, z něhož bylo dítě nezákonně přemístěno. Tak tomu bylo např. v případě, kdy otec unesl děti z USA do Egypta. Na základě diplomatické intervence a tlaku USA byly děti navraceny zpět matce.¹⁹³ Další možností, byť v určitých případech nebezpečnou, je unesení dítěte zpět do země jeho obvyklého bydliště. Významným pomocníkem v úsilí o navrácení dětí může být i skutečnost, že právní kanceláře ve smluvních státech spolupracují s právníky – příslušníky různých národnostních menšin, kteří mívají přímé kontakty na právníky ve státě, do kterého bylo dítě uneseno. Díky této spolupráci se například podařilo zajistit návrat dětí do Nizozemí z Tuniska, kam je matka unesla. Otcův holandský právník kontaktoval právníka v tuniském městě, kam se matka s dětmi uchýlila, a ten matku přesvědčil, aby se vrátila.¹⁹⁴ Významně při zajištění návratu dítěte pomáhají i různé nevládní organizace. Přesto se stává, že v mnoha případech nesmluvní státy žádost o navrácení dítěte ignorují, a že tak dítě není navraceno nikdy.

Otázkou také zůstává, jaký přístup mají smluvní státy zvolit k žádostem o navrácení dítě ze států, které k Haagské úmluvě nepřistoupily. Jednou z možností je postupovat podle Haagské úmluvy i v takových případech a svůj přístup založit na principu vzájemného respektování států, jejich zákonů, rozhodnutí a institucí.¹⁹⁵ Takto postupoval např. anglický soud ve věci týkající se sporu mezi matkou, britskou státní příslušnicí, a otcem, který byl občanem Spojených arabských emirátů. Oba

¹⁹³ Alyar, Smita.: International Child Abduction involving Nonhague Convention States: The Need for a Uniform Approach. *Emory International Law Review*, Spring 2007, Vol. 21 Issue 1, p. 277-320, s. 295 s dalšími odkazy.

¹⁹⁴ Van Rossum Wibo. The clash of legal cultures over the „best interests of the child“ principle in cases of international parental child abduction. *Utrecht Law Review*. Volume 6, Issue 2 (June) 2010, s. 33 – 55, s. 38 s dalšími odkazy, dostupný na <http://www.utrechtlawreview.org>.

¹⁹⁵ Alyar, Smita.: International Child Abduction involving Nonhague Convention States: The Need for a Uniform Approach. *Emory International Law Review*, Spring 2007, Vol. 21 Issue 1, p. 277-320, s. 298 s dalšími odkazy.

uzavřeli manželství v Dubaji podle muslimských tradic. Z manželství se narodili dva synové. V době jejich únosu z Dubaje, kde do té doby žili, do Anglie, měl starší syn deset let a mladšímu bylo dva a půl roku. Matka v Anglii následně požádala o rozvod a usilovala získat dočasný pobyt pro své děti. Soud prvního stupně nařídil navrácení dítěte s tím, že by se podle Úmluvy mělo postupovat i v případech, kdy se jedná o nesmluvní státy, a že anglický soud předpokládá, že v řízení před soudem v jiném státě bude respektováno právo na řádné slyšení.¹⁹⁶ Stejný postup anglický soud volil např. ve věci sudánské matky, která své děti unesla ze Súdánu do Anglie. Matka tvrdila, že tím, že se znovu provdala, byla zbavena podle sudánského práva práva péče o dítě. Anglický soud nařídil navrácení dítěte s odůvodněním, že rozhodnutí podle sudánského práva je schopno zajistit nejlepší zájmy dítěte, protože odráží hodnoty a normy sudánské společnosti, v níž děti vyrostly.¹⁹⁷

Stejně tak USA vyhověly žádosti o navrácení dítěte v mediálně známém případě Eliase Gonzálese z Kubu.¹⁹⁸ V roce 2000 tehdy pětiletý chlapec přežil ztroskotání lodi s kubánskými uprchlíky, při němž zahynula jeho matka i otčím. Americké úřady stály před rozhodnutím, zda chlapce vrátit na Kubu, kde žil jeho otec, jenž požádal o jeho vydání, nebo ho ponechat u jeho příbuzných z matčiny strany v Miami v USA. Nakonec po diplomatickém vyjednávání mezi oběma státy Spojené státy postupovaly podle Haagské úmluvy, i když Kuba není jejím signatářem, a rozhodly o navrácení dítěte na Kubu, což v té době bylo zároveň prezentováno jako vítězství kubánského režimu.

Další možný přístup k řešení žádostí o navrácení dítěte z nesmluvních států je vycházet z principu nejlepšího zájmu dítěte. Z tohoto pohledu řešil anglický soud žádost o navrácení dítěte ve věci *Re J. (A child) (Return to foreign jurisdiction: convention rights)*, [2005] UKHL 40, [2006] 1 AC 80, INCADAT cite: HC/E/Uke 801.¹⁹⁹

¹⁹⁶ Alyar, Smita.: International Child Abduction involving Nonhague Convention States: The Need for a Uniform Approach. *Emory International Law Review*, Spring 2007, Vol. 21 Issue 1, p. 277-320, s. 300 s dalšími odkazy.

¹⁹⁷ Alyar, Smita.: International Child Abduction involving Nonhague Convention States: The Need for a Uniform Approach. *Emory International Law Review*, Spring 2007, Vol. 21 Issue 1, p. 277-320, s. 301 s dalšími odkazy.

¹⁹⁸ Moses, Marlene, Uitto Jessica, *The Civil Aspects of International Child Abduction*, *Tennessee Bar Journal*, May 2010, s. 28 – 34, s. 33 s dalšími odkazy.

¹⁹⁹ Rozhodnutí je dostupné v databázi Incadat na <http://www.incadat.com>.

Věc se týkala chlapce narozeného v dubnu 2000. Jeho otec byl občanem Saudské Arábie, matka měla občanství britské i saudskoarabské. V roce červenci 2002 (když předtím rodiče znovu uzavřeli manželství) matka vzala se souhlasem otce dítě do Velké Británie, kde se přihlásila na jednoroční studium v Londýně. S tím také otec dítěte souhlasil. V květnu 2003 matka podala v Anglii žádost o rozvod. Otec podal žádost o navrácení dítěte. V říjnu 2003 soud prvního stupně žádost zamítl, v říjnu 2004 odvolací soud (the Court of Appeal) připustil odvolání otce a nařídil navrácení dítěte. Matce bylo povoleno podat odvolání ke Sněmovně lordů. Ta ve svém rozhodnutí objasnila, jakým způsobem je třeba k žádostem o navrácení dítěte ze zemí, jež nejsou smluvními státy Haagské úmluvy, přistupovat.

Sněmovna lordů uvedla, že neexistuje žádný příkaz, zákon či zmocnění ospravedlňující rozšiřovat principy Haagské úmluvy i na žádosti o navrácení dítěte z nesmluvních států a užívat je analogicky. Proto je třeba posoudit okolnosti každého případu a rozhodnout, zda navrácení dítěte je v jeho nejlepším zájmu (the "welfare principle").

Takový přístup k řešení žádostí o navrácení dítěte z nesmluvních zemí je rozumný zejména tam, kde právní systém dožadujícího státu je značně odlišný od právního systému dožádaného státu.

Únosy dětí do nesmluvních států byly zaznamenány i v České republice. V roce 2001 byly uneseny bangladéšským otcem Alexandr a Michaela Hussainovi a matka o jejich návrat marně bojuje. Boj o navrácení dětí Andrea a Elledy Lardisových svádí i jejich matka M. L. B., v jejím případě se vede řízení ve Spojených arabských emirátech.²⁰⁰ V dané věci byly děti svěřeny českým soudem do výchovy matky a otázkou zůstává, zda toto rozhodnutí bude ve Spojených arabských emirátech uznáno a vykonáno. Známý je i případ Aničky Hromádkové, která byla svou matkou unesena do Ruské federace, její vlasti. Ačkoliv český soud svěřil nezletilé dítě do péče otce, ruské soudy odmítly rozhodnutí vykonat.²⁰¹

Porovnáním řízení o navrácení dítěte v případech, kdy se nejedná o únos do smluvního či ze smluvního státu s řízením, které je vedeno podle pravidel Haagské úmluvy, nejlépe vynikne, jakým způsobem Úmluva řízení zjednodušila a usnadnila „opuštěnému“ rodiči domoci se navrácení dítěte.

²⁰⁰ Veselá, R., Hurbiš, F. Právní problematika mezinárodních únosů dětí. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s.r.o. 2008, s. 46.

²⁰¹ Navrácení dítěte se otec domáhá na základě dvoustranné smlouvy uzavřené tehdy mezi Československou socialistickou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o právní pomoci a právních vztazích ve věcech občanských, rodinných a trestních. Smlouva je uveřejněna jako vyhláška MZV č. 95/1983 Sb.

5. Úprava mezinárodních únosů dětí v českém právním řádu

5.1 Důvody přijetí zvláštní úpravy

Česká a Slovenská republika přistoupila k podepsání Úmluvy v Haagu 28. 12. 1992, s Úmluvou následně vyslovil souhlas Parlament České republiky a prezident republiky ji ratifikoval s výhradou podle článku 42 Úmluvy. Pro Českou republiku vstoupila Úmluva v platnost 1. 3. 1998.²⁰² Tímto krokem Česká republika splnila jeden ze závazků vyplývajících z Úmluvy o právech dítěte, která byla přijata Valným shromážděním OSN v New Yorku 20. 11. 1989 a která v ČSFR vstoupila v platnost 6. 2. 1991.²⁰³ Přijetím této úmluvy převzala na sebe ČSFR a následně Česká republika závazek, že učiní opatření k potírání nezákonného přemísťování dětí do zahraničí a jejich nenavrácení zpět a že za tím účelem bude usilovat o uzavření dvoustranných a mnohostranných dohod a o přístup k existujícím dohodám.²⁰⁴

V souvislosti s podepsáním Haagské úmluvy došlo zákonem č. 202/1997 Sb.²⁰⁵ ke změně § 176 odst. 1 OSŘ v tom směru, že se za slova "o styku rodičů s nimi," vkládají slova: "o navrácení dítěte". Zákon nabyl účinnosti 1. 10. 1997. Byl-li po přistoupení České republiky k Úmluvě podán návrh o navrácení dítěte, soudy rozhodovaly podle mezinárodních dokumentů a dále podle úpravy ve věcech péče o nezletilé děti, tedy podle § 176 a násl. OSŘ. K rozhodování o návrhu byl věcně příslušný²⁰⁶ okresní soud (§ 9 odst. 1 OSŘ), místně příslušný²⁰⁷ byl soud, v jehož obvodu mělo nezletilé své bydliště (§ 88 odst. 1 písm. c/ OSŘ). Tím bylo zpravidla místo, kde rodič s nezletilým dítětem po návratu do České republiky žil. Ve věci samé rozhodoval soud rozsudkem, proti němuž bylo přípustné odvolání (§ 201 OSŘ). Proti rozhodnutím odvolacích soudů byla podávána dovolání, proto se Nejvyšší soud České republiky (dále též jen "Nejvyšší soud") jako soud dovolací zabýval otázkou jeho přípustnosti. Dospěl k závěru, že rozhodnutí o návrhu na navrácení podle čl. 12

²⁰² Sdělení MZV č. 34/1998 Sb.

²⁰³ Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., ve znění sdělení MZV č. 41/2010 Sb. m. s.

²⁰⁴ Tamtéž čl. 11.

²⁰⁵ Zákon č. 202/1997 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský soudní řád a kterým se mění zákon České národní rady č. 436/1991 Sb., o některých opatřeních v soudnictví, o volbách přísedících, jejich zproštění a odvolání z funkce a o státní správě soudů České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

²⁰⁶ Ustanovení o věcné příslušnosti vymezují, který ze soudů, jenž tvoří obecnou soustavu soudů, bude o určité věci rozhodovat v prvním stupni.

²⁰⁷ Ustanovení o místní příslušnosti vymezují, který konkrétní věcně příslušný soud věc projedná.

Haagské úmluvy není rozhodnutím ve věcech upravených zákonem o rodině, a proto přípustnost dovolání v takové věci není vyloučena ustanovením § 237 odst. 2 OSŘ.²⁰⁸ Připuštění mimořádného opravného prostředku znamenalo, že se délka řízení značně prodloužila a že nemohlo být docíleno konečného rozhodnutí soudu v době vyžadované Haagskou úmluvou.

Protože dosavadní právní úprava obsažená v OSŘ týkající se předběžných opatření a výkonu rozhodnutí vykazovala nedostatky, byl předložen vládní návrh zákona, který měl na vykazované nedostatky reagovat, a v rámci něhož se předpokládal nový typ řízení o navrácení dítěte při mezinárodních únosech dětí.²⁰⁹ Zákonem č. 295/2008 Sb.²¹⁰ bylo do OSŘ zařazeno řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí (§ 193a až 193e). Právní pojem „nezletilého dítěte“ v názvu vychází z obecného pravidla nabývání zletilosti v osmnácti letech.²¹¹ Tento zákon nabyl účinnosti 1. 10. 2008 a přijatá úprava v nezměnné podobě platí do současné doby.

Od komplexní právní úpravy procesního postupu při aplikaci Haagské úmluvy si zákonodárce sliboval účinnější a kvalitnější rozhodování soudů ve věcech ochrany dětí a rodiny.²¹² Přistoupil k ní tedy přesto, že Úmluva se jakožto mezinárodní smlouva stala součástí našeho právního řádu číslo²¹³ a nařízení Brusel IIa má přímý účinek, a je tedy také přímo aplikovatelné. Stejným způsobem však postupovaly i další země.

Vládnímu návrhu zákona na změnu občanského soudního řádu předcházely zvýšený zájem médií, veřejnosti i odborníků na ochranu práv dětí o navrácení nezletilých dětí z České republiky do místa jejich obvyklého bydliště v zahraničí. V té době české soudy rozhodovaly o navrácení dětí S. a L. Fiordalisiových. do Argentiny a byly shledány podmínky pro jejich navrácení.

²⁰⁸ Srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2006, sp. zn. 30 Cdo 1931/2006, dostupný na www.nsoud.cz.

²⁰⁹ Sněmovní tisk 390/0, část 1/2, Novela občanského soudního řádu, Obecná část, Důvodová zpráva, dále též jen Důvodová zpráva k zákonu č. 295/2008 Sb.

²¹⁰ Zákon č. 295/2008 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

²¹¹ Ustanovení § 8 odst. 2 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

²¹² Srov. Šínová, R. Několik úvah k řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí. s. 519 – 528. Wintrová, A., Dvořák, J. Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009.

²¹³ Článek 10 ústavního zákona České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky ze dne 16. prosince 1992, ve znění ústavního zákona č. 395/2001 Sb. ze dne 18. října 2001, kterým se mění ústavní zákon České národní rady č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

V daném případě matka, původem Češka, s dětmi S. a L. odcestovala protiprávně z Buenos Aires v Argentině, kde měly děti obvyklé bydliště, do České republiky. Rozsudkem ze dne **21. 6. 2002**, č.j. 12 Nc 1638/2002-72, Okresní soud v Litoměřicích nařídil navrácení nezletilých dětí „do místa jejich obvyklého bydliště“; rozhodl, že „matka je povinna předat děti otci, jakmile si otec přijede pro děti do České republiky“; rozhodl, že „pokud jde o předběžnou vykonatelnost“, že „v tomto ohledu se návrh otce zamítá“ a že „to tedy znamená, že otec si pro děti může přijet až po právní moci rozsudku“. K odvolání matky Krajský soud v Ústí nad Labem rozsudkem ze dne **22. 1. 2003**, č.j. 10 Co 768/2002-96, rozsudek soudu prvního stupně potvrdil „v tom znění, že se nařizuje navrácení nezl. L. a nezl. S. do místa jejich obvyklého bydliště“, a rozhodl, že žádný z účastníků nemá právo na náhradu nákladů odvolacího řízení. Shodně se soudem prvního stupně „neshledal skutečnosti, které by umožňovaly soudu zamítnout návrh otce na vrácení dětí do místa obvyklého bydliště“; současně uvedl, že potvrdil rozsudek soudu prvního stupně „ve znění tak, jak odpovídá úmluvě o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí a § 176 odst. 1 o.s.ř.“. Nejvyšší soud usnesením ze dne **22. 9. 2004**, sp. zn. 30 Cdo 2165/2003, dovolání matky J. Krajské ze dne 17. 6. 2003 odmítl.²¹⁴ Matka ještě podala žalobu na obnovu řízení, která byla zamítnuta a potvrzující rozsudek krajského soudu nabyl právní moci 10. 10. 2005. K výkonu rozhodnutí došlo až v dubnu **2006**.

Bylo rozhodováno i ve věci Sarah Baraové, kterou její matka unesla v roce 2005 do České republiky, a ve věci bylo také nařízeno navrácení Sarah jejímu otci do Portugalska, kam v lednu 2007 odjela (nakonec se vrátila zpět do České republiky).

Kritizována byla nejen samotná rozhodnutí soudů, ale i výkon rozhodnutí, zejména v případě S. Baraové, kdy její předání mezi rodiči zabíraly televizní kamery. Stejně tak byly nedostatky v práci vytýkány Úřadu pro mezinárodní ochranu dětí v Brně.²¹⁵ Nezletilými dětmi Fiordalisiovými se zabýval i veřejný ochránce práv, který považoval řízení před obecnými soudy za nepřiměřeně dlouhé, přičemž za jeden z faktorů nepřiměřené délky řízení považoval i množství řádných a mimořádných opravných prostředků. Dále kritizoval, že smysl Úmluvy nebyl rodičům a dětem dostatečně vysvětlen a že nebyla respektována zásada rovnosti zacházení s oběma rodiči. Doporučil ministru spravedlnosti změnit občanský soudní řád tak, aby obsahoval zvláštní druh nesporného řízení podle Haagské úmluvy a aby byla zvýšena kvalifikace soudních úředníků i soudců. Upozornil, že Úřad, který vystupuje jako ústřední orgán podle Úmluvy, je často zplnomocněn zahraničním

²¹⁴ Dostupný na www.nsoud.cz.

²¹⁵ Srov. např. týdeník Euro ze dne 26. 2. 2007, článek Případ Satan versus stát, ve zprávě je uváděno celé jméno dítěte.

rodičem k zastupování a zároveň je ustanoven kolizním opatrovníkem dítěte.²¹⁶ Změny v občanském soudním řádu navrhoval ministr spravedlnosti i ministr práce a sociálních věcí, o únosech jednala Soudcovská rada České republiky. To vše nakonec přispělo k přijetí samostatné úpravy řízení o navrácení dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí. Následující část práce je věnována podrobnějšímu rozboru této úpravy, podle níž soudy postupují více než tři roky. Současně je zohledněno, že výkladu Haagské úmluvy, stejně jako nařízení Brusel IIa, byly věnovány předchozí kapitoly.

5.2. Průběh řízení o navrácení dítěte

5.2.1 Zahájení řízení

Řízení o navrácení dítěte je zahájeno dnem, kdy došel soudu návrh na jeho zahájení. Náležitosti návrhu vyplývají z článku 8 Úmluvy, současně však musí návrh obsahovat náležitosti, které předepisuje OSŘ. Vedle totožnosti účastníků, uvedení důvodů, o které navrhovatel svůj návrh na vrácení dítěte opírá, uvedení dostupných údajů o pobytu dítěte a totožnosti osoby, u níž dítě pravděpodobně je, musí být z návrhu patrné, čeho se navrhovatel domáhá, kterému soudu je určen, musí být podepsán a datován (§ 42 odst. 4, § 79 odst. 1 OSŘ). Návrh může být podán písemně; písemné podání se činí v listinné nebo elektronické podobě prostřednictvím veřejné datové sítě, telegraficky nebo telefaxem. Návrh o navrácení nezletilého dítěte není uveden mezi návrhy, u nichž je možné učinit podání ústně do protokolu (§ 42 odst. 1 OSŘ). Povinnost soudu takový návrh sepsat nevyplývá ani ze samotné Úmluvy. Přílohy, které musí být k návrhu připojeny, rovněž stanoví čl. 8 Úmluvy. K návrhu o navrácení nezletilého dítěte se váže i úprava vad podání obsažená v OSŘ, včetně povinnosti soudu vyzvat navrhovatele k jejich odstranění (popř. doplnění) podání a poučení o odmítnutí takového podání, nebudou-li vady odstraněny či podání doplněno (§ 43 odst. 2 OSŘ). Vzhledem k povinnosti ústředních orgánů poskytnout

²¹⁶ Zpráva o šetření ve věci únosu dětí ze zahraničí ze dne 20. 6. 2006, dostupná na <http://www.ebrno.info/docs/Brno/Uplatnovani-Haagske-umluv-y-v-Ceske-republice/11268/doc.html?=&ID=11268&l1=1160>.

navrhovateli právní pomoc a porady, včetně účasti právního zástupce (čl. 7 písm. g/ Úmluvy), lze očekávat užití uvedeného ustanovení OSŘ zcela výjimečně.

Návrh soud doručí žalovanému a koliznímu opatrovníkovi dítěte do vlastních rukou (§ 79 odst. 3 OSŘ). K zachování zásady rychlosti řízení o navrácení dítěte zákonodárce stanovil pro provádění úkonů soudem i k provedení právních úkonů účastníky různé pořádkové a procesní lhůty. Ve lhůtě tří dnů od zahájení řízení předně soud uloží žalovanému, aby se ve lhůtě sedmi dnů ve věci písemně vyjádřil. Současně mu uloží, aby v případě, že s návrhem na navrácení dítěte nesouhlasí, ve vyjádření vylíčil rozhodující skutečnosti, na nichž staví svoji obranu, k vyjádření připojil listinné důkazy, na nichž staví svoji obranu, označil důkazy k prokázání svých tvrzení, jakož i uvedl, zda se vzdává práva účasti na projednání věci (§ 193d OSŘ). Soud v tomto případě rozhoduje formou usnesení, které musí být žalovanému doručeno do vlastních rukou, náhradní doručení je vyloučeno.²¹⁷ Usnesení nesmí být žalovanému doručeno dříve než žaloba, neboť žalovaný by nevěděl, o jaké důvody žalobce svůj návrh opírá. Není však vyloučeno, aby bylo žalovanému doručeno současně s žalobou. Proti usnesení není odvolání přípustné (§ 202 odst. 1 písm. j/ OSŘ).

Lhůta, ve které je žalovaný povinen se vyjádřit, souvisí opět s požadavkem, aby soud ve věci zpravidla rozhodl do šesti týdnů od zahájení řízení. Současně by měla umožnit žalovanému, aby si v případě potřeby zajistil zástupce a vyjádření podal prostřednictvím něho.

Výzva obsažená v usnesení je považována za tzv. kvalifikovanou výzvu, která byla do občanskoprávního řízení opět zavedena zákonem č. 30/2000 Sb.²¹⁸ Nerespektování výzvy, jež vyjadřuje jeden z prvků koncentrace řízení, má pro žalovaného nepříznivé důsledky v té podobě, že se má za to, že žalovaný se vzdává práva účasti na projednávání věci a že proti návrhu na navrácení dítěte, který je proti němu žalobou uplatňován, nemá námitek (§ 193d odst. 3 OSŘ). Fikci uznání je však třeba vztáhnout jen na možnost soudu jednat v nepřítomnosti žalovaného. Tento názor lze odůvodnit tím, že zákon výslovně nespojuje neexistenci vyjádření s povinností soudu návrhu vyhovět.²¹⁹ Na jedné straně se lze domnívat, že se jedná opouhé pochybení zákonodárce, nelze ale vyloučit, že zákonodárce vědom si povahy

²¹⁷ K vyloučení náhradního doručování srov. § 49 odst. 5 OSŘ.

²¹⁸ Zákon č. 30/2000 Sb., kterým se mění zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

²¹⁹ Srov. § 114b odst. 5 OSŘ.

řízení a skutečnosti, že účastníkem řízení je i dítě, které má právo vyjádřit svůj názor, nechtěl k takové úpravě přistoupit.²²⁰

Následky spojené s neuposlechnutím výzvy však nastupují jen tehdy, jestliže se žalovaný bez vážného důvodu na výzvu soudu nereaguje a ani ve stanovené lhůtě soudu nesdělí, jaký vážný důvod mu v tom bránil. Soud musí o následcích spojených s neuposlechnutím výzvy žalobce poučit. Pokud by soud opomněl tuto povinnost splnit, nemohly by následky spojené se zasláním výzvy nastat.

Zásada rychlosti řízení a zajištění navrácení uneseného dítěte do místa jeho obvyklého bydliště a zásada autonomie řízení se odráží také v dalším omezení použití občanským soudním řádem upravených institutů. Řízení o navrácení dítěte nelze přerušit z důvodů uvedených v části třetí tohoto zákona s výjimkou důvodu uvedeného v § 109 odst. 1 písm. d) OSŘ. V této části upravují důvody přerušení řízení § 107, § 109 a § 110 OSŘ. Ustanovení § 107 OSŘ upravuje postup soudu v případě, že účastník ztratí po zahájení řízení způsobilost být účastníkem řízení. Způsobilost fyzických osob být účastníkem řízení zaniká smrtí nebo prohlášením za mrtvou. Zda ztráta této způsobilosti brání pokračování v řízení, závisí na povaze věci, tedy na určení, jaká je hmotně právní povaha předmětu řízení. Z povahy předmětu řízení je nepochybné, že soud řízení zastaví tehdy, zemře-li dítě, o jehož návrat se jedná. Stejně tomu bude v případě smrti žalobce. Ztratí-li způsobilost být účastníkem řízení žalovaný, lze mít za to, že je třeba řízení rovněž zastavit, neboť primárně žaloba směřuje proti němu jako porušiteli žalobcova práva péče o dítě.

Soud dále nepřeruší řízení ani v případech uvedených v § 109 OSŘ s výjimkou případu, že rozhodl, že požádá Soudní dvůr Evropských společenství o rozhodnutí o předběžné otázce.

Ustanovení § 110 OSŘ upravuje přerušení řízení v případě, že to účastníci shodně navrhnou (popř. to navrhne jeden z nich) a nedostaví se bez předchozí omluvy k jednání, nebo jestliže účastníci souhlasí s provedením mimosoudního smířčího nebo mediačního jednání. Důvod tohoto omezení lze opět spojovat se zásadou rychlosti řízení a se skutečností, že rozhodnutí o navrácení dítěte není rozhodnutím ve věci samé, jímž by se definitivně upravovaly poměry dítěte. V řízení není rovněž možné prominout zmeškání lhůty (§ 58 OSŘ), což se bude především týkat lhůty

²²⁰ Shodně Šínová, R. Několik úvah k řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí. s. 526. Wintrová, A., Dvořák, J. Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009.

k podání odvolání proti rozhodnutí, kterým soud rozhodne o návrhu na navrácení dítěte.

Usnesení § 193b odst. 3 OSŘ rovněž brání účastníkům podat žalobu pro zmatečnost nebo žalobu na obnovu řízení. Vyloučení žaloby pro zmatečnost vychází z předpokladu, že určením jediného místně příslušného soudu se eliminuje možnost vzniku vad řízení, v důsledku nichž je žaloba podávána. Přípustná není ani obnova řízení, jež slouží k nápravě pravomocně skončených věcí, v nichž došlo k neúplnému nebo nesprávnému zjištění skutkového stavu.²²¹

5.2.2 Příslušnost soudu

K řízení je věcně příslušný okresní soud. Místně příslušným je soud, v jehož obvodu má sídlo Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (§ 88 písm. q/ OSŘ, zákonodárce v § 273 odst. 7 odkazuje na písm. p/). Tímto soudem je v současné době Městský soud v Brně a odvolacím soudem Krajský soud v Brně. Důvodem zvláštní úpravy místní příslušnosti soudu byla snaha zákonodárce, aby s ohledem na počet žalob a vymezenou problematiku ve věcech rozhodovali specializovaní soudci., přičemž výběr místní příslušnosti je vázán k sídlu Úřadu jako ústředního orgánu ve smyslu čl. 6 Úmluvy. Městský soud v Brně je příslušný i pro nařízení a provedení výkonu rozhodnutí (§ 273 odst. 7 OSŘ). V řízení před soudem prvního stupně jedná a rozhoduje samosoudce (§ 36a odst. 2 OSŘ).

5.2.3 Účastníci řízení

Ustanovení § 193a OSŘ definuje účastníky řízení tak, že jsou jimi a) ten, jehož právo na péči o dítě, vykonávané podle právního řádu státu, v němž dítě mělo svůj obvyklý pobyt bezprostředně před přemístěním nebo zadržením, bylo porušeno (žalobce), b) ten, kdo právo na péči o dítě, vykonávané podle právního řádu státu, v němž dítě mělo svůj obvyklý pobyt bezprostředně před přemístěním nebo zadržením, porušuje (žalovaný), a c) dítě. Okruh účastníků je vymezen způsobem

²²¹ Důvodová zpráva k zákonu č. 295/2008 Sb., Zvláštní část, bod 11.

stanoveným v § 94 odst. 2 OSŘ²²². Označení prvních dvou účastníků jako žalobce a žalovaný má zřejmě svůj původ v názoru předkladatelů zákona č. 295/2008 Sb., že se jedná o řízení sporné²²³. Žalobcem bude, jak již bylo vysvětleno v části zabývající se řízením o navrácení dítěte podle Haagské úmluvy, nejčastěji rodič, může jím být prarodič, či jiná osoba, ústav nebo instituce, jež skutečně vykonávala právo péče předtím, než došlo k jeho porušení. Žalovaným je ten, kdo výkonu tohoto práva brání, tedy nejčastěji rodič, který dítě unesl. Také z rozhodnutí českých soudů zatím vyplývá, že únoscem dítěte byl vždy jeho rodič. Účastníkem řízení je i dítě, o jehož návratu se jedná. Protože nezletilé dítě nemá procesní způsobilost v plném rozsahu (§ 20 odst. 1 OSŘ), musí být zastoupeno tzv. kolizním opatrovníkem, kterého mu ustanovuje Městský soud v Brně. Opatrovníkem bývá zpravidla ustanoven orgán sociálně - právní ochrany, a to obecní úřad obce s rozšířenou působností.²²⁴

Zákon dále přiznává v řízení o navrácení nezletilého dítěte procesní způsobilost nezletilému rodiči staršímu šestnácti let. Nedosáhl-li tohoto věku, může předseda senátu rozhodnout, že musí být v řízení zastoupen svým zákonným zástupcem (§ 193a odst. 2 OSŘ). Jsou-li pro ustanovení zástupce splněny zákonem stanovené předpoklady, tj vyžadují-li to okolnosti případu,²²⁵ je soud povinen zástupce ustanovit a odstranit tak nedostatek podmínek řízení (§ 104 odst. 2 OSŘ). Nejčastěji takovou okolností bývá složitost projednávané věci, popř. nevyzrálост nezletilého rodiče.

Účastníci mohou před soudem vystupovat samostatně nebo mohou být zastoupeni, povinné zastoupení účastníků advokátem není vyžadováno. Účastníci při splnění podmínek stanovených zákonem mohou rovněž požádat soud, aby jim byl k ochraně jejich zájmů ustanoven zástupce (§ 30 OSŘ).

Se zavedením zvláštního řízení o návrat nezletilého dítěte byla také upravena možnost státního zastupitelství vstoupit do tohoto řízení (§ 35 odst. 1 písm. n/ OSŘ), soud ale nemá povinnost o zahájení řízení státního zastupitelství informovat (§ 35 odst. 4 OSŘ). Cílem navrhované změny je dosažení vyšší akceschopnosti státního

²²² Podle § 94 odst. 2 OSŘ účastníky řízení jsou také navrhovatel a ti, které zákon za účastníky označuje.

²²³ Viz zmiňovaná důvodová zpráva k bodu 11.

²²⁴ § 17 zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně - právní ochraně, ze znění pozdějších předpisů.

²²⁵ Podle § 23 OSŘ vyžadují-li to okolnosti případu, může předseda senátu rozhodnout, že fyzická osoba, která nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, musí být v řízení zastoupena svým zákonným zástupcem, i když jde o věc, v níž by jinak mohla jednat samostatně.

zastupitelství a soudu k zajištění ochrany dítěte,²²⁶ přičemž veřejný zájem státního zastupitelství²²⁷ na vstupu do řízení lze tak spatřovat v naplnění cílů Úmluvy. V tomto směru činí státní zastupitelství všechny kroky k objasnění, zda lze v konkrétní věci Úmluvu aplikovat, zda nejsou dány důvody pro nenavrácení dítěte, může navrhnout soudu přijmout vhodná opatření k zajištění podmínek pro navrácení dítěte (viz dále). Ke vstupu do řízení u soudu prvního stupně je příslušné Městské státní zastupitelství v Brně.²²⁸

5.2.4 Povaha řízení o navrácení nezletilého dítěte

Jednou z otázek, která úprava řízení o navrácení dítěte vzbuzuje, je jeho povaha, tedy posouzení, zda se jedná o řízení sporné či nesporné, na které se civilní řízení tradičně dělí. Vyřešení této otázky má totiž vliv na další průběh řízení, na práva a povinnosti účastníků i povinnosti soudu.

Mezi řízením sporným a nesporným existuje několik základních rozdílů. První z nich spočívá v jejich účelu. Zatímco ve sporném řízení jde o ochranu porušeného nebo ohroženého práva, v případě nesporného řízení jde o úpravu právních vztahů mezi účastníky do budoucnosti. Meritorní rozhodnutí vydaná ve sporném řízení jsou převážně deklaratorní (konstitutivní povahu má např. rozhodnutí o rozvodu manželství), kdežto prakticky všechna rozhodnutí vydaná v nesporných řízeních mají povahu konstitutivní.²²⁹ Dále je u obou druhů řízení jinak vymezen okruh účastníků. Zatímco ve sporném řízení jsou účastníky řízení žalobce a žalovaný, kteří mají postavení procesních stran, v řízení nesporném je okruh účastníků stanoven v § 94 OSŘ. Účastníkem řízení je vždy navrhovatel a ti, o jejichž právech nebo povinnostech má být v řízení jednáno, nebo ti, které zákon za účastníky označuje, účastenství je tak založeno na postavení účastníka ve sféře hmotného práva. Podstatný rozdíl je i ve způsobu zahájení řízení; zatímco sporná řízení se zahajují na návrh, nesporná řízení lze zahájit na návrh i bez návrhu. Konečně ve sporném řízení se především prosadí zásada projednací, kdy za výsledek řízení jsou odpovědni

²²⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 295/2008 Sb.

²²⁷ § 1 odst. 1 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství.

²²⁸ § 7 odst. 2 zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství.

²²⁹ Winterová, A. a kol. Civilní právo procesní, 6. aktualizované vydání doplněné o předpisy evropského práva, Praha Linde. 2011, s. 359.

účastníci, kdežto v řízení nesporném se uplatňuje zásada oficiality, která s sebou nese i určitá omezení účastníků disponovat řízením a předmětem řízení.²³⁰

Důvodová zpráva k zákonu č. 295/2008 Sb. označuje řízení o navrácení dítěte jako řízení sporné, byť se v něm prolínají prvky jak sporného, tak nesporného řízení, a odkazuje na zmíněný rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 28. 11. 2006, sp. zn. 30 Cdo 1931/2006, v němž se Nejvyšší soud vyslovil jednak k otázce přípustnosti dovolání, a jednak k otázce dokazování. V odůvodnění rozsudku Nejvyšší soud mimo jiné k matkou tvrzené újmě podle čl. 13 písm. b) Úmluvy uvedl, že „přestože matka v těchto ohledech sice rozhodné okolnosti tvrdila, avšak k jejich prokázání navrhovala důkazy až v odvolacím řízení, bylo již na soudu prvního stupně, aby ji o povinnosti důkazní náležitě poučil (§ 118a odst. 3 o. s. ř.), což v daném případě - jak z obsahu spisu vyplývá - neučinil, a pro odvolací soud proto nepřicházel v úvahu jiný postup, než kasace rozhodnutí soudu prvního stupně, na němž bylo, aby případně provedl i další důkazy účastníky nenavržené (§ 120 odst. 3 o. s. ř.), např. psychodiagnostické posouzení dopadu návratu dítěte bez matky do výchovného prostředí otce, jak matka uvádí v dovolání.“

Z úpravy řízení je zřejmé, že v něm lze nalézt prvky, které jsou typické pro řízení sporné, tak prvky, které jsou tradiční pro řízení nesporné. K těm prvním patří způsob zahájení řízení – na návrh. Možnost zahájení řízení jen tímto způsobem je však logická a vychází ze smyslu Haagské úmluvy, že bylo porušeno právo péče o dítě nějaké osoby. Není-li nikdo, kdo by porušení namítal, není možné ani zahajovat řízení o navrácení dítěte.

Dalším znakem sporného řízení je koncentrace řízení v podobě výzvy podle § 193d OSŘ a možnost rozhodnout ve věci bez nařízení jednání (§ 115a OSŘ vylučuje možnost rozhodnout bez nařízení jednání ve věcech uvedených v § 120 odst. 2 OSŘ, přičemž řízení o navrácení dítěte v tomto ustanovení uvedeno není). Naproti tomu způsobem typickým pro nesporná řízení jsou vymezení účastníci řízení (§ 94 odst. 2 OSŘ), ačkoliv označení žalobce a žalovaný je naopak znakem sporného vymezení účastenství. Pro závěr o nesporném řízení svědčí také zařazení do zvláštních ustanovení hlavy páté OSŘ, nevypuštěním slov „o navrácení dítěte“ z § 176 odst. 1 a 3 OSŘ, který se týká péče soudu o nezletilé, z čehož lze následně odvodit povinnost soudu postupovat podle § 120 odst. 2 OSŘ, tj. provést i jiné

²³⁰ Winterová, A. a kol. Civilní právo procesní, 6. aktualizované vydání doplněné o předpisy evropského práva, Praha Linde. 2011, s. 362.

důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, než byly účastníky navrhovány. V této souvislosti je však vysloven i názor, že se jedná o pozůstatek dřívější právní úpravy.²³¹ Rovněž možnost činit vhodná opatření i bez návrhu (§ 74, § 193c OSŘ) svědčí ve prospěch názoru, že se jedná o řízení nesporné. Tento názor je zastáván také v odborných publikacích²³² a přiklání se k němu i autorka. Za nesporné řízení považuje řízení o navrácení nezletilého dítěte i Slovenská republika, kde je řízení upraveno v § 176 odst. 2 Občianskeho súdného poriadku.²³³ Objevují se však i opačné názory, že se jedná o sporné řízení, jež vykazuje i určité znaky řízení nesporného.²³⁴ Tento názor je opírá o povahu celého řízení a zejména o otázku unesení důkazního břemene. Samotnou Úmluvou je totiž vymezeno, co musí tvrdit a prokázat žalobce a co žalovaný. Míra rozložení břemene tvrzení a důkazního břemene, resp. poměr rozložení zásady vyšetřovací a zásady projednací je považován za klíčovou otázku pro rozlišení prvků sporného a nesporného řízení.²³⁵

5.2.5 Zajištění podmínek pro navrácení dítěte

Řízení o navrácení dítěte je nutné vést tak, aby byl co nejrychleji dosažen cíl Haagské úmluvy. Napomoci tomu má i úprava, která umožňuje soudu přijmout i bez návrhu taková opatření, která povedou k zajištění podmínek pro navrácení dítěte. Demonstrativní výčet těchto opatření občanský soudní řád upravuje v § 193c odst. 1. Předně jsou to opatření k soudnímu dohledu nad pohybem dítěte na území státu. Účelem těchto opatření je zabránit nekontrolovatelnému cestování po republice a popř. skrývání se s dítětem. V rámci těchto opatření může soud např. žalované osobě

²³¹ Wintrová, A. a kol. Civilní právo procesní, 6. aktualizované vydání doplněné o předpisy evropského práva, Praha Linde. 2011, st.377.

²³² Např. Drápal, L., Bureš, J. a kol. Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. I. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1439, David, L; Ištvanek, F; Javůrková, N; Kasíková, M; Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009, s. 988, Wintrová, A. a Dvořák, J. Pocta Sentě Radvancové k 80. narozeninám, Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009, s. 520 až 522.

²³³ Zákon č. 99/1963 Z. z., ve znění pozdějších předpisů.

²³⁴ Janočková, Michaela; Sedlák, Petr. Povaha řízení dle ustanovení § 193a a násl. o. s. ř.. Právní fórum, 2009, číslo 7, s. 287.

²³⁵ Janočková, Michaela; Sedlák, Petr. Povaha řízení dle ustanovení § 193a a násl. o. s. ř.. Právní fórum, 2009, číslo 7, s. 287.

nařídít, aby nahlásila změnu pobytu dítěte na území České republiky, popř. může stanovit nad pohybem dítěte přímo dohled.

Smyslem dalších opatření je zabránit dítěti opustit území státu bez souhlasu soudu. Učinit taková opatření jsou na místě vždy, existují-li signály o tom, že žalovaný chce s dítětem ze země vycestovat a zmařit tak jeho případné navrácení. V tomto případě může soud např. učinit opatření k odevzdání cestovního pasu dítěte. Konečně soud učiní opatření k zabránění narušení osobních vazeb mezi dítětem a žalobcem. V rámci nich může soud např. nařídít žalované osobě zdržet se jednání, kterými může být osobní vazba mezi žalobcem a dítětem narušena, zdržet se kontaktu dítěte se třetí osobou apod.

Jaká vhodná opatření soud zvolí, bude vždy záviset na okolnostech konkrétního případu, popř. na návrhu účastníků. Autorce je známo, že soud v rámci zmiňovaného ustanovení například stanovil dohled nad pohybem dítěte na území České republiky, žalované osobě přikázal nahlásit každou změnu svého pobytu s nezletilým dítětem a zakázal jí vycestovat mimo území České republiky bez souhlasu soudu.

Protože přijetí opatření znamená současně omezení práv některého z účastníků, musí být přijatým opatřením omezena jen v takovém rozsahu, jenž postačuje k dosažení sledovaného cíle.²³⁶ Otázkou svobody pobytu a pohybu v souvislosti s omezením možnosti vycestovat z České republiky se zabýval v nedávné době Ústavní soud.

V daném případě soud prvního stupně předběžným opatřením uložil otci B. G. zdržet se vycestování s nezletilou V. G. mimo území České republiky do právní moci rozhodnutí téhož soudu o úpravě poměrů nezletilé pro dobu do a po rozvodu manželství. Usnesením odvolacího soudu bylo usnesení soudu prvního stupně k odvolání otce potvrzeno. Stěžovatelé B. G. a V. G. tvrdili, že těmito rozhodnutími bylo porušeno jejich právo jako občanů Francouzské republiky pobývat na jejím území a kdykoliv se tam vrátit, jež je zaručeno Všeobecnou deklarací lidských práv a dalšími mezinárodními smlouvami včetně Listiny základních práv a svobod. Soud prvního stupně usnesení o předběžném opatření vydal k návrhu matky, jenž byl motivován obavami z uskutečnění výhrůžek otce, že s nezletilou vyjede do Francie a zůstane tam s ní. Nezletilá má státní příslušnost České republiky i státní příslušnost Francouzské republiky. Ústavní soud v nálezu ze dne 3. 3. 2011, sp. zn. II. ÚS 2471/10, uvedl, že ústavněprávní opodstatněnost omezení základních práv a svobod je dána povinností státu provést spravedlivé řízení v souladu s vlastními pozitivními povinnostmi na poli základních práv a svobod. Ochrana sledovaných práv, k níž je stát pozitivně povinen, je zásadně až

²³⁶ Srov. např. nálezy Ústavního soudu ze dne 1. 3. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 8/06.

výsledkem celého konkrétního řízení, v jehož průběhu mohou, či dokonce musí být práva jednotlivých účastníků omezena, a to přiměřeně ke sledovanému cíli. Pro jeho dosažení, pokud jde o rozhodnutí ve věcech rodičovské zodpovědnosti, je nezbytné, aby měl možnost efektivně rozhodnout zákonný soudce. Je zásadně v rozporu s touto hodnotou, pokud by mělo být dítě některým z rodičů z jakéhokoliv důvodu uneseno jinam. Na ochranu této hodnoty existuje jak instrument Evropské unie (nařízení Brusel IIa), tak instrument celosvětový (Úmluva). Těmito instrumenty je pro sledovaný účel zrelativizováno jinak obecně platné právo svobody pohybu a pobytu, tedy nejen v rámci Evropské unie²³⁷.

Přijaté závěry jsou bezpochyby uplatnitelné i v případě rozhodování o vhodných opatřeních v řízení o navrácení dítěte. Soud o přijetí opatření rozhodne na návrh některého z účastníků (takový návrh může být již obsažen v návrhu na zahájení řízení), popř. o nich musí rozhodnout i bez návrhu. Učiní tak bezodkladně, tedy poté, co zjistí, že je dán důvod k přijetí konkrétního opatření, a zpravidla rozhodne bez slyšení účastníků. Není však vyloučeno, aby soud o přijetí vhodného opatření, nařídil-li jednání ve věci, rozhodl v rámci něho. Soud rozhoduje formou předběžného opatření. Proti usnesení, jímž bylo takové předběžné opatření uloženo, není odvolání přípustné (§ 202 odst. 1 písm. I/ OSŘ).

Soud může také rozhodnout o prozatímní úpravě styku žalobce s dítětem. V tomto případě tak může učinit jen tehdy, podá-li žalobce takový návrh a osvědčí-li zároveň právo péče na dítě (§ 193c odst. 2 OSŘ). Důvodem, proč je úprava styku vázána na návrh, je skutečnost, že nelze žalobce ke styku s dítětem nutit, neboť on sám musí vyhodnotit, zda lze případný styk uskutečnit. Zpravidla zváží, zda může za dítětem přijet s ohledem na svůj zdravotní stav, na finanční náročnost cesty, popř. zda případnému styku (i telefonickému) nebrání jazyková bariéra, neovládá-li dítě jazyk, jakým žalobce hovoří, apod. Podá-li žalobce návrh, musí současně osvědčit právo péče o dítě. Soudu v tomto směru postačí, jeví-li se jako pravděpodobné, že žalobce právo péče o dítě má. To žalobce obvykle doloží listinou vydanou příslušným orgánem v zemi obvyklého bydliště dítěte. I v tomto případě soud rozhodne formou předběžného opatření. Protože se jedná jen o prozatímní úpravu, bude se styk dle ní uskutečňovat do doby pravomocného rozhodnutí o navrácení dítěte.

²³⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 3. 3. 2011, sp. zn. II. ÚS 2471/10.

5.2.6 Nařízení jednání

Úprava řízení o návrat dítěte nevylučuje, aby soud rozhodl bez nařízení jednání, jsou-li pro takový postup splněny zákonem stanovené podmínky. Může k tomu dojít tehdy, má-li se za to, že žalovaný proti návrhu na navrácení dítěte nemá námitky, tedy že nereagoval v sedmidenní lhůtě bez vážného důvodu na výzvu soudu a ani nesdělil, jaký vážný důvod mu v tom bránil. Dále soud nenařídí jednání tehdy, jestliže lze rozhodnout jen na základě účastníky předložených listinných důkazů a účastníci se práva účasti na projednání věci vzdali, popřípadě souhlasí s tím, že věc bude bez projednání nařízena. Stejně je tomu v případě, že se má za to, že se účastníci práva na projednání věci vzdali nebo že s rozhodnutím věci bez nařízení jednání souhlasí. Taková situace nastane v případě výzvy adresované žalobci a dítěti, aby se vyjádřili k nařízení jednání, kdy soud, aby omezil následky spojené s jejich případnou pasivitou, připojí doložku, že nevyjádří-li se v určité lhůtě, bude se předpokládat, že nemají námitky. Rozhodování bez nařízení jednání lze však považovat za výjimečné, o čemž svědčí i zkušenosti českých soudů, resp. nyní Městského soudu v Brně, neboť žalovaný, který chce zabránit návratu dítě do místa jeho obvyklého bydliště, na nařízení řízení trvá²³⁸.

Nelze-li jen na základě účastníky předložených listinných důkazů rozhodnout, soud nařídí jednání, k němuž předvolá účastníky, popř. další osoby, jejichž přítomnosti je třeba. Jednání ve věci o navrácení dítěte je veřejné, veřejnost může být vyloučena jen ze zákonem stanovených důvodů (§ 116 odst. 2 OSŘ), i v takovém případě však musí být rozsudek vyhlášen veřejně. Při jednání provede účastníky navržené důkazy, pokud se vztahují k právně významným skutečnostem věci, v jakém rozsahu provede i další důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu, které nebyly účastníky navrženy, bude záviset na úvaze soudu, o jaký druh řízení se jedná. Při závěru, že se jedná o sporné řízení, k čemuž se kloní Městský soud v Brně,²³⁹ je vlastní iniciativa soudu omezena tím, že může provést jiné než účastníky navržené důkazy v případech, kdy jsou potřebné ke zjištění skutkového stavu a vyplývají-li z obsahu spisu (§ 120 odst. 3 OSŘ). Při závěru o nesporném řízení soud provede i další důkazy potřebné ke zjištění skutkového stavu (§ 120 odst. 2 OSŘ). Ani

²³⁸ Vystoupení JUDr. Grimmové, soudkyně Městského soudu v Brně, na setkání členů Vnitřní soudní sítě pro spolupráci ve věcech občanských a obchodních dne 9. 12. 2011.

²³⁹ Totéž vystoupení JUDr. Grimmové.

v nesporném řízení však nejde o povinnost soudu pátrat po důkazech, neboť ani vyšetřovací zásada sama o sobě nenahrazuje na prvním místě stojící důkazní aktivitu účastníka řízení.²⁴⁰ Proto ve světle tohoto názoru by měl být vykládán náleží Ústavního soudu České republiky ze dne 7. 12. 2000, sp. zn. III. ÚS 440/2000, který se problematikou protiprávního přemístění dítěte zabývá.

V dané věci nezletilá K. se narodila v České republice ze smíšeného manželství Češky a Izraelce žijícího zde, které bylo uzavřeno v roce 1991. Poté se rodina přestěhovala do Izraele, kde žili osm let. Následně matka se souhlasem otce nezletilé s nezletilou K. odjela do České republiky a odmítla se do Izraele vrátit. Po devíti měsících podal otec návrh na navrácení dítěte. Matka tvrdila, že se únosu dítěte nedopustila, protože otec s návratem do České republiky souhlasil, že otec neplatí výživné, že dcera si již v České republice zvykla a že by pro ni návrat do Izraele představoval traumatizující zážitek. Okresní soud nařídil navrácení dítěte a vyslovil předběžnou vykonatelnost rozsudku. Odvolací soud rozsudek okresního soudu potvrdil, přičemž neshledal důvody pro nenavrácení dítěte podle § 13 odst. 2 písm. b) Haagské úmluvy. Ve vyjádření k ústavní stížnosti uvedl, že výslech nezletilé K neprovedl.

Ústavní soud dospěl k závěru, že „... Jestliže je dětem obecně zaručena ochrana nejen zákonná, ale i ústavní, je nutno tyto zákonné a ústavní garance při jejich aplikaci v konkrétní věci podložit co nejpečlivěji zjištěným skutkovým stavem a stejně pečlivě z něj odvozeným právním posouzením; z hlediska aplikace Úmluvy (jejího čl. 13) to znamená, že eliminující důvody návratu dítěte do místa bydliště otce (čl. 3) musí být zjištěny a objasněny natolik dostatečně, aby hrozba vážného nebezpečí fyzické nebo duševní újmy, příp. nesnesitelná situace z přikázaného návratu byly s co nejvyšší mírou pravděpodobnosti vyloučeny...“²⁴¹

Jestliže došlo k nařízení jednání, lze předpokládat, že soud vedle listinných důkazů vyslechne účastníky řízení či svědky, není zcela vyloučen ani důkaz znaleckým posudkem. Ustanovení § 100 odst. 4 OSŘ speciálně upravuje výslech dítěte tak, že v řízeních, v nichž je nezletilé dítě účastníkem, je třeba zjistit jeho názor na věc, je-li schopno formulovat své názory. Názor dítěte se zásadně zjišťuje jeho výslechem, a to i bez přítomnosti dalších osob, existuje-li nebezpečí, že by mohly ovlivnit dítě tak, že by nevyjádřilo svůj vlastní názor. Názor dítěte lze zjistit i

²⁴⁰ Srov. Drápal, L., Bureš, J. a kol. Občanský soudní řád I. § 1 – 200za. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, s. 866.

²⁴¹ Ústavní náleží je uveřejněn na <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=36893&pos=1&cnt=1&typ=result>. Lze ho také nalézt zatím jako jediné rozhodnutí v databázi INCADAT.

prostřednictvím jeho zástupce, popř. příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Ve shora citovaném nálezu Ústavní soud zaujal stanovisko i k výsledku nezletilého dítěte, které odvolací soud nevyslechl s ohledem na jeho věk a s ohledem na výhrady ke znaleckému posudku předloženému matkou. Ústavní soud ve věci provedl důkaz znaleckým posudkem předloženým opatrovníkem, z něhož zjistil, že vyspělost nezletilé (v té době devítileté) odpovídá nadprůměrné úrovni.... a je na úrovni vyspělého dítěte mladšího školního věku.... je tak schopna v konkrétních záležitostech vyjádřit své potřeby. Podle Ústavního soudu byly proto závěry odvolacího soudu stran úrovně a psychické vyspělosti nezletilé předčasné.

Jednání je třeba vést tak, aby věc byla bez průtahů projednána, a odročit ho lze jen z důležitých důvodů, které musí být účastníkům sděleny. Rozhodnutí se zpravidla vyhláší hned po skončení jednání, popř. soud může jednání k vyhlášení rozsudku odročit nejdéle na dobu deseti dnů.

5.2.7. Rozhodnutí

Nejsou-li důvody pro jiný postup, soud rozhodne ve věci samé, což znamená, že buď nařídí návrat dítěte nebo návrh zamítne. Podkladem pro jeho rozhodnutí budou výsledky řízení, tj. zjištěný skutkový stav věci (§ 153 odst. 1 OSŘ). V některých případech může soud podmínit nebo podmíněně odložit navrácení dítěte. Učiní tak tehdy, bude-li požadovat, aby žalobce splnil přiměřené záruky nebo aby orgány státu, do něhož má být dítě navraceno, vydaly rozhodnutí nebo učinily jiná opatření (§ 193e odst. 3 OSŘ). Využití této možnosti lze již zaznamenat v rozhodovací činnosti našich soudů.

V projednávané věci matka s nezletilým dítětem předškolního věku odjela na základě dohody s jeho otcem a jejím manželem v červenci 2008 z Velké Británie do České republiky. Do Velké Británie, kam se měla vrátit v září 2008, však již neodjela. Uváděla, že ji manžel fyzicky napadal, z důvodu svého vyznání neuznával rovnoprávnost mužů a žen, že nemohla chodit pracovat, že dítě hovoří pouze česky a že má určité zdravotní problémy. Otec podal návrh na zahájení řízení o navrácení dítěte. Soud prvního stupně nařídil návrat dítěte do jeho obvyklého bydliště ve Spojeném království Velké Británie a Severního Irska (dále také jen Velká Británie). Odvolací soud rozsudek soudu prvního stupně potvrdil. Vyšel také ze zjištění, že místem obvyklého bydliště nezletilého dítěte byla Velká Británie a že žalovaná protiprávně dítě z jeho obvyklého bydliště odvezla. Současně uvedl, že nejsou důvody pro použití čl. 13 Úmluvy a že ve Velké Británii je zajištěna lékařská péče stejně

jako v každém jiném státě Evropského společenství. K soužití rodičů nezletilého dítěte uvedl, že je právem žalované zvolit si svobodně životního partnera, tím ovšem na sebe bere rizika s touto volbou spojená. Odvolací soud však v zájmu komplexní ochrany práv dítěte a žalované podmínil rozhodnutí o navrácení dítěte splněním přiměřených záruk žalobcem. Tyto záruky byly vtěleny do opatření orgánu státu, do něhož má být dítě navraceno, nicméně s ohledem na spornou otázku délky trvání těchto záruk, soud uložil žalobci povinnost, aby v případě návratu žalované do Velké Británie, a to až do rozhodnutí soudu příslušného pro Spojené království Velké Británie a Severního Irska o úpravě práv a povinností rodičů k nezletilému dítěti, opustil bývalý manželský domov, umožnil matce nezletilého tento domov užívat a zdržel se odebrání nezletilého z péče jeho matky.²⁴²

Soud rozhoduje rozsudkem, který musí obsahovat veškeré náležitosti předepsané v § 157 OSŘ, především je třeba, aby soud náležitě své rozhodnutí odůvodnil a aby jeho odůvodnění bylo přesvědčivé. Současně musí soud v případě, že ve věci nerozhodne do šesti týdnů, uvést důvody, které mu v tom zabránily. Rozsudek je předběžně vykonatelný, což znamená, že soud určí lhůtu k navrácení dítěte do místa jeho obvyklého bydliště od doručení rozsudku žalovanému.²⁴³ Odložit předběžnou vykonatelnost rozhodnutí může v případě podání odvolání usnesením odvolací soud, a to jen tehdy, že dosud k navrácení dítěte nedošlo (§ 211b OSŘ). K odložení vykonatelnosti rozhodnutí zřejmě dochází dnem, v němž bylo usnesení odvolacího soudu doručeno žalobci.²⁴⁴ V praxi odložení vykonatelnosti bude především znamenat, že nelze provést výkon rozhodnutí odnětím dítěte žalovanému a jeho předání žalobci (viz dále Výkon rozhodnutí).

Protože rozhodnutím o navrácení dítěte se řízení končí, je třeba rozhodnout i o nákladech řízení, a to nejen účastníků řízení, ale i případných nákladů státu, které mohly vzniknout v souvislosti s výsledkem svědků či prováděním důkazu znaleckým posudkem.

Opravným prostředkem proti rozsudku, jímž bylo nařízeno navrácení dítěte nebo jímž byl návrh zamítnut, je odvolání, které se podává do patnácti dnů od doručení písemného vyhození rozsudku u Městského soudu v Brně (§ 204 odst. 1 OSŘ). Na rozdíl od dřívější právní úpravy je dovolání ve věcech o navrácení dítěte

²⁴² Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 1. 9. 2009, sp. zn. 20 Cdo 395/2009.

²⁴³ § 162 odst. 1 písm. b) OSŘ, § 160 odst. 4 OSŘ.

²⁴⁴ Srov. Drápal, L., Bureš, J. a kol. Občanský soudní řád II. § 201 až 376. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, s. 1693.

od 1. 10. 2008 nepřípustné.²⁴⁵ Tímto opatřením bylo sledováno zamezit nedodržování šestitýdenní lhůty pro rozhodnutí předvídané Úmluvou a nařízením Brusel IIa.²⁴⁶ Pro srovnání lze uvést, že např. ve Slovenské republice je nadále dovolání za zákonem stanovených podmínek přípustné, přípustné je i mimořádné dovolání generálního prokurátora (§ 236 a násl., § 243e a § 243f zákona č. 99/1963 Z. z.).

Soud má současně povinnost poučit účastníky o možnosti výkonu rozhodnutí odnětím dítěte (§ 193e odst. 4 OSŘ). Jejich poučení již v nalézacím řízení by mělo motivovat zúčastněné osoby, aby k navrácení dítěte došlo bez zásahu soudu a způsobem co nejšetrnějším vůči dítěti.

5.2.8 Výkon rozhodnutí

Řízení o výkon rozhodnutí je samostatný druh občanskoprávního řízení, jenž slouží k vynucení splnění povinnosti, která byla uložena povinné osobě v řízení nalézacím.²⁴⁷ Jak již bylo zmíněno výše, k přijetí zvláštní úpravy řízení o navrácení dítěte došlo také v souvislosti s kritikou úpravy předběžných opatření a výkonu rozhodnutí v OSŘ. Novela tohoto zákona provedená zákonem č. 295/2008 Sb. proto přinesla některé změny ve výkonu rozhodnutí o výchově nezletilých dětí, jež se dotýkají i výkonu rozhodnutí o navrácení dítěte. Pro potřeby předmětu práce je třeba k úpravě výkonu rozhodnutí zmínit, že před nařízením výkonu rozhodnutí může soud, shledá-li pro to zvláštní důvody, vyzvat toho, kdo se nechce podrobit soudnímu rozhodnutí nebo soudem schválené dohodě o výchově nezletilých dětí a o úpravě styku s nimi anebo rozhodnutí o navrácení dítěte (dále též povinná osoba), aby takové rozhodnutí či dohodu plnil a poučí ho o možnosti výkonu rozhodnutí ukládáním pokut nebo odnětím dítěte. Stejně postupuje v případě, kdy účastník nebyl v soudním rozhodnutí nebo dohodě o výkonu rozhodnutí poučen. Soud také může požádat o spolupráci v působení na povinnou osobu příslušný orgán sociálně-právní

²⁴⁵ § 237 odst. 2 písm c) OSŘ dovolání podle odstavce 1 není přípustné ve věcech mezinárodních únosů dětí podle mezinárodní smlouvy, která je součástí právního řádu, nebo podle přímo použitelného předpisu Evropských společenství.

²⁴⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 295/2008 Sb., Zvláštní část, bod 15.

²⁴⁷ Srov. Wintrová, A. a kol., Civilní právo procesní, 6. aktualizované vydání doplněné o předpisy evropského práva, Praha. Linde. 2011.

ochrany dětí (§ 272 OSŘ). Pokud jde o prostředky, kterými lze přimět povinnou osobu, aby povinnost ze soudního rozhodnutí nebo soudem schválené dohody plnila, soud může uložit povinné osobě pokutu až do výše 50 000,- Kč, v případě, že je to účelné, i opakovaně. Dále soud může povinné osobě uložit na dobu nejvýše tří měsíců účast na mimosoudním smířčím nebo mediačním jednání nebo na rodinné nebo jiné vhodné terapie. Stejně tak, je-li to v zájmu dítěte, může stanovit plán navykacího režimu, a to tak, aby byl umožněn postupný kontakt dítěte s osobou oprávněnou ke styku. Konečně lze nařídit výkon rozhodnutí odebráním dítěte.

Jedná-li se o výkon rozhodnutí o navrácení dítěte, kdy zpravidla ještě před zahájením soudního řízení i v průběhu něho probíhají jednání o smírném řešení věci na půdě Úřadu, orgánu sociálně-právní ochrany dítěte nebo v advokátní kanceláři některého ze zástupců účastníků, je logické, že bude přímo nařízen výkon rozhodnutí odebráním dítěte, aby nedocházelo k dalšímu odloučení dítěte od osoby, které svědčí právo péče o dítě, a odvyknutí si prostředí, ve kterém dítě před jeho protiprávním přemístěním žilo.

Jakým způsobem má být obecně při výkonu rozhodnutí odebráním dítěte postupováno, podrobně upravuje zvláštní předpis, který zároveň stanoví, že se přiměřeně užije i na výkon rozhodnutí podle Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí z 25.10.1980 a podle Nařízení Rady ES č. 2201/2003 ze dne 27.11.2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti.²⁴⁸ Předpis klade důraz na ochranu práv a zájmů dítěte, na povinnost osob provádějících výkon rozhodnutí poskytnout dítěti potřebné vysvětlení nastalé situace, a to způsobem odpovídajícím věku a rozumové vyspělosti dítěte, a na spolupráci soudu s příslušným orgánem sociálně-právní ochrany dětí.

²⁴⁸ Srov. 142/2007-ODS-Org Instrukce Ministerstva spravedlnosti, Ministerstva vnitra, Ministerstva zdravotnictví, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy a Ministerstva práce a sociálních věcí ze dne 5. dubna 2007, kterou se upravuje postup při výkonu soudních rozhodnutí o výchově nezletilých dětí, § 16.

5.3 Postavení Úřadu pro mezinárodní ochranu dětí

V 2. kapitole byla věnována pozornost postavení a úkolům ústředních orgánů, jejichž založení vyžaduje čl. 6 Haagské úmluvy. Postavení ústředního orgánu v České republice zastává Úřad pro mezinárodní ochranu dětí se sídlem v Brně.

Úřad byl zřízen zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále též jen „z. č. 359/1999 Sb.“), a má postavení správního úřadu s celostátní působností. Je podřízen Ministerstvu práce a sociálních věcí a v jeho čele stojí ředitel, kterého jmenuje a odvolává ministr práce a sociálních věcí (§ 3). Úřad navázal na činnost Ústředí pro mezinárodněprávní ochranu mládeže (dále jen „Ústředí“), jehož hlavní činnosti také bylo zajišťovat v mezinárodním měřítku právní ochranu dětí. Úřad převzal práva a závazky, které ke dni účinnosti zákona č. 359/1999 Sb. Ústředí mělo (ke dni 1. 4. 2000), včetně těch, které vyplývaly z pracovněprávních vztahů zaměstnanců Ústředí. Jeho hlavní činnosti jsou uvedeny v § 25, 35 a 36 zákona č. 359/1999 Sb.

Úřad zajišťuje sociálně-právní ochranu²⁴⁹ ve vztahu k cizině k dětem, které mají na území České republiky trvalý pobyt, popř. splňují některou z dalších podmínek stanovených v § 2 zákona č. 359/1999 Sb. K zajištění těchto úkolů vykonává funkci přijímajícího a odesílajícího orgánu při provádění mezinárodních smluv a plní další povinnosti vyplývající pro Českou republiku z mezinárodních smluv týkajících se sociálně-právní ochrany. Jednou z těchto smluv je Haagská úmluva. Dále při zajišťování sociálně-právní ochrany plní funkci opatrovníka, vyžaduje na žádost rodičů žijících v České republice, popř. jiných orgánů sociálně-právní ochrany různé zprávy o poměrech dětí, které jsou občany České republiky, ale nemají na jeho území trvalý pobyt, pomáhá při odesílání různých dokladů do ciziny, spolupracuje se zahraničními orgány, které vykonávají funkce ústředního orgánu, činí kroky k vymáhání výživného ze zahraničí, zprostředkovává podávání návrhů ve věcech péče o dítě včetně určení otcovství. Plní úkoly související s azylovým řízením. Úřad dále vede pro účely zprostředkování osvojení evidenci dětí vhodných k osvojení v cizině a dětí vhodných k osvojení v České republice. Dále zajišťuje návrat dětí nacházejících se v cizině bez doprovodu.

²⁴⁹ Podle § 1 odst. 1 zákona č. 359/1999 Sb. sociálně-právní ochranou dětí se rozumí zejména a) ochrana práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu, b) ochrana oprávněných zájmů dítěte, včetně ochrany jeho jmění, c) působení směřující k obnovení narušených funkcí rodiny.

Činnosti Úřadu jako ústředního orgánu podle Haagské úmluvy vyplývají ze zmíněného čl. 6. V případě, že se na něho obrátí rodič, popř. jiná osoba se žádostí o navrácení dítěte, kontaktuje ústřední orgán státu, kde se dítě nachází, zjišťuje potřebné informace o dítěti a zajišťuje potřebné doklady. Pomáhá s podáním návrhu, zastává funkci právního poradce, přičemž toto poradenství je poskytováno bezplatně (§ 58 zákona č. 359/1999 Sb.“).²⁵⁰ Stejně jako ústřední orgány jiných států v případě únosu dítěte vyvíjí úsilí, aby k navrácení dítěte došlo dobrovolně, působí jako mediátor a pomáhá stranám při uzavírání dohod o navrácení dítěte, stejně jako spolupracuje s dalšími organizacemi, jejichž činnost je zaměřena na ochranu práv dětí. Navrhuje-li ten, kdo se domáhá navrácení dítěte, nějaké záruky, činí kroky ke zjištění, do jaké míry je jejich realizace v zemi obvyklého bydliště dítěte reálná. Je-li zahájeno na území České republiky řízení o navrácení dítěte, spolupracuje se sociálně-právním orgánem, který v řízení o navrácení dítěte zastupuje dítě jako opatrovník, může navrhopat potřebná opatření, hrozí-li např. nebezpečí, že se rodič bude s dítětem skrývat apod. Úřad je nápomocen i při vlastním zajišťování navrácení dítěte.

Úřad má svou vlastní webovou stránku, na níž podává přehled o základních směrech jeho činnosti, přičemž pro každou z oblastí této činnosti poskytuje potřebné informace.

5. 4 Institut „styčného soudce“

Vedle samotných účastníků, popř. jejich zástupců, ústředních orgánů či soudců mohou napomoci zefektivnění řízení o navrácení dítěte také tzv. styční soudci.²⁵¹ Rozhodování soudů, které mají ve věcech mezinárodních únosů jednat urychleně, mnohdy závisí na součinnosti zahraničního soudu či jiného zahraničního orgánu při zjišťování informací o žadateli o navrácení dítěte či uneseného dítěte. Úkolem styčného soudce je usnadnit komunikaci a styk s národními ústředními orgány

²⁵⁰ Janočková, M. Postavení ústředních orgánů dle Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí. Právní fórum, 2009, č. 8, s. 3, dostupné též na <http://www.pravnickeforum.cz/dokument/nahled-dokumentu/doc-d25633v33991-postaveni-ustredniho-organu-dle-umluv-y-o-obcanskopravnich-aspektech-mezinarodnich-unosu-deti/>.

²⁵¹ Anglicky liaison judge.

Haagské úmluvy, s národními soudci a soudci ze smluvních států Úmluvy v rozsahu, který Úmluva pokrývá.²⁵²

Návrh na zřízení mezinárodní sítě styčných soudců byl poprvé navržen Lj Mathew Thorpem (soudcem Vrchního soudu v Londýně) v roce 1998 na De Ruwenbergově semináři pořádaném pro soudce zabývající se mezinárodní právní ochranou dětí.²⁵³ Styčný soudce může bezprostřední komunikací přispět při řešení některých praktických otázek souvisejících s navrácením dítěte, může pomoci při zjišťování informací ohledně nabídnutých záruk.²⁵⁴ Svou činností může také přispět ke smírnému ukončení věci před soudem dožádaného státu. Činnost styčného soudce není pozitivně definována na mezinárodní úrovni, záleží na každém státu, jakými pravomocemi styčného soudce vybaví.

Styčným soudem pro Českou republiku byl dne 8. 12. 2006 jmenován soudce JUDr. Lubomír Ptáček, Ph.D (soudce Nejvyššího soudu). Ten ve svém příspěvku na mezinárodní konferenci s názvem „Mezinárodní právo rodinné“, pořádané v Praze 26. 3. 2010, vymezil některé funkce styčných soudců, které jsou v různých jurisdikcích shodné. Patří mezi ně:

1. styčný soudce je nápomocen svým kolegům v aplikaci Haagské úmluvy v obecných i praktických otázkách,
2. styčný soudce bude schopen odpovědět na dožádání zahraničních soudců a ústředních orgánů týkajících se obecných otázek legislativy a kompetencí ve věcech mezinárodních únosů dětí,
3. styčný soudce bude schopen odpovědět na dožádání zahraničních soudců a ústředních orgánů týkajících se obecných otázek legislativy a kompetencí ve věcech mezinárodních únosů dětí,
4. styčný soudce se bude účastnit a zastupovat soudní moc na konferencích mezinárodního rodinného práva v co nejširší míře,
5. v případě potřeby bude styčný soudce přijímat a postupovat příchozí mezinárodní soudní komunikaci a iniciovat či usnadňovat odchozí soudní komunikaci,
6. styčný soudce bude podporovat mezinárodní spolupráci v rodinném právu obecně.

²⁵² Referát JUDr. Lubomíra Ptáčka, Ph.D. na mezinárodní konferenci ČAK, JA a ERA „Mezinárodní právo rodinné v praxi“, Praha 26. 3. 2010, uveřejněný na http://www.cak.cz/assets/files/3183/P_eshrani_n___nosy_d_t_.doc.

²⁵³ Tamtéž.

²⁵⁴ Glosarová, J., Nosková, R. Mezinárodní únosy dětí po novele občanského soudního řádu. Právní fórum, 2009, č. 5, s. 189 – 194.

Mezi další úkoly styčného soudce patří např. to, že je odpovědný za shromažďování informací a nových poznatků o fungování Haagské úmluvy z roku 1980, že zajišťuje, že důležitá rozhodnutí budou zaslána do databáze INCADAT, a přispívá do časopisu Judges' Newsletter.

Náplní činnosti styčného soudu v České republice v minulém období byla pomoc při řešení jednotlivých případů únosů dětí, dále lektorská činnost k mezinárodním únosům a k nařízení Brusel IIa v rámci České republiky i v zahraničí, účast na mezinárodních konferencích týkajících se mezinárodních únosů dětí, účast v pracovní komisi Ministerstva spravedlnosti k otázce mezinárodních únosů dětí, činnost ve Vnitřní síti soudců pro spolupráci ve věcech občanských a soudních, apod. Informace o činnosti styčných soudců lze nalézt v uvedeném časopise Judges' Newsletter.

5.5 Aplikace Úmluvy v rozhodovací činnosti českých soudů

Kromě již zmíněných rozhodnutí obecných soudů a soudu Ústavního, se české soudy zabývaly i dalšími případy únosů dětí, kterých za rok 2011 bylo asi dvacet,²⁵⁵ přičemž v některých věcech rozhodly meritorně, v jiných případech se za pomoci Úřadu či jiných institucí podařilo věc vyřešit dohodou nebo mediací. Ačkoliv občanský soudní řád označuje účastníky jako žalobce a žalovaného, v práci je používáno označení otec a matka, které je používáno i v předchozích kapitolách.

Jedním z dalších případů, kdy soud nařídil navrácení dítěte do místa jeho obvyklého bydliště, bylo unesení dítěte z Řecka. Rodiče dítěte byli manželé a matka s dítětem odcestovala z Řecka a vrátila se do Čech z rodinných důvodů v září 2009. Otec podal v prosinci 2009 návrh na navrácení dítěte, neboť matka odmítla dohodu i dobrovolný návrat do Řecka. Soud prvního stupně v únoru 2010 návrh zamítl. Otec v odvolání namítal, že důvod, že matka dítě kojí, nemůže být podstatou sporu o navrácení dítěte, že zprávy opatrovníka, ošetřujícího lékaře atd. jsou také nerozhodné, neboť je zřejmé, že si v České republice po několika měsících pobytu vytvořilo určité sociální vazby. Uvedl, že řádně vykonával svá rodičovská práva, že je schopen se o dítě starat, je schopen zajistit i případnou pečovatelku. Matka uvedla,

²⁵⁵ Vystoupení JUDr. Grimmové, soudkyně Městského soudu v Brně, na setkání členů Vnitřní soudní sítě pro spolupráci ve věcech občanských a obchodních dne 9. 12. 2011

že dítě si v České republice zvyklo a že vytržení z tohoto prostředí a návrat do Řecka by pro něho znamenalo závažnou duševní újmu a nebezpečí nesnesitelné situace. Odvolací soud změnil rozsudek soudu prvního stupně a nařídil navrácení dítěte do Řecka. Neshledal důvody pro použití článku 13 nebo čl. 20 Úmluvy a s přihlédnutím k čl. 11 nařízení Brusel IIa, které omezuje použití článku 13 písm. b) Úmluvy na minimum, dospěl k závěru, že přemístění dítěte z Řecka bylo protiprávní, že matka neprokázala, že by otec před přemístěním dítěte nevykonával právo péče o dítě, a dále že neprokázala, že by dítěti v případě návratu vznikla újma předpokládaná čl. 13 Úmluvy. Vznik nesnesitelné situace způsobené odloučením od osoby, která dítě přemístila, soud nepředpokládal, neboť očekával, že matka s dítětem odcestuje zpět do Řecka a tam podá návrh na svěření dítěte do své péče (Rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 8. 6. 2010, sp. zn. 20 Co 413/2010). Ve věci byla podána ústavní stížnost, kterou Ústavní soud odmítl a uvedl, že odvolací soud srozumitelně a adekvátně objasnil důvody, které jej vedly k právnímu závěru, že podmínky uvedeného ustanovení nejsou naplněny. V odůvodnění svého rozhodnutí odvolací soud uvedl, že jakkoli je právem stěžovatelky zvolit si životního partnera podle svých představ, s tímto svobodným rozhodnutím je spojeno riziko odlišného sociokulturního prostředí partnera, které se projevilo právě při neshodách mezi rodiči nezletilého. V takovém případě je ovšem nutné, aby bylo dosaženo úpravy práv a povinností k dítěti v domovském státě a adekvátním řešením celé záležitosti není jednostranné přemístění nezletilého do České republiky. Odvolací soud taktéž zdůraznil, že v řízení o navrácení nezletilého dítěte do členského státu Úmluvy soud zkoumá pouze skutečnosti rozhodné z hlediska Úmluvy. Neprojednává tedy otázky, které by mohly být rozhodující v řízení o úpravě práv a povinností rodičů k nezletilému. Odvolací soud tedy nerozhoduje o navrácení dítěte do "rukou" jednoho z rodičů, ale o jeho navrácení do obvyklého bydliště.²⁵⁶ Matka nakonec v prosinci 2010 s dítětem odcestovala do Řecka.

Stejně tak nařídil Městský soud v Brně (rozsudek ze dne 9. 6. 2011, sp. zn. 40 Nc 2506/2011) navrácení nezletilého dítěte do jeho obvyklého bydliště ve Slovenské republice. Rodiče nezletilého dítěte ukončili soužití, otec po dohodě s matkou odjel s nezletilým do České republiky, ale nevrátil se s ním, jak slíbil, v červenci 2010. Matka podala návrh na navrácení dítěte v dubnu 2011, neboť ani na výzvu Úřadu

²⁵⁶ Usnesení Ústavního soudu ze dne 2. 11. 2011, sp. zn. I. ÚS 2057/10.

otec dítě dobrovolně nevrátil. V mezidobí rozhodl příslušný soud ve Slovenské republice a uložil otci odevzdat dítě do péče matky a platit na ně výživné. Otec podal návrh na úpravu poměrů k nezletilému dítěti u Okresního soudu Praha – západ, tento soud vyslovil svoji místní nepříslušnost a řízení zastavil, přičemž vycházel z dřívějšího rozhodnutí slovenského soudu o obvyklém bydlišti dítěte před jeho přemístěním do České republiky, a vyloučil možnost použití čl. 10 písm. b) nařízení Brusel IIa rozsudek Krajského soudu v Brně sp. zn. 20 Co 490/2011). Otec posléze dítě sám na Slovensko odvezl.

V další věci Městský soud v Brně naopak zamítl návrh otce na vrácení nezletilého dítěte do Nizozemského království. Rodiče dítěte - manželé - žili střídavě v České republice a v Nizozemí. Tam bydleli i naposledy, ale z důvodů neshod každý na jiném místě (ve stejném městě). Matka se s nezletilým (dítě předškolního věku) a dalším dítětem z jiného vztahu v únoru 2008 vrátila do České republiky. Poté, co se o tom otec dozvěděl, podal v lednu 2009 návrh na navrácení dítěte. Návrh byl zamítnut s odůvodněním, že otec ve skutečnosti nevykonával právo péče o dítě (čl. 13 odst. 1 písm. a/ Úmluvy) a že přemístění nezletilého dítěte zpět do Nizozemí by pro něho představovalo nepřiměřenou duševní zátěž, protože je silně vázáno na svoji matku, která o něho od narození pečuje, a svého sourozence, a že mluví jen česky. Otec podal proti rozsudku odvolání, které však vzal následně zpět (rozsudek Městského soudu v Brně ze dne 4. 3. 2009, sp. zn. 40 Nc 2501/2009, usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 10. 11. 2009, sp. zn. 20 Co 322/2009).

Zpětvzetím návrhu o navrácení dítěte skončila další věc týkající se nezletilého dítěte předškolního věku. Rodiče dítěte žili střídavě v České republice a ve Velké Británii, odkud matka s nezletilým dítětem odjela v roce 2008. V prosinci téhož roku byla vyzvána, aby dítě vrátila. Matka uvedla, že ji otec dítěte „vyhodil“ z bytu, že s jejím návratem do České republiky souhlasil, a že ji proto koupil i letenku. Obvodní soud schválil dohodu rodičů, dle níž bylo dítě svěřeno do výchovy matky a otec se zavázal platit výživné, následně rodiče uzavřeli i dohodu o styku otce s dítětem a poté vzal otec návrh o navrácení dítěte zpět.

Podobně tomu bylo ve věci dvou nezletilých dětí předškolního věku, se kterými matka odjela z USA v srpnu 2008 s tvrzením, že ji otec nedával žádné peníze a že děti strádaly. Návrh na navrácení dítěte byl podán u soudu v červnu 2009, starší dítě se vrátilo dobrovolně a matka se s otcem posléze dohodla, že se vrátí i

s dítětem mladším. Otec vzal proto návrh zpět. Mezitím americký soud svěřil děti do péče otce.

Návrat dítěte nařídil Městský soud v Brně i v případě nezletilých dětí (školního a předškolního věku) unesených z Velké Británie. Rodiče dětí se rozešli na začátku roku 2009, v dubnu matka s dětmi odjela do České republiky. V červenci téhož roku příslušný anglický soud v červenci 2009 rozhodl, že otec má rodičovskou zodpovědnost vůči oběma dětem a zakázal matce děti z Anglie a Walesu odvést. Toto rozhodnutí už matce nebylo doručeno. V květnu 2010 podal otec u českého soudu návrh o navrácení dětí. Matka k návrhu uvedla, že ještě před opuštěním Velké Británie spolupracovala s jejich orgány, že se nemůže vrátit do posledního společného bydliště, neboť se z něho se souhlasem otce odstěhovala, že ji otec fyzicky napadal, čímž vystavoval stresu obě děti. Děti sice neuměly česky, ale na nové prostředí si již zvykly. Sama podala u anglického soudu žádost o rozvod. Městský soud v Brně nařídil navrátit děti do místa jejich posledního bydliště, když dospěl k závěru, že je matka přemístila neoprávněně. Současně otec učinil právně závazný slib, že vyklidí nemovitost na určité adrese pro matku a děti, že tam nebude vstupovat, že nepoužije a ani nebude matce hrozit násilím a že jí nebude posílat zastrašující dopisy a hrubé zprávy. Tyto záruky jsou ve Velké Británii soudem vykonatelné (rozsudek Městského soudu v Brně ze dne 26. 8. 2010, sp. zn. 40 Nc 2503/2010). Otec poslal matce peníze na zpáteční cestu a matka s dětmi odjela.

V jiné věci se Městský soud v Brně zabýval otázkou své mezinárodní příslušnosti. Otec podal návrh na navrácení svého dítěte ze Španělska, kam mělo být uneseno svou matkou, do České republiky. Městský soud v Brně zastavil řízení, vyslovil svoji místní nepříslušnost a rozhodl o vrácení soudního poplatku. K odvolání otce se věcí zabýval Krajský soud v Brně. Ten v odůvodnění svého rozhodnutí uvedl, že Haagská úmluva vychází ze zásady, že věcně (tj. otázka svěření do péče a úprava styku) je třeba věc řešit tam, kde vznikla. Je v zájmu dítěte, aby řízení ve věci samé probíhalo v místě jeho obvyklého bydliště, tedy aby dítě nebylo vytrháváno ze svého obvyklého prostředí. Tomu odpovídá i volba hraničních ukazatelů. Zdůraznil, že rozhodování o navrácení dítěte není rozhodnutím ve věci samé, že toto rozhodnutí neřeší, kdo má mít dítě svěřeno do péče, a že cílem tohoto rozhodnutí je jen posoudit, zda má být dítě navraceno nebo nenavraceno do prostředí, z něhož bylo protiprávně přemístěno. Mezinárodní příslušnost soudu k rozhodování o navrácení dítěte pak má místně příslušný soud státu, v němž se dítě

nachází, nikoliv příslušný soud státu, kde má dítě obvyklé bydliště. Podle čl. 12 Úmluvy musí soud v zásadě rozhodnout vždy o návratu dítěte, jestliže bylo protiprávně přemístěno nebo zadrženo podle čl. 3 a v den zahájení řízení před soudním nebo správním orgánem smluvního státu, v němž dítě je (tj. stát, do kterého bylo dítě uneseno), uplynulo období kratší jednoho roku ode dne protiprávního přemístění nebo zadržení. Jestliže dítě bylo uneseno z České republiky do Španělska, nejsou české soudy mezinárodně příslušné k rozhodování o navrácení dítěte. Dále uvedl, že pojem mezinárodní soudní příslušnosti ve smyslu překladu nařízení Brusel IIa zakládá naplnění podmínky pravomoci ve smyslu § 7 odst. 1 OSŘ. Z uvedených důvodů krajský soud částečně změnil usnesení Městského soudu v Brně tak, že tento soud prohlašuje v této věci svoji mezinárodní nepříslušnost (usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 28. 4. 2011, č. j. 20 Cdo 177/2011-46).

Výkladem pojmu „obvyklé bydliště“ se zabýval městský soud a následně krajský soud ve věci navrácení unesených dětí z Itálie. Městský soud dospěl k závěru, že žádné ze dvou dětí nemělo od svého narození na území Itálie své obvyklé bydliště, a proto se matka dětí nemohla dopustit v období od 11. 10. 2010 neoprávněného přemístění nezletilých dětí. Vycházel ze zjištění, že děti se narodily v České republice (starší dítě v roce 2008, mladší v roce 2009), mají českou i italskou státní příslušnost, že trvalé bydliště mají evidováno v České republice i v Itálii a dne 11. 10. 2010 přijeli rodiče s dětmi do České republiky, kde matka se souhlasem otce s dětmi zůstala. Otec si byl přitom vědom vážného onemocnění mladšího z dětí, které se podrobilo v České republice operaci a bylo od října do prosince hospitalizováno v nemocnici. Otec si byl také vědom, že matka o děti celodenně pečuje v rámci rodičovské dovolené a že mateřský a později rodičovský příspěvek vždy pobírala v České republice od svého zaměstnavatele a poté od úřadu práce. Obě děti jsou také od narození zdravotně pojištěny na území České republiky, starší dítě od narození trpí vrozenou vadou pravé nohy, v důsledku čehož se podrobilo opakovaným operacím a jeho léčba probíhá na území České republiky. I když děti měly k dispozici pediatrické a jiné lékaře na území Itálie, těžiště jejich léčby spočívalo na území České republiky. Matka na základě dohody s otcem jezdila s nezletilými dětmi do Itálie na pravidelné návštěvy do místa jeho bydliště, kde s nimi pobývala a umožňovala tak otci udržovat s dětmi pravidelný kontakt. Obě děti se narodily v České republice, starší z nich zde strávilo v péči matky prvních šest měsíců života. Těžiště života obou nezletilých dětí je na území České republiky, kde

mají úplné sociální, finanční a rodinné zázemí. Z uvedených důvodů nemohla matka porušit čl. 3 Haagské úmluvy, a proto byla žaloba zamítnuta.

Otec v odvolání poukázal na rozporná tvrzení matky o tom, kde s dětmi na území České republiky žila, a trval na tom, že rodina žila na území Itálie a matka s dětmi jezdila do České republiky na návštěvy, někdy i déletrvajících, svých rodičů. Popřel, že by s matkou dětí uzavřel dohodu, že rodina bude žít trvale v České republice. Matka ve vyjádření k dovolání uvedla, že v České republice neučinila žádné kroky nasvědčující tomu, že se chce s dětmi do Itálie přestěhovat natrvalo. Uvedla, že předběžným opatřením byl otcí upraven styk s dětmi bez její přítomnosti, a že otec toho zneužil a hned při prvním styku děti protiprávně přemístil do Itálie. Podle jejího názoru otcí nejde o to, aby měl děti ve své péči, protože v Itálie se o ně osobně nestará a svěřuje je do péče své matky, nemá vlastní příjem a nerespektuje, že obě děti byly v České republice objednány k lékaři na kontroly.

Protože se otcí nepodařilo doručit předvolání k jednání na známou adresu v Itálii, byl mu ustanoven opatrovník.

Odvolací soud dospěl shodně s názorem soudu prvního stupně k závěru, že obvyklé bydliště dětí bylo od jejich narození doposud v České republice. Připomněl rozhodnutí SDEU ze dne 22. 12. 2010 ve věci C – 497/10PPU, v němž Soudní dvůr vyložil obvyklé bydliště ve smyslu čl. 8 a 10 nařízení Brusel IIa. jako místo vykazující určitou míru integrace dítěte v rámci sociálního a rodinného života, přičemž se zpravidla jedná o místo, kde dítě pobývalo bezprostředně před přemístěním či zadržením. Odvolací soud poté uvedl, že i když matka s dětmi pravidelně pobývala v bydlišti jejich otce v Itálii a otec se na jejich výchově podílel, těžiště rodinného a sociálního života nezletilých dětí vždy spočívalo a spočívá v České republice. Do začátku roku 2011 zde matka s dětmi bydlela u svých rodičů, čímž byly vytvořeny velmi silné vazby dětí na bližší a širší rodinu. Byť obdobné vazby byly vytvořeny mezi dětmi a rodinnými příslušníky otce, nebyly tak silné. Odvolací soud stejně jako soud prvního stupně dále zdůraznil, že děti byly od narození podrobeny péči českých lékařů, že matka je v České republice od roku 2007 zaměstnána a že dávky spojené s mateřstvím a péčí o děti vždy pobírala v České republice. Na základě těchto okolností dovodil, že obvyklé bydliště dětí je v České republice. Krajský soud dále uvedl, že příslušný opatrovnícký soud předběžným opatřením rozhodl, aby byly děti předány do péče matky a otcí byl upraven styk s dětmi a rozsah vyživovací povinnosti. Konečně uvedl, že příslušný italský soud dne

12. 10. 2011 rozhodl o povinnosti otce navrátit děti do místa obvyklého bydliště v České republice (rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 17. 1. 2012, sp. zn. 20 Cdo 569/2011).

V další z věcí se jednalo o únos dítěte narozeného v roce 2006 do České republiky. V ní se soud zabýval výjimkou podle § 13 odst. 1 písm. a/ a b/ Úmluvy. Soud prvního stupně žalobu otce zamítl především z důvodu, že je v daném případě třeba respektovat současný zájem dítěte, neboť nezletilý se zdržuje v České republice od července 2010, jeho další vývoj je zde řádně zabezpečen a vytržení dítěte ze současného prostředí by tedy nebylo v jeho zájmu. Odvolací soud se s názorem soudu prvního stupně neztotožnil.

Manželství rodičů bylo rozvedeno rozsudkem slovenského soudu ze dne 15. 10. 2009. Rodiče uzavřeli dohodu, podle níž bylo dítě svěřeno do péče matky, jež otci slíbila, že syna může vidět kdykoli a že se neodstěhují do České republiky. Otec v odvolání proti rozhodnutí o nenavrácení dítěte namítal, že matka svým jednáním porušila tuto dohodu a současně také § 35 slovenského zákona č. 36/2005 Z. z. o rodině, který výslovně stanoví nutnost souhlasu druhého rodiče při vystěhování dítěte do ciziny. Otec však tento souhlas nedal. Matka se sice obrátila před odstěhováním do Čech na slovenský soud, aby takový souhlas udělil, slovenský soud však řízení zastavil s odůvodněním, že není dána jeho pravomoc, neboť v té době se nezletilý již nacházel v České republice. Rovněž uvedl, že žalobu podal nejméně dva měsíce před uplynutím jednorocní doby stanovené v čl. 12 Úmluvy, a to hned poté, co se v květnu 2011 dozvěděl o možnosti podat žalobu o navrácení dítěte, takže mu nelze vyčítat, že byl nečinný. Uvedl, že dítě u něho bylo až do 31. 8. 2010 a teprve následně, když pro něho šel do školky, se dozvěděl, že matka dítě ze školky odhlásila. Otec také uvedl, že matce nabízel i možnost bydlení, s čímž nesouhlasila.

Matka ve vyjádření uvedla, že otcův styk se synem pravidelně probíhá a že otec využívá návratového řízení jako prostředku k jejímu „potrestání“. Nesouhlasila s tím, že otec podal žalobu hned, jak se o této možnosti dozvěděl, neboť ve všech řízeních je zastupován slovenským advokátem.

Pověřený pracovník Krajského státního zastupitelství navrhl nařídit navrácení dítěte a tento návrat vázat na zajištění přiměřeného bydlení pro matku s dítětem. Odvolací soud dospěl k závěru, že došlo k protiprávnímu přemístění dítěte. Za rozhodující skutečnost nepovažoval to, že dítě bylo svěřeno do výchovy matky, neboť ta sama nemá právo o jeho přemístění rozhodovat. Současně však neshledal

podmínky pro použití čl. 13 odst. 1 písm. b) Úmluvy, neboť dítěti nehrozí při návratu do jeho obvyklého bydliště žádné nebezpečí. Vznik nesnesitelné situace způsobené odloučením dítěte od osoby, která dítě přemístila, nepředpokládal, neboť uvažoval tak, že matka odjede s dítětem na Slovensko také. Současně odvolací soud nepovažoval za spravedlivé, aby otec nesl případné náklady spojené s návratem dítěte a jeho matky zpět do místa obvyklého bydliště dítěte, neboť matka bez vážnějšího důvodu nevyčkala rozhodnutí slovenského soudu o nahrazení souhlasu otce s přemístěním nezletilého dítěte (rozsudek Krajského soudu v Brně ze dne 13. 12. 2011, sp. zn. 20 Cdo 651/2011).

Podle názoru autorky práce je slabinou tohoto rozhodnutí absence důvodů pro omezení matky s dítětem vycestovat. V odvolání otce je zmíněn § 35 zákona č. 36/2005 Z. z.. Stejně tak není zřejmé, na základě jakých úvah dospěl soud k přesvědčení, že matka s dítětem odjede, a že tak nehrozí dítěti možná újma z případného odloučení. Přitom tato úvaha se objevuje i v jiných rozhodnutích.

V jiné věci rodiče žili s dětmi v Izraeli, matka odjela s jedním z nich v roce 2008 do České republiky, ale ve stanovené době se nevrátila. Otec podal v Izraeli jednak návrh na rozvod manželství a návrh na navrácení dítěte. V rámci řízení o vydání předběžného opatření byla uzavřena v červnu 2008 mediační dohoda, dle níž se otec zavázal, že do doby rozhodnutí soudu se s dítětem nevrátí do Izraele. Dohodu nedodržel a s dítětem odjel. Návrh na vydání předběžného opatření, dle něhož by byl otec povinen bez zbytečného odkladu vydat dítě matce, soud zamítl s odůvodněním, že tímto způsobem se matka snaží legalizovat pobyt dítěte v České republice. Odvolací soud rozhodnutí potvrdil a uvedl, že dohoda z mediační schůzky o pobytu dítěte v České republice nezavdala příčinu ke změně obvyklého bydliště dítěte (rozhodnutí Krajského soudu v Brně sp. zn. 20 Co 924/2008 ze dne 3. 11. 2008). Izraelský soud v prosinci 2009 děti svěřil do péče otci.

Mediálně známý u nás i v Rakousku je případ nezletilého S. F. (nar. 2005). Rakouský soud v září 2008 rozhodl, že H. F. je do budoucna sám a zcela pověřen péčí o nezletilého syna. O toho se staral již předtím a matka s tím souhlasila. Matka později syna navštěvovala, brala si ho do České republiky, v prosinci 2010 však syna nevrátila. V únoru 2011 byl podán návrh o navrácení dítěte. V březnu nařídil Městský soud v Brně navrácení dítěte do místa jeho obvyklého bydliště do deseti dnů od právní moci rozsudku. Matka dítě ve stanovené době nevrátila, proto byl nařízen výkon rozhodnutí jeho odebráním.

Na několika těchto případech včetně případů v jiných částech práce uvedených lze potvrdit obecné závěry, že nejčastějšími únosci dětí jsou matky, které se po rozpadu soužití nebo vážných problémech spojených se soužitím s otcem nezletilého dítěte vrací do České republiky, kde zpravidla mají nějaké zázemí, a chtějí zde s dítětem zůstat a snaží se založit příslušnost českých soudů k rozhodování o péči o dítě. Z rozhodnutí plyne i jeden zajímavý závěr, který však bez seznámení se s větším počtem rozhodnutí z jiných zemí nelze zobecňovat, že soudy, které již věcně upravují práva péče o dítě, svěřují děti rodiči, který podal návrh o navrácení dítěte. Na uvedených případech lze demonstrovat, že soudy se správně zaměřují na zjištění obvyklého bydliště dítěte a že věnují pozornost výkladu čl. 13 Úmluvy, tedy důvodům, pro které nelze dítě do místa jeho obvyklého bydliště vrátit. Nejlépe budou moci zhodnotit přínos nové právní úpravy soudci, kteří se problematikou mezinárodních únosů dětí zabývají a kteří příslušná ustanovení občanského soudního řádu aplikují v praxi.

6. Závěr

6.1 Zhodnocení významu Haagské úmluvy

Cílem předkládané práce bylo provést právní analýzu a vyhodnotit přínos Haagské úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí, která představuje základní civilněprávní dokument upravující mezinárodní únosy dětí. Haagská úmluva byla přijata před více jak třiceti lety a za tu dobu k ní přistoupilo celkem 87 států, což je bezpochyby důkazem toho, jaké vážnosti Úmluva na mezinárodním poli požívá. Počet smluvních států však na druhé straně nemusí být jednoznačným měřítkem pro posouzení, jak se daří naplňovat cíle Úmluvy, tj. zajištění bezodkladného navrácení dětí, které byly protiprávně přemístěny nebo zadrženy v některém smluvním státě, a zajistit, aby práva týkající se péče o dítě a styku s ním podle právního řádu jednoho smluvního státu byla účinně respektována v ostatních smluvních státech.

Před přijetím Haagské úmluvy byla situace v případě únosu dítěte nejčastěji jedním z jeho rodičů pro rodiče, který se domáhal navrácení dítěte, značně problematická. Rodič, který dítě unesl do jiného státu, usiloval o to, aby byl jeho pobyt v novém státě legalizován a dítě mu svěřeno do péče. Nejasná pravidla či neochota soudů nového státu dítě navrátit vedla Haagskou konferenci k zahájení prací na úmluvě, která by tento problém řešila. Haagská úmluva jakožto pramen mezinárodního práva soukromého pak stanoví pravidla, podle nichž se v případě únosu dítěte do jiného smluvního státu postupuje. Vychází přitom z hraničního určovatele obvyklého bydliště, jež dítě mělo bezprostředně před jeho protiprávním přemístěním nebo zadržením. Mechanismus návratu dítěte je založen na spolupráci ústředních orgánů, které je každý smluvní stát povinen vytvořit, a jež má vést k předcházení únosů, popř. dobrovolnému navrácení unesených dětí. Současně právní úprava stojí na zásadě rychlosti řízení o navrácení dítěte, zásadě autonomního výkladu základních pojmů Úmluvy, a zásadě, že rozhodnutí o navrácení dítěte není rozhodnutím ve věci práva péče o dítě, a že toto rozhodnutí přísluší soudu smluvního státu, v němž mělo dítě před jeho únosem své obvyklé bydliště.

I když právní úprava je srozumitelná, nelze říci, že by její aplikace nepřinášela problémy. Především vznikaly a stále existují problémy s výkladem právních pojmů

Úmluvy, zejména výkladu obvyklého bydliště, práva péče o dítě a výkladu ne exeat klausule. Nedojde-li k navrácení dítěte dobrovolně, nedaří se zase mnohdy soudům či příslušným správním orgánům rozhodnout urychleně, a to z důvodů vnitrostátní právní úpravy řízení o navrácení dítěte, nedostatků v samotné práci příslušných orgánů či zdržovací taktiky rodiče únosce. Nejednotný je i přístup příslušných orgánů jednotlivých smluvních států k aplikaci výjimek, jež umožňují návrh na navrácení dítěte zamítnout. Ne vždy je dodržován jejich restriktivní výklad, zejména v případě výjimek stanovených v čl. 13 odst. 1 písm. b) Úmluvy, podle něhož není soud povinen nařídít navrácení dítěte, je-li vážné nebezpečí, že návrat by dítě vystavil fyzické nebo duševní újmě nebo je jinak dostal do nesnesitelné situace. V rámci zkoumání existence uvedených výjimek lze v některých případech zaznamenat snahu zabývat se i meritem věci a zjišťovat, jaké řešení je z hlediska zájmu dítěte nejlepší.

Jakým směrem se řízení o navrácení dítěte ubírá, lze seznat z rozhodnutí umístěných v databázi INCADAT, která, byť si někdy odporují, mohou soudům či správním orgánům pomáhat při řešení dalších sporů. V práci jsou také citována rozhodnutí ESLP, který jednotlivé články Haagské úmluvy posuzuje z hlediska dodržování zejména čl. 6 a čl. 8 Evropské úmluvy (právo na spravedlivý proces a právo na rodinný život).

Právním předpisem, který se zabývá neoprávněným přemístěním (odebráním) či zadržením dítěte v rámci Evropské unie, je nařízení Brusel IIa. Toto nařízení také považuje úpravu v Haagské úmluvě za výchozí, což opět svědčí o tom, že přijatý právní postup se osvědčil. Nařízení samo však obsahuje další pravidla, která se mezinárodních únosů či práva styku s dítětem týkají. Mezi nejvýznamnější, která vedou k posílení pravomoci soudů v členském státě, v němž mělo dítě před jeho únosem své obvyklé bydliště, patří pravidlo, že i když je návrh o navrácení dítěte podle Haagské úmluvy zamítnut, může navrácení nařídít soud rozhodující o rodičovské zodpovědnosti, přičemž výkon tohoto rozhodnutí nevyžaduje zvláštní řízení o prohlášení vykonatelnosti. Stejně je tomu i v případě rozhodnutí týkajícího se úpravy styku s dítětem.

Ačkoliv počet států, které Haagskou úmluvu podepsaly a ratifikovaly, je vysoký, existuje značný počet těch, které k ní dosud nepřistoupily, a to ať již z důvodů náboženských, kulturních či politických. Neexistuje-li dvoustranná či vícestranná mezinárodní smlouva, na základě níž by bylo možné navrácení dítěte

mezi smluvním státem Haagské úmluvy a státem, který se k Haagské úmluvě nepřipojil, a do něhož dítě bylo uneseno, řešit, a neexistuje-li ani vnitrostátní úprava, která by vzniklou situaci upravovala, nemusí k vydání dítěte vůbec dojít. Proto signatářské státy mají eminentní zájem, aby k Úmluvě přistoupily i další státy. Z tohoto důvodu byl donedávna vyvíjen politický tlak na Ruskou federaci, která nakonec v loňském roce Úmluvu podepsala, tlak hlavně ze strany USA je vyvíjen i na Japonsko.

Porovnáním stavu, jaký existoval při řešení mezinárodních únosů dětí či jejich zadržení před přijetím Haagské úmluvy, se stavem, jaký nastal po jejím přijetí, je zřetelné, že Úmluva zásadním způsobem přispěla a napomohla tomu, že se protiprávně přemístěné či zadržené dítě daří navrátit do místa jeho obvyklého bydliště.

Ze statistických údajů, týkajících se počtu unesených dětí v některých státech v roce 2008, jež jsou uveřejněny na webových stránkách Haagské konference, lze vyčíst, že počty unesených dětí se zvyšují. Vytvoření zvláštního mechanismu jejich navrácení, který obsahuje Haagská úmluva, bylo proto správné a užitečné. Úspěšnost naplňování jejich cílů však vždy bude záležet na spolupráci smluvních států a na vytváření podmínek, které budou únosům dětí zabráňovat. V tomto směru hraje velkou roli informovanost.

Každý, kdo si zvolí za životního partnera někoho, kdo pochází z odlišného sociálně kulturního prostředí, a hodlá s ním založit rodinu v jiné zemi, by si měl dříve, než k takovému kroku přistoupí, opatřit alespoň základní informace o právním a sociálním systému této země. Jedině tak lze zabránit tomu, aby počáteční nadšení ze založení rodiny vzápětí nevystřídalo hluboké rozčarování z nového prostředí a z etnických rozdílů obou partnerů, mnohdy vedoucímu k rozpadu rodinného svazku. Řeší-li rodič situaci tak, že i s dítětem bez souhlasu druhého rodiče ze země odejde a útočiště hledá v domovském státě, vystavuje se nejen možnému trestněprávnímu postihu, ale i tomu, že se stejně bude muset na základě rozhodnutí o navrácení dítěte vrátit. Jeho přístup však může ovlivnit i rozhodování o právu péče o dítě tak, že dítě bude svěřeno do výlučné péče druhého rodiče.

6.2 Zhodnocení české právní úpravy

Zákonem č. 295/2008 Sb., který nabyl účinnosti dne 1. 10. 2008, bylo do občanského soudního řádu zařazeno zvláštní řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí (§ 193a až 193e). Smyslem této komplexní úpravy bylo zajistit účinnější a kvalitnější rozhodování soudu v těchto věcech. Samotná úprava vychází z právní úpravy Haagské úmluvy a pravidel, která jsou obsažena v nařízení Brusel IIa. Proto se v ní odráží požadavek rychlosti řízení, a to ať již formou stanovení různých procesních či pořádkových lhůt, v nichž je třeba učinit různé úkony ze strany soudu či účastníků, či stanovení lhůty, v níž je třeba rozhodnout, tak formou omezení užití procesních institutů (např. přerušování řízení), podáním mimořádných opravných prostředků apod. Úprava umožňuje soudu přijmout vhodná opatření, jež mají zabránit ztížení či zmaření navrácení dítěte, či podmínit nebo podmíněně odložit navrácení dítěte splněním přiměřených záruk žalobcem. Největší diskuzi v odborných kruzích vyvolává otázka povahy řízení, tedy zda se jedná o řízení sporné či nesporné. Je tomuto tak proto, že Důvodová zpráva k zákonu č. 295/2008 Sb. označuje toto řízení jako sporné, v němž se však prolínají prvky sporného i nesporného řízení, přičemž zařazení úpravy do zvláštních ustanovení hlavy páté OSŘ či vymezení okruhu účastníků svědčí spíše pro závěr, že se jedná o řízení nesporné. Vyřešení povahy řízení má velký význam jak pro soud, tak pro účastníky řízení, protože od povahy řízení se odvíjejí jejich práva a povinnosti. Zatímco v řízení sporném nesou účastníci odpovědnost za zjištění skutkového stavu a aktivita soudu je omezena, v řízení nesporném, ovládaném vyšetřovací zásadou, nese odpovědnost za zjištění skutkového stavu soud. V tomto směru bude záležet na vůli zákonodárce, zda povahu řízení jednoznačným způsobem určí. Stejně tak by stálo za zamyšlení, zda by nebylo vhodné v rámci vnitrostátní úpravy ošetřit čl. 15 Úmluvy týkající se překládání rozhodnutí či zjištění o tom, že přemístění či zadržení bylo protiprávní ve smyslu čl. 3 Úmluvy.

Obecně lze uzavřít, že ucelená právní úprava v občanském soudním řádu včetně vymezení zvláštní místní příslušnosti soudu vytváří předpoklady pro to, aby řízení o navrácení nezletilého dítěte bylo vedeno v souladu se zásadami stanovenými Haagskou úmluvou.

Abstrakt

Od konce 20. století dochází v důsledku rozvoje nových technologií, snadnějšího cestování a otevírání státních hranic ke zvýšené migraci lidí. Lidé odjíždějí do zahraničí za prací, studiem či poznáním nových zemí. V rámci těchto cest někteří z nich naleznou v zahraničí životního partnera, usadí se zde, uzavírají manželství a zakládají rodinu. Nezřídka se stává, že manželství těchto lidí končí rozvodem. Pocházejí-li z takového svazku děti, vyvstávají otázky, kdo se o děti bude nadále starat, kdo bude platit výživné apod. V některých případech se rodič rozhodne konfliktní situaci řešit tak, že se i s dítětem odstěhuje bez souhlasu druhého rodiče do jiného místa v rámci téže země, nebo se rozhodne odstěhovat do jiné země, a to zpravidla té, ze které pochází. Zde se chce i s dítětem usadit a legalizovat svůj pobyt. Takové přemístění, při němž dochází k překročení státních hranic, je považováno za mezinárodní únos dítěte.

Základním dokumentem, který se problematikou mezinárodních únosů dětí zabývá, je Úmluva o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí, která byla přijata 25. 10. 1980, a v současné době se k ní připojilo již 87 států.

Haagská úmluva stanoví pravidla, podle nichž se postupuje v případě, že k mezinárodnímu únosu dítěte došlo. Ačkoliv Úmluva ve svém názvu používá pojem únos, technicky pod tímto pojmem rozumí přemístění či zadržení dítěte, v důsledku něhož došlo k porušení práv osoby mající právo péče o dítě. Z názvu Úmluvy je rovněž zřejmé, že se nezabývá možnými trestněprávními následky spojenými s únosem dítěte, a nevztahuje se ani na takový typ únosu, kdy je dítě násilně uneseno cizí osobou svým rodičům. Úkolem předkládané práce bylo provést právní analýzu Haagské úmluvy, vymezit obsah základních pojmů, s nimiž Úmluva pracuje, a objasnit, na jakých zásadách je založeno řízení o navrácení dítěte. Podrobně se tak práce zabývá pojmy „právo péče o dítě“, „právo styku s dítětem“, „obvyklé bydliště dítěte“, „zájem dítěte“ a „vhodná opatření“. Ze zásad, které se v řízení o navrácení dítěte uplatňují, práce podrobněji zmiňuje zásadu rychlosti řízení, zásadu autonomního výkladu pojmů Úmluvy a zásadu, že rozhodnutí o navrácení dítěte není rozhodnutím ve věci práva péče o dítě.

Protože Haagská úmluva je pramenem mezinárodního práva soukromého, je předmět práce vymezen i předmětem tohoto práva.

Právním předpisem, který se v rámci Evropské unie problematikou mezinárodních únosů dětí zabývá, je nařízení Rady (ES) č.2201/2003, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000, v práci označované jako nařízení Brusel IIa. Proto je další část práce věnována právní analýze tohoto nařízení a jeho vztahu k Haagské úmluvě. Předně je stručně vymezena působnost nařízení a připomenuta definice základních pojmů, jež nařízení používá. Podrobněji se práce zabývá jen těmi ustanoveními, která se zvolené problematiky dotýkají.

Práce vymezuje, v jakém směru nařízení Brusel IIa Haagskou úmluvu modifikuje a v jakém směru ji doplňuje. Nařízení nadále z Haagské úmluvy vychází z Haagské úmluvy, stanoví však zvláštní pravidla pro řízení o navrácení dítěte. Posiluje pravomoc soudu členského státu, v němž mělo dítě před přemístěním obvyklé bydliště tak, že tento soud je oprávněn v rámci řízení o právu péče o dítě nařídit jeho navrácení i v případě, že návrh byl podle Haagské úmluvy zamítnut.

Není-li dítě navraceno dobrovolně, musí se oprávněná osoba domáhat svého práva ve vykonávacím řízení. V takovém případě se vykonávací řízení stává nedílnou součástí řízení o navrácení dítěte. Zvláštní kapitola práce řeší, jakým způsobem se v řízení o výkon rozhodnutí o navrácení dítěte postupuje a jaká pravidla pro vykonávací řízení platí. Současně se zabývá zvláštnostmi výkonu rozhodnutí o navrácení dítěte vydaného soudem členského státu, v něm mělo dítě před únosem obvyklé bydliště. Stejně tak zmiňuje důvody, které účinnému výkonu rozhodnutí brání.

Ačkoliv se Haagská úmluva může pochlubit tím, že k ní přistoupil velký počet států, stále ještě existuje mnoho zemí, které tak neučinily. Další část práce se proto věnuje problematice únosů do států, jež nejsou smluvními státy Haagské úmluvy, a všímá si důvodů, pro které dosud Haagskou úmluvu nepodepsaly. Protože jedním z důvodů je i náboženství, je zvláštní pozornost věnována islámskému právu šarí'a. Současně práce přibližuje, jakým způsobem některé státy řeší případy únosů dětí do nesmluvních států, a případy, kdy je dítě uneseno z nesmluvního státu do státu smluvního.

Další těžiště práce se týká úpravy mezinárodních únosů dětí v českém právním řádu. K podepsání Úmluvy dne 28. 12. 1992 původně ještě přistoupila Česká a Slovenská republika. S Úmluvou následně vyslovil souhlas Parlament České republiky, prezident Úmluvu ratifikoval s výhradou podle čl. 42 a pro Českou

republiku vstoupila Úmluva v platnost 1. 3. 1998. V souvislosti s tím došlo jen ke změně občanského soudního řádu v tom směru, že byl upraven jeho § 176 odst. 1 tak, že se do tohoto odstavce vložila slova „o navrácení dítěte“. Později bylo rozhodnuto o přijetí vlastní úpravy, která by se řízením o navrácení dítěte zabývala. Od této úpravy se očekávalo efektivnější a kvalitnější rozhodování v těchto věcech. Zákonem č. 298/2008 Sb. bylo do občanského soudního řádu zařazeno řízení o navrácení nezletilého dítěte ve věcech mezinárodních únosů dětí. Závěrečná část práce se zabývá rozbořem této úpravy, všímá si povahy řízení o navrácení dítěte, jež není zcela zřetelná. Ve svém závěru práce zmiňuje některá rozhodnutí českých soudů, která se k mezinárodním únosům dětí vztahují.

V práci jsou také na mnoha místech citována rozhodnutí soudů smluvních států Haagské úmluvy, která jsou zařazena v databázi INCADAT a která se vztahují buď k výkladu základních pojmů Úmluvy, nebo se dotýkají samotného řízení o navrácení dítěte. Pozornost je věnována i judikatuře ESLP, který hodnotí rozhodování ve věcech o navrácení dítěte z hlediska dodržování lidských zpráv a základních svobod upravených v Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod.

V souvislosti s výkladem nařízení Brusel IIa jsou zmíněna rozhodnutí SDEU, která se rozhodování o navrácení dětí dotýkají.

Dojde-li k únosu dítěte ve smyslu Haagské úmluvy, dochází tím vždy k zásahu do rodinněprávních vztahů dotčených osob. Z tohoto důvodu je nezbytné, aby smluvní státy přistupovaly k plnění cílů Úmluvy zodpovědně, vytvářely podmínky proto, aby k únosům dětí nedocházelo, a v případě, že taková situace nastane, důsledně aplikovaly pravidla, na nichž je mechanismus návratu dítěte založen.

Abstract

Since the late 20th century there has been an increase migration in of people due to the development of new technologies, easier ways of travel and the opening of national borders. People travel abroad for jobs, studies, or exploring new countries. During these travels some of them find life partners abroad, settle down there, conclude marriages and establish families. It often happens that such marriages end in divorce. If children are born in such a wedlock questions arise as to who will take care of them, who will pay maintenance etc. In some cases a parent decides to solve a conflict situation in such a way that he/she moves with the child without consent of the other parent to another place within the country or he/she decides to move to another country, usually to the country of his/her origin. He/she wants to settle there with the child and to legalize staying there. Such removal where national borders are crossed is considered to be international child abduction.

The basic document dealing with the issue of international child abductions is the Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction (hereinafter the Hague Convention) adopted on 25 October 1980 and currently acceded to by 87 states.

The Hague Convention establishes rules according to which cases of international child abduction are dealt with. Although the Hague Convention uses the term “abduction” in its title, technically, the Hague Convention understands this to mean the removal or retention of a child resulting in violation of the rights of the person having the custody right. It is also apparent from the title of the Hague Convention that it does not deal with possible criminal consequences of child abduction and does not apply to abduction when a child is kidnapped from his parents by a third person. The aim of this dissertation is to make a legal analysis of the Hague Convention, to define the content of the basic terms which the Hague Convention uses, and to make clear on what principles the proceedings on return of a child are to be based. The dissertation deals in detail with the terms “rights of custody”, “rights of access”, “habitual residence of the child”, “interests of the child” and “appropriate measures”. Among the principles applied in proceedings on the return of a child, the dissertation deals in detail with the principle of promptness of proceedings, the principle of an autonomous interpretation of the terms of the Hague

Convention, and the principle that the decision about the return of the child is not a decision about rights of custody. The Hague Convention does not always insist on returning the child and establishes exceptions justifying the removal or retention of the child. Therefore a part of the dissertation deals with their definition and analysis.

As the Hague Convention is a source of international private law the subject-matter of the dissertation is defined by the subject-matter of this branch of law.

The legal regulation dealing with the issue of international abductions of children within the European Union is the Council Regulation (EC) No 2201/2003 of 27 November 2003 concerning jurisdiction and the recognition and enforcement of judgments in matrimonial matters and the matters of parental responsibility, repealing Regulation (EC) No 1347/2000 (hereinafter Regulation Brussels IIa). Therefore the next part of the dissertation is concerned with a legal analysis of this regulation and its relationship to the Hague Convention. The jurisdiction of the regulation is briefly described and definitions of the basic concepts used there are mentioned. The dissertation deals in more detail only with those provisions that concern the given issue.

The dissertation establishes how the Regulation Brussels IIa modifies and complements the Hague Convention. The Regulation Brussels IIa follows the Hague Convention but sets forth special rules for the proceedings on the return of a child. It strengthens the authority of the court of a member state in which the child had a habitual residence prior to his/her removal in such a way that the court is empowered, within the proceedings on the right of custody, to order his/her return even if the application pursuant to the Hague Convention was rejected.

If the child is not returned voluntarily the entitled person has to claim his/her right in the judgment enforcement procedure. In that case the judgment enforcement procedure becomes an integral part of the proceedings on the return of the child. A special chapter of the dissertation describes how one should proceed in the judgment enforcement procedure and what rules apply there. At the same time, it deals with particularities of the enforcement procedure of the judgment relating to return of the child issued by the court of a member state in which the child had a habitual residence prior to his/her abduction. It also mentions reasons standing in the way of effective judgment enforcement.

Although the Hague Convention may be proud of a high number of states acceded to it there are still many countries that have not done so. Another part of the

dissertation then deals with abduction of children to the states that are not contracting states, examining reasons for which they have not signed the Hague Convention yet. As one of the reasons is also religion special attention is paid to the Sharia Islamic law. At the same time, the dissertation explains how some states deal with the cases of abduction of children to non-contracting states and with the cases when a child is removed from a non-contracting state to a contracting state.

Another focus of the dissertation is the regulation of international child abduction in the Czech legal order. Originally the former Czech and Slovak Republic acceded to the Hague Convention on 28 December 1992. The Parliament of the Czech Republic gave its consent to it and the President ratified it with one reservation pursuant to Article 42. The Convention came in force for the Czech Republic on 1 March 1998. In connection with that, the Czech Rules of Civil Procedure were slightly changed when Section 176, Paragraph 1, was amended in such a way that the words “on return of the child” were inserted into this paragraph. Later, a decision about the adoption of a new regulation was made which was supposed to make deciding in matters of illegal removal of children more effective. By the Act No 298/2008 Coll. the proceedings on return of minors in matters of international child abduction were inserted into the Czech Rules of Civil Procedure. The final part of the dissertation is concerned with an analysis of this regulation examining the nature of the proceedings on return of a child which are not quite clear. Finally, the dissertation mentions some decisions of Czech courts concerning international child abduction.

The dissertation also mentions in various places decisions of courts of contracting states of the Hague Convention which can be found in the INCADAT database and which are related to either interpretation of the basic concepts of the Convention or to the proceedings on return of a child. Some attention is also paid to the case law of the ECHR which assesses decisions in matters of the return of a child from the viewpoint of the observation of human rights and the basic freedoms regulated by the European Convention for the Protection of Human Rights and Basic Freedoms.

In connection with an interpretation of the Brussels IIa Regulation decisions of the EU Court of Justice concerning proceedings on return of a child are mentioned.

If there is an abduction of a child in the sense of the Hague Convention there is always an infringement of family law relations of the persons at issue. For this reason

it is necessary for the contracting states to take the fulfillment of the objectives of the Hague Convention responsibly, to create conditions for preventing child abduction, and if such a situation occurs they should consistently apply rules on which the mechanism of return of a child is based.

Seznam použité literatury

Knižní zdroje

Beaumont, P. R., Mc Eleaty, P. E. The Hague Convention on International Child Abduction. Oxford University Press, 1999.

Berman, George A. The Impact of Uniform Law on National Law. Limits and Possibilities, International Academy of Comparative Law, Mexico, 2010.

David, L; Ištváněk, F; Javůrková, N; Kasíková, M; Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009.

David, L; Ištváněk, F; Javůrková, N; Kasíková, M; Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. II. díl. Praha: Wolters Kluwer ČR, a. s., 2009.

Drápal, L., Bureš, J. a kol. Občanský soudní řád I. § 1 až 200za. Komentář. I. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

Drápal, L., Bureš, J. a kol. Občanský soudní řád II. § 201 až 376. Komentář. I. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009.

Holub, M., Nová, H., Ptáček, L., Sladká Hyklová J.: Zákon o rodině s komentářem, judikaturou a předpisy souvisícími. 9. Vydání. Praha: Leges, 2011, 456 s.

Hrušáková, M., Králíčková, Z.: České rodinné právo, 3. přepracované a doplněné vydání, Masarykova universita a nakladatelství Doplněk, 2006.

Hrušáková M.: Dítě, rodina, stát. Brno, Masarykova univerzita 1993.

Kučera, Z.: Mezinárodní právo soukromé. 7. opravené a doplněné vydání. Nakladatelství Doplněk, Brno – Plzeň 2009.

Lowe, N., Everall, M., Nicholls, M. International Movement of Children, Law Practice and Procedure. Jordan Publishing Limited, Bristol, 2004, Reprinted 2008.

Pauknerová, M. Evropské mezinárodní právo soukromé. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008.

Pérez-Vera, E: Explanatory Report (Důvodová zpráva k Haagské úmluvě o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí z roku 1980, publikována Haagskou konferencí mezinárodního práva soukromého).

Veselá, R., Hurbiš, F. Právní problematika mezinárodních únosů dětí. Kunovice: Evropský polytechnický institut, s.r.o. 2008.

Wintrová, A. a kol. Civilní právo procesní. 6. aktualizované vydání doplněné o předpisy evropského práva. Praha. Linde, 2011.

Wintrová. A., Dvořák, J. Pocta Sentě Radvanové k 80. narozeninám. Praha: ASPI – Wolters Kluwer, 2009.

Články

Alyar, Smita.: International Child Abduction involving Nonhague Convention States: The Need for a Uniform Approach. Emory International Law Review, Spring 2007, Vol. 21 Issue 1, s. 277-320.

Bannon, Caitlin, M.: The Hague Convention on the Civil Aspects of International Child Abduction: The Need for Mechanisms to Address Noncompliance. Boston College Third Law Jurnal, Winter 2011. Vol. 31, Issue 1, s. 129 – 162, 34 s.

Brownnet, Noah L: Relevance and Fairness: Protecting the Rights of Domestic-Violence Victims and Left-Behind Fathers under the Hague Convention on International Child Abduction, Duke Law Journal, Volume 60 č. 5, s. 1193 – 1238.

Klein, Catherine, Orloff Leslye, Martinez, Laura, Rose, Jennifer, Noche, Rose. : The Implications of the Hague International Child Abduction Convention: Cases And Practice.

Elrod, Linda D., Spector, Robert O., A Review of the Year in Family Law: Working Toward More Uniformity in Laws Relating to Families, Family Law Quarterly, Volume 44, Number 4, Winter 2011.

Janočková Michaela. Postavení ústředního orgánu dle Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí, Právní fórum, 2009, č. 8, s. 335 – 340.

Ptáček, Lubomír. Přeshraniční únosy dětí. Příspěvek na mezinárodní konferenci ČAK, JA a ERA „právo rodinné v praxi“, Praha 26. 3. 2010.

Ptáček, Lubomír. Styčný soudce ve věcech rodinného práva, Právo a rodina, 2008, č. 9, s. 1 – 3.

Novotná, Věra. Jak správně aplikovat Úmluvu o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí? Právo a rodina, 2007, č. 9, s. 1 – 7.

The Judges' Newsletter. Volume XI/2006.

Reynolds, Sara, M. International Parental Child Abduction: Why we need to expand custody rights protected under the Child Abduction Convention. Family Court Review, Jul2006, Vol. 44 Issue 3, s. 464-483, 20 s.

Spector, Robert G., Lechman-Su, Bradley C., International Family Law, International Lawyer, Sep2011, Vol. 45 Issue 1, s. 147-161, 15s.

Van Rossum, Wibo. The clash of legal cultures over the „best interests of the child“ principle in cases of international parental child abduction. Utrecht Law Review. Volume 6, Issue 2 (June) 2010, s. 33 – 55.

Právní předpisy

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 97/1963Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
Sdělení MZV č. 34/1998 Sb., o sjednání Úmluvy o občanskoprávních aspektech mezinárodních únosů dětí
Sdělení MZV č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte
Sdělení MZV č. 91/2005 Sb. m. s., o Úmluvě o styku s dětmi
Nařízení Rady (ES) č.2201/2003, o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000

Internetové zdroje

www.incadat.com. - Judikatura ve věcech mezinárodních únosů dětí
www.echr.coe.int - Evropský soud pro lidská práva
www.justice.cz - České soudnictví
www.eur-lex.europa.eu - Přístup k právu Evropské unie
www.nsoud.cz - Nejvyšší soud
www.umpod.cz - Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí
www.hcch.net - Haagská konference mezinárodního práva soukromého